

Co se změnilo v českém školství

Ústav pro informace ve vzdělávání
2009

Co se změnilo v českém školství

Zpracovali: Mgr. Lubomír Martinec, Ing. Lucie Kelblová,
Mgr. Zdeněk Modráček, RNDr. Jana Palečková, Mgr. Vladislav Tomášek,
Ing. Soňa Fořtová, Mgr. Iva Kabeláčová, PhDr. Jarmila Nedvědová,
PhDr. Eva Řídká, CSc., Mgr. František Brož, PhDr. Jana Zapletalová,
Mgr. Eva Jermanová

První vydání.

Vydal: Ústav pro informace ve vzdělávání,
Senovážné nám. 26, Praha 1, v roce 2009 v nákladu 1 200 výtisků

Recenze: RNDr. Michaela Kleňhová, RNDr. Jana Straková, Ph.D.,
RNDr. Dominik Dvořák, PaedDr. Jaromír Krejčí

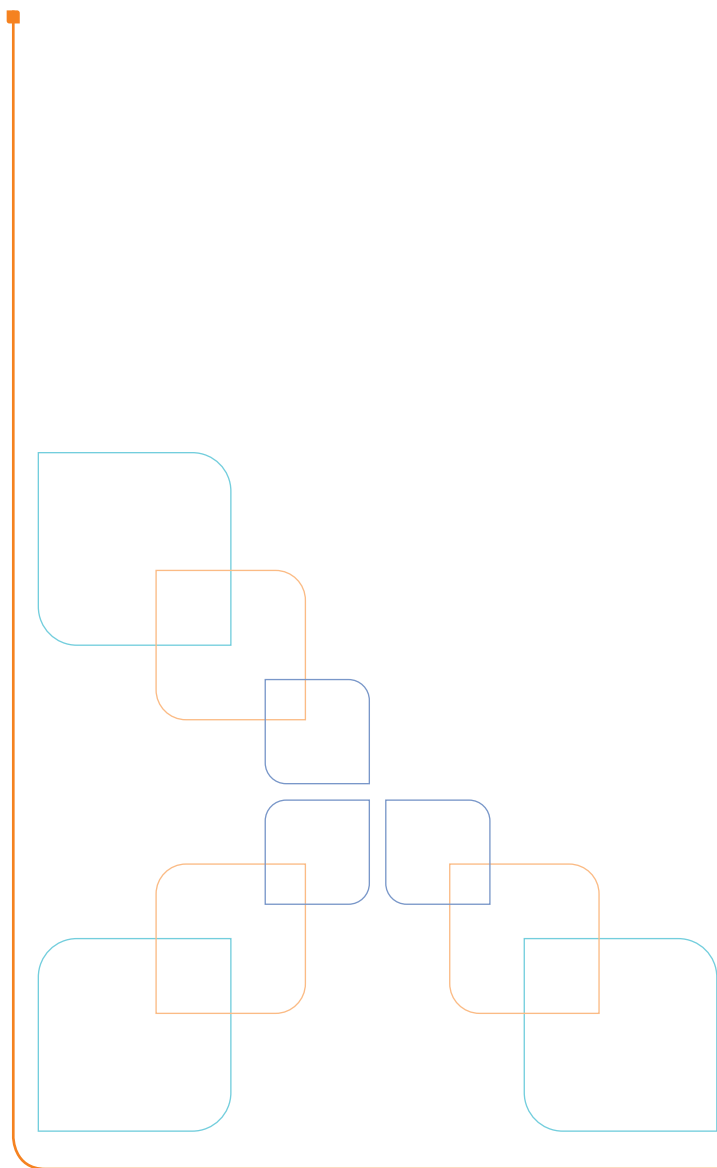
Jazyková redakce: ÚIV – Divize informací a služeb

www.uiv.cz

ISBN 978-80-211-0590-4

Obsah

Úvod	5
Seznam tabulek a grafů	6
Seznam použitých zkratk	9
1. Celkový přehled o vzdělávacím systému v České republice	10
2. Mateřské školy – předškolní vzdělávání	12
3. Základní vzdělávání	14
4. Migrace žáků v průběhu povinné školní docházky	16
5. Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií – účast na projektu	18
6. Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií – celkové výsledky v testech	20
7. Mezinárodní výzkum čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti OECD/PISA	22
8. Mezinárodní výzkum matematického a přírodovědného vzdělávání TIMSS – změny ve výsledcích českých žáků v průběhu 12 let.	24
9. Působení školních psychologů a školních speciálních pedagogů ve školách	26
10. Střední vzdělávání	28
11. Přístup ke střednímu vzdělávání	30
12. Absolventi středních škol a jejich uplatnění na trhu práce	32
13. Terciární vzdělávání	34
14. Volba mladých lidí na poli terciárního vzdělání	36
15. Terciární vzdělávání v mezinárodním kontextu	38
16. Výuka cizích jazyků	40
17. Cizinci v českých školách	42
18. Mezinárodní spolupráce ČR v oblasti vzdělávání	44
19. Evropské vzdělávací programy	46
20. Zvyšující se úroveň vzdělanosti české populace	48
21. Změna počtu žáků a učitelů	50
22. Nekvalifikovaní učitelé	52
23. Feminizace českého školství	54
24. Platy českých učitelů	56
25. Veřejné výdaje na vzdělávání	58
26. Jednotkové výdaje na žáka	60
27. Změny ve školské terminologii a metodiky sledování statistických údajů	62

Úvod

V České republice jsou každoročně vydávány nejrůznější publikace, statistické ročenky a analýzy týkající se českého školství. Obvykle jsou vydávány s roční či víceletou periodou a s podobným obsahem či předmětem zkoumání. Dosud však nedošlo ke zúžitkování informací z těchto publikací k vytvoření retrospektivního pohledu na vývoj českého školství.

Cílem této publikace je zmapovat trendy v českém vzdělávacím systému nejen z hlediska vzdělávacího, ale i demografického, ekonomického a v neposlední řadě také mezinárodního mezi školními roky 2003/04 a 2008/09 (u některých kapitol je toto období delší či kratší). Záměrem bylo ukázat tyto změny v rozmezí pěti let. Ve sledovaném období prošlo české školství některými výraznými i méně výraznými změnami, ať už šlo o zavedení kurikulární reformy, pokles počtu dětí a z toho plynoucí menší vytížení kapacity škol, vzrůstající význam vysokého školství, možnost čerpat finanční prostředky ze strukturálních fondů Evropské unie atd.

Výsledkem je publikace, která dává ucelený přehled o směru, kterým se ubírá české školství od počátku nového tisíciletí. Publikace je psána čtivou a stručnou formou tak, aby byla přístupná nejen odborné, ale také laické veřejnosti. Text na jedné straně s hlavními závěry umístěnými v rámečku je pro názornost doplněn na protější straně přehlednými grafy či tabulkami. Předností této publikace by měla být přehlednost, stručnost a možnost rychle nalézt důležité informace.

Publikace je členěna do 27 kapitol. V první kapitole jsou obecné informace týkající se českých škol, druhá kapitola pojednává o situaci v mateřských školách, třetí a čtvrtá kapitola se týká základních škol, v dalších čtyřech kapitolách jsou uvedeny výsledky našich žáků v tuzemských i mezinárodních testováních. V další kapitole je uvedeno zavádění školních psychologů a speciálních pedagogů do škol. Následují kapitoly, ve kterých jsou zachyceny trendy na středních a vysokých školách v České republice. Další kapitoly se zabývají výukou cizích jazyků, vzděláváním cizinců, mezinárodní spoluprací ČR v oblasti vzdělávání atd. V jedné kapitole jsou uvedeny změny ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva podle nejvyššího dosaženého vzdělání. Následuje soubor čtyř kapitol týkajících se učitelů (pokles jejich počtu, podíl nequalifikovaných, míra feminizace a úroveň platů). Další dvě kapitoly se týkají výdajů na české školství. Závěrečná kapitola nás seznamuje se změnami ve školské terminologii během sledovaného období.

Výběr indikátorů a pramenů

Na přípravě publikace se podíleli autoři z více institucí ve snaze obsáhnout co nejširší pole témat týkajících se českého školství. I přesto by se mohli čtenáři dovolávat dalších námětů, které v publikaci uvedené nejsou, ovšem byly by neméně zajímavé.

Publikace je pětiletou retrospektivou českého školství a především odtud se odvíjel výběr indikátorů. Bylo třeba nalézt porovnatelná data a dále s nimi pracovat. Byly osloveny různé instituce, které se rozhodly spolupracovat, případně nespolupracovat na uvedené publikaci. Zejména z těchto důvodů nebyla zahrnuta další důležitá témata týkající se např. problematiky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, romských žáků, přípravných tříd, vývoje vzdělanostních nerovností a vývoje postojů veřejnosti a učitelů ke vzdělávání apod.

Data jsou čerpána především ze zdrojů Ústavu pro informace ve vzdělávání, tedy statistických ročenek školství, vývojových ročenek školství, krajských ročenek školství, publikací ČSÚ, pro mezinárodní srovnání jsou použity publikace OECD Education at a Glance. Dále byla data čerpána z databází Centra pro zjišťování výsledků vzdělání, Institutu pedagogicko-psychologického poradenství a Domu zahraničních služeb MŠMT. Zdroje dat jsou vždy uvedené pod grafy a tabulkami.

Seznam tabulek a grafů

- Graf 1.1: Rozložení dětí/žáků/studentů mezi jednotlivé úrovně českého vzdělávacího systému (v %)
- Graf 1.2: Věkové složení dětí, žáků a studentů v letech 2003/04 a 2008/09
- Graf 1.3: Počet dětí žáků/žáků/studentů na učitele v jednotlivých úrovních českého vzdělávacího systému
- Graf 1.4: Změna počtu dětí/žáků/studentů na školu mezi lety 2003/04–2008/09 (v %)
- Graf 2.1: Nárůst počtu dětí v mateřských školách mezi lety 2003/04 a 2008/09
- Graf 2.2: Nárůst počtu dětí na mateřskou školu v letech 2003/04 a 2008/09
- Graf 2.3: Počet dětí v MŠ na úvazek učitelky v letech 2005/06 a 2008/09
- Graf 2.4: Podíl dětí s dodatečně uděleným odkladem povinné školní docházky na počtu nově přijatých do 1. ročníků v ZŠ (v %)
- Graf 3.1: Změna míry účasti žáků v ZŠ na odpovídající věkové populaci mezi lety 2003/04 a 2008/09 (v %)
- Graf 3.2: Počet žáků na třídu v ZŠ podle krajů v roce 2003/04 a 2008/09
- Graf 3.3: Vývoj počtu žáků na třídu na základních školách – podle zřizovatele
- Graf 3.4: Průměrný počet hodin v povinné školní docházce
- Graf 4.1: Míra účasti dětí s odloženou povinnou školní docházkou na celkovém počtu šestiletých dětí (v %)
- Graf 4.2: Počet žáků na základních školách v letech 2003/04 a 2008/09
- Graf 4.3: Nárůst podílu žáků nižšího stupně víceletých gymnázií a konzervatorií na celkovém počtu žáků v ročnících ZŠ a SŠ odpovídajících 2. stupni ZŠ (v %)
- Graf 4.4: Nárůst podílu žáků nižšího stupně víceletých gymnázií a konzervatorií na celkovém počtu žáků v ročnících ZŠ a SŠ odpovídajících 2. stupni ZŠ v krajském srovnání (v %)
- Graf 4.5: Podíl žáků s postižením integrovaných do běžných tříd ZŠ (v %)
- Graf 5.1: Počet zúčastněných škol
- Graf 5.2: Počet žáků řešících jednotlivé testy
- Graf 5.3: Počet zúčastněných žáků se SVP
- Graf 6.1: Průměrná úspěšnost žáků v testech (v %)
- Graf 6.2: Průměrná úspěšnost žáků základních škol v testech (v %)
- Graf 6.3: Průměrná úspěšnost žáků víceletých gymnázií v testech (v %)
- Graf 6.4: Průměrná úspěšnost dívek a chlapců v testech (v %)
- Tabulka 7.1: Výsledky zemí v PISA 2006
- Graf 7.1: Porovnání výsledků českých žáků ve čtenářské gramotnosti v letech 2000, 2003 a 2006
- Tabulka 8.1: Porovnání výsledků 2007 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – matematika, 4. ročník)
- Graf 8.1: Počet dosažených bodů – matematika, 4. a 8. ročník
- Graf 8.2: Porovnání výsledků 2007, 1999 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – matematika, 8. ročník)
- Tabulka 8.2: Porovnání výsledků 2007 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – přírodní vědy, 4. ročník)
- Tabulka 8.3: Porovnání výsledků 2007, 1999 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – přírodní vědy, 8. ročník)
- Graf 9.1: Činnost školních psychologů v letech 2005–2008
- Graf 9.2: Činnost školních speciálních pedagogů v letech 2005–2008
- Graf 9.3: Školní psychologové – vývoj počtu odpracovaných hodin přímé práce za měsíc
- Graf 10.1: Počet žáků v ročnících středoškolského vzdělávání v letech 2003/04 a 2008/09
- Graf 10.2: Změna míry účasti žáků SŠ na odpovídající věkové populaci mezi lety 2003/04 a 2008/09 (v %)
- Graf 10.3: Vývoj počtu žáků na učitele ve středoškolském vzdělávání

Graf 10.4: Počet žáků středoškolského vzdělávání na třídu v letech 2005/06 a 2008/09
Graf 11.1: Počet přijatých žáků do středoškolského vzdělávání v letech 2003/04 a 2008/09
Graf 11.2: Podíly nově přijatých podle oborů středoškolského vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)
Graf 11.3: Míra úspěšnosti u přijímacího řízení na střední školy podle zřizovatele (v %)
Tabulka 11.1: Celkový přehled úspěšnosti uchazečů u přijímacího řízení ke vzdělávání na střední školy
Graf 11.4: Podíly nově přijatých dívek podle oborů vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)
Graf 12.1: Počty absolventů středního vzdělávání v letech 2003/04 a 2008/09
Graf 12.2: Podíly absolventů podle oboru středního vzdělávání (v %)
Graf 12.3: Dívky – absolventky středního vzdělávání podle oboru vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)
Graf 12.4: Chlapci – absolventi středního vzdělávání podle oboru vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)
Graf 12.5: Míra nezaměstnanosti absolventů podle oborů vzdělávání (v %)
Tabulka 12.1: Míra nezaměstnanosti podle typu ukončeného středoškolského vzdělání v krajích (v %)
Graf 13.1: Podíl věkové skupiny 19–21letých na celkové populaci kraje v letech 2003/04 a 2008/09 (v %)
Graf 13.2: Podíly studujících, pracujících a nezaměstnaných ve věkové skupině 20–24 let v letech 1995 a 2006 (v %)
Graf 13.3: Podíly studujících, pracujících a nezaměstnaných ve věkové skupině 25–29 let v letech 1995 a 2006 (v %)
Graf 13.4: Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání (počet zapsaných studentů v letech 2003/04 a 2008/09)
Graf 13.5: Změna v počtu absolventů a nově zapsaných studentů (v %)
Graf 14.1: Míra úspěšnosti uchazečů u přijímacího řízení na VŠ a VOŠ
Graf 14.2: Rozložení absolventů VŠ podle oborů v roce 2004 a 2008 (v %)
Graf 14.3: Nárůst podílu žen mezi absolventy VŠ podle jednotlivých skupin oborů (v %)
Graf 15.1: Počet studentů terciárního vzdělávání u učitele ve vybraných evropských zemích v roce 2006
Graf 15.2: Nezaměstnanost lidí s ukončeným terciárním vzděláním ve věku 25–64 let (vybrané země EU, 2006)
Graf 15.3: Průměrný plat osob s terciárním vzděláním v poměru k platu středoškoláků (průměrný plat středoškoláků = 100 %) v roce 2006
Graf 16.1: Podíl žáků učících se cizí jazyk z celkového počtu žáků ZŠ (v %)
Graf 16.2: Změna výuky anglického a německého jazyka na ZŠ, SŠ a VOŠ
Graf 16.3: Změna výuky anglického a německého jazyka na ZŠ podle kraje
Graf 16.4: Změna výuky anglického, francouzského a německého jazyka na SŠ podle kraje
Tabulka 16.1: Učitelé cizích jazyků (přepočtení na plně zaměstnané) v roce 2008/09
Tabulka 17.1: Počet cizinců na jednotlivých druhích škol v letech 2003 a 2008
Graf 17.1: Podíl cizinců na celkovém počtu žáků v jednotlivých druhích škol v letech 2003/04 a 2008/09 (v %)
Graf 17.2: Cizinci v MŠ, ZŠ a SŠ podle státní příslušnosti v letech 2003/04 a 2008/09
Graf 18.1: Počet lektorátů českého jazyka a literatury v letech 2005–2008
Graf 18.2: Studium cizinců v ČR – počet vládních stipendií a stráží
Graf 18.3: Akademická informační agentura – počet zpracovaných přihlášek
Graf 18.4: Aktion (ČR–Rakousko) – počet schválených projektů
Graf 18.5: CEEPUS – stipendijní měsíce vložené do programu Českou republikou
Graf 19.1: Comenius – podané žádosti
Graf 19.2: Comenius – podané žádosti podle krajů v roce 2008
Graf 19.3: Leonardo da Vinci – podané a schválené žádosti

Graf 19.4: Erasmus (Projekty mobility) – počet vyslaných studentů a zaměstnanců v letech 2007/08 a 2008/09
 Graf 19.5: Grundtvig – počet nových schválených žádostí
 Tabulka 20.1: Struktura populace ve věku 25–64 let a 25–34 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání
 Graf 20.1: Změna struktury populace 25–64letých a 25–34letých podle úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání v letech 2003–2008 (v %)
 Graf 20.2: Podíl obyvatel alespoň se středním vzděláním v roce 2006 (v %)
 Graf 20.3: Podíl obyvatel s terciárním vzděláním v roce 2006 (v %)
 Graf 20.4: Podíl mužů a žen, kteří mají střední vzdělání s maturitou a terciární vzdělání (v %)
 Tabulka 21.1: Počty žáků a učitelů podle druhu škol
 Graf 21.1: Změna počtu žáků a učitelů v jednotlivých druhích škol v letech 2000/01–2004/05 (v %)
 Graf 21.2: Změna počtu žáků a učitelů v jednotlivých druhích škol v letech 2005/06–2008/09 (v %)
 Graf 21.3: Změna počtu dětí a učitelů v MŠ v letech 2005/06–2008/09 (v %)
 Graf 21.4: Změna počtu žáků a učitelů na ZŠ v letech 2005/06–2008/09 (v %)
 Graf 21.5: Změna počtu žáků a učitelů na SŠ v letech 2005/06–2008/09 (v %)
 Tabulka 22.1: Počet přepočtených učitelů a podíl nekvalifikovaných učitelů v MŠ, ZŠ a SŠ v letech 2005/06 a 2008/09
 Graf 22.1: Změna počtu učitelů a podílu nekvalifikovaných v MŠ mezi lety 2005/06 a 2008/09
 Graf 22.2: Změna počtu učitelů a podílu nekvalifikovaných na ZŠ a SŠ mezi lety 2005/06 a 2008/09
 Graf 22.3: Podíl nekvalifikovaných učitelů na základních školách v letech 2005/06 a 2008/09 (v %)
 Graf 22.4: Podíl nekvalifikovaných učitelů v MŠ, ZŠ a SŠ podle zřizovatele (v %)
 Tabulka 23.1: Míra feminizace podle druhu škol (v %)
 Graf 23.1: Změna míry feminizace na jednotlivých druhích škol v letech 2000/01–2004/05 (v %)
 Graf 23.2: Změna míry feminizace na jednotlivých druhích škol v letech 2005/06–2008/09 (v %)
 Graf 23.3: Míra feminizace na základních školách v letech 2005/06 a 2008/09 (v %)
 Graf 23.4: Míra feminizace ve středních školách v letech 2005/06 a 2008/09 (v %)
 Graf 24.1: Podíl průměrného platu učitele na jednotlivých druhích škol k celorepublikové průměrné mzdě (v %)
 Graf 24.2: Nárůst platů učitelů na jednotlivých druhích škol mezi lety 2005 a 2008 v běžných cenách (v %)
 Graf 24.3: Platy učitelů v mateřských a základních školách v letech 2005 a 2008 (v Kč)
 Graf 24.4: Platy učitelů ve středních a vyšších odborných školách v letech 2005 a 2008 (v Kč)
 Tabulka 25.1: Veřejné výdaje na školství v běžných cenách, jejich podíl na HDP v letech 2003–2008 (v mil. Kč)
 Graf 25.1: Porovnání absolutních veřejných výdajů na školství s veřejnými výdaji vyjádřenými jako podíl HDP
 Graf 25.2: Veřejné výdaje na vzdělávání v letech 1990–2008 (v mil. Kč)
 Graf 25.3: Veřejné výdaje na vzdělávání jako podíl HDP (v %)
 Graf 25.4: Veřejné a soukromé výdaje na vzdělávání v poměru ku HDP (v %)
 Graf 25.5: Struktura veřejných výdajů na vzdělávání podle druhu školy v letech 1990–2008 (v %)
 Tabulka 26.1: Jednotkové výdaje na jednotlivých druhích škol v letech 2003 a 2008 (v Kč)
 Graf 26.1: Jednotkové výdaje na jednotlivých druhích škol v letech 2003 a 2008 (v Kč)
 Graf 26.2: Nárůst jednotkových výdajů na jednotlivých druhích škol mezi lety 2003 a 2008 (v %)
 Graf 26.3: Jednotkové výdaje na žáka v základní škole (v Kč)
 Graf 26.4: Jednotkové výdaje na žáka ve střední škole (v Kč)

Seznam použitých zkratk

AIA	Akademická informační agentura
CEEPUS	Central European Exchange Programme for University Studies
CERMAT	Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
DZS MŠMT	Dům zahraničních služeb Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
IEA	International Association for the Evaluation of Educational Achievement
IPPP ČR	Institut pedagogicko-psychologického poradenství České republiky
KKOV	Klasifikace kmenových oborů vzdělání
LLP	Lifelong Learning Programme – Program celoživotního učení
MŠ	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NAEP	Národní agentura pro evropské vzdělávací programy
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OP RLZ	Operační program Rozvoj lidských zdrojů
PISA	Programme for International Student Assessment
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SOŠ	střední odborná škola
SOU	střední odborné učiliště
SŠ	střední škola
SVP	speciální vzdělávací potřeby
ŠVP	Školský vzdělávací program
TIMSS	Trends in International Mathematic and Science Study
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vysoká škola
ZŠ	základní škola

Vzdělávací systém v České republice tvoří čtyři základní typy vzdělávání: předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, střední vzdělávání a vysokoškolské studium.

Prvním stupněm je vzdělávání předškolní, které, jako doplněk výchovy v rodině, mohou děti absolvovat ještě před započatím povinné školní docházky. Následuje základní vzdělávání, získávané nejčastěji na základních školách. Povinná školní docházka je devítiletá a trvá tedy obvykle od 6 do 15 let věku dítěte. Žáci, kteří úspěšně projdou přijímacím řízením, si mohou plnit část povinné školní docházky na víceletých gymnáziích nebo na konzervatořích. Ti žáci, kteří absolvovali devítiletou povinnou školní docházku na základních školách, se mohou ucházet o vzdělávání na střední škole, kde absolvují střední stupeň vzdělání, přičemž existují tři základní typy středních škol (gymnázia, střední odborné školy a střední odborná učiliště). Dalším stupněm ve vzdělávacím systému je vzdělávání terciární, zařazené jako studium navazující na úplné střední vzdělání s maturitou.

Do terciárního stupně patří vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání.

Jak se změnil počet žáků na školách

Za posledních roky došlo v českém vzdělávacím systému k výrazným změnám z hlediska počtu dětí/žáků/studentů na jednotlivých úrovních vzdělávací soustavy. Z porovnání rozložení žáků mezi úrovně vzdělávacího systému v České republice v letech 2003/04 a 2008/09 jsou na první pohled zřetelné zejména dva trendy:

- ❖ pokles podílu žáků základních škol (zhruba o 7 procentních bodů)
- ❖ nárůst podílu studentů vysokých škol (o více než 6 procentních bodů)

Celkový počet žáků základních škol klesá zejména z důvodu nepříznivého demografického vývoje, resp. poklesu velikosti populace 11–15letých žáků. V malé míře může být snižující se počet žáků na druhém stupni základních škol ovlivněn i odchody žáků na víceletá gymnázia, kde si dokončují své základní vzdělání a plynule přecházejí na vzdělávání střední úrovně.

Také nárůst počtu studentů vysokých škol je trvalým trendem, proto zvýšení podílu vysokoškoláků na celkovém počtu dětí/žáků/studentů není překvapivým zjištěním. Uvedené závěry jsou dobře patrné i z grafu 1.2, ve kterém je počet dětí/žáků/studentů znázorněn podle věkových kategorií.

Dostatek učitelů na ZŠ. A co VOŠ a VŠ?

Důležitým ukazatelem charakterizujícím vzdělávací systém je indikátor, který udává, kolik žáků připadá na jednoho učitele. Ze srovnání let 2005/06 a 2008/09¹ nejvýrazněji vycházejí tato zjištění:

- ❖ výrazný pokles počtu studentů připadajících na jednoho učitele na VOŠ
 - ❖ pokles počtu žáků v poměru k počtu učitelů na základních školách
 - ❖ nárůst počtu studentů v poměru k počtu pedagogických pracovníků na VŠ
- Největší rozdíl byl ve sledovaném období zaznamenán u vyšších odborných škol, kde došlo k poklesu o celého jednoho žáka na učitele. To ovšem není důsledek

dramatického poklesu studentů VOŠ, jejich počet se sice mezi roky 2005/06 a 2008/09 snížil, ale jen nevýrazně, důvodem je nárůst počtu vyšších odborných škol (ze 168 na 184, zdroj: Tisková zpráva ÚIV) a s ním spojený mírný nárůst počtu učitelů, kteří na vyšších odborných školách pracují.

Uspěchané rušení mateřských škol

Dalším základním ukazatelem vypovídajícím o stavu školství je počet žáků na školu. V tomto případě bylo sledováno rozmezí let 2003/04 a 2008/09. Základní zjištění se dají shrnout takto:

- ❖ nárůst počtu dětí připadajících na mateřskou školu²
- ❖ výrazný nárůst počtu studentů připadajících na vysokou školu
- ❖ výrazný pokles počtu studentů připadajících na VOŠ

- ❖ pokles počtu žáků na školu na středních školách, jak v oborech gymnázií, tak v odborných středoškolských oborech

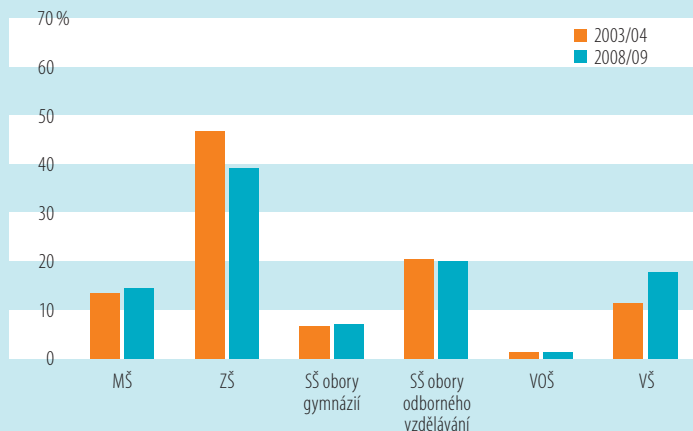
K největšímu nárůstu počtu dětí připadajících na školu došlo u předškolního vzdělávání, důvodem je rozsáhlé rušení mateřských škol v 90. letech minulého století (zejména pro nedostatek dětí) a na druhé straně zvyšování počtu dětí ve věkové skupině 3–5letých³ v současných letech. Dalo by se říci, že rušení některých mateřských škol bylo předčasné a nepočítalo se změnami demografického vývoje. Výrazný nárůst počtu studentů na školu zaznamenalo rovněž vysoké školství, což souvisí s rostoucím zájmem o získání vysokoškolského diplomu, naproti tomu počet studentů připadajících na VOŠ se snížil.

1 Jelikož došlo ke změně metodiky ve vykazování učitelů, nelze porovnávat data z let 2008/09 a z let dřívejších než 2005/06.

2 Je třeba vzít v úvahu, že ve školním roce 2004/05 došlo ke změně vykazování počtu mateřských škol. Nejsou počítány jednotlivé školy, ale školy s právní subjektivitou. Nelze tedy přesně zjistit, kolik škol bylo sloučených a kolik skutečně zrušených.

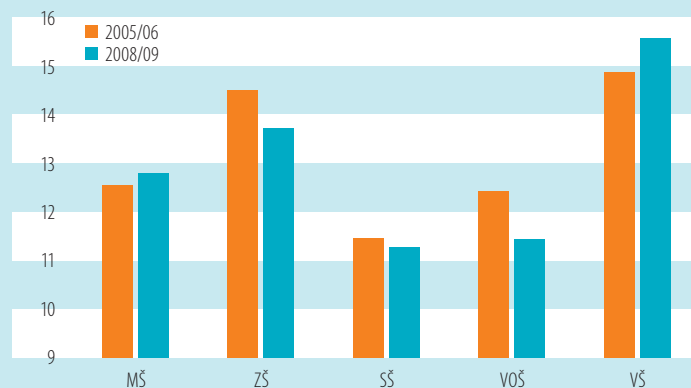
3 Od roku 1990 se počet živě narozených dětí snižoval až na historické minimum z roku 1999, kdy byl počet živě narozených pouze 89 471. Tato hodnota byla nejnižší od roku 1785, kdy se vedou statistiky o počtu narozených. Od roku 2000 se však počet narozených zvyšoval zejména díky silným ročníkům zakládajícím si rodiny a tento trend trvá až dodnes. Pro zajímavost v roce 2008 byl počet živě narozených 119 570 (Zdroj: ČSÚ, Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2008).

Graf 1.1: Rozložení dětí/žáků/studentů mezi jednotlivé úrovně českého vzdělávacího systému (v %)

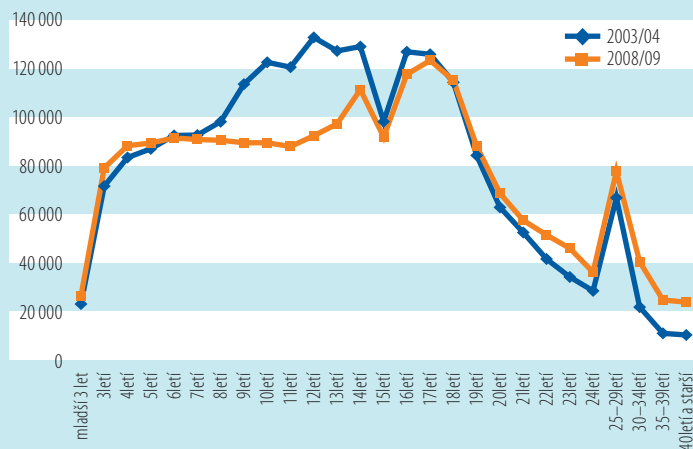
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 1.3: Počet dětí/žáků/studentů na učitele v jednotlivých úrovních českého vzdělávacího systému

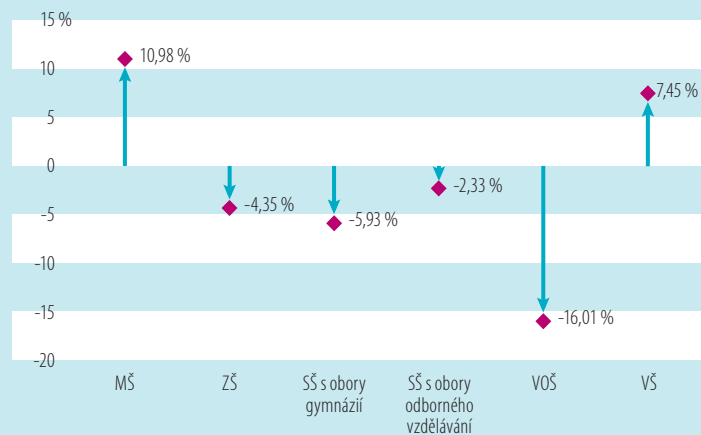
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 1.2⁴: Věkové složení dětí/žáků/studentů v letech 2003/04 a 2008/09

Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/04; 2008/09. Výkonové ukazatele

Graf 1.4: Změna počtu dětí/žáků/studentů na školu mezi lety 2003/04–2008/09 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

⁴ Výrazný pokles hodnot u věkové skupiny patnáctiletých je dán tím, že základní školy vykazují žáky podle věku od 1. 9. do 31. 8., zatímco střední školy vykazují patnáctileté žáky podle věku za kalendářní rok. „Nárůst“ u věkové skupiny 25–29letých je dán tím, že je tato věková skupina vykazována dohromady a ne jednotlivě jako nižší věkové kategorie.

Předškolní vzdělávání dětí ve věku zpravidla od 3 do 6 let zabezpečují mateřské školy. V této kapitole je věnována pozornost počtu dětí v mateřských školách, počtu učitelů a připravenosti předškoláků pro zahájení školní docházky.

Výrazný převís poptávky nad nabídkou

V období 2003–2008 vzrostl počet dětí, které navštěvují mateřskou školu. Zatímco ve školním roce 2003/04 chodilo do jedné mateřské školy průměrně 56,5 dítěte, do roku 2008/09 tato hodnota vzrostla na 62,7 dítěte. Stabilně nejvíce dětí na mateřskou školu připadá v Praze. Zvyšování počtu dětí na mateřskou školu znamenaly bez výjimky všechny kraje České republiky, nad 15% nárůst se dostala Praha, naopak nejméně dětí na mateřskou školu přibýlo v kraji Zlínském a na Vysočině (6,78 %), mateřské školy s nejmenším počtem žáků najdeme dlouhodobě v Pardubickém kraji.

Důvodem zaznamenaného nárůstu jsou dva protichůdné trendy – zatímco za sledované období narostl počet dětí, které se v ČR účastní předškolního vzdělávání (o více než 15 000), došlo ve stejném období ke snížení počtu mateřských škol, ve školním roce 2008/09 tak bylo k dispozici o 258 školek méně než v roce 2003/2004.⁶

Zvyšování počtu učitelek v mateřských školách jako jediné možné řešení

Mezi lety 2005 a 2008 mírně vzrostl počet dětí, které průměrně připadají na jednu učitelku. Ve školním roce 2005/2006 se jedna učitelka starala průměrně o 12,55 dítěte, v roce 2008/2009 pak o 12,8 dítěte. V krajském porovnání trvale nejvyšších hodnot dosahuje Jihočeský kraj, kde se jedna učitelka stará průměrně o více než 13 dětí. Nárůst počtu dětí připadajících na jednu učitelku tedy není zdaleka tak dramatický jako v případě počtu dětí v poměru k počtu mateřských škol. Důvodem je skutečnost, že přestože mateřských škol ubývá, počet učitelek v nich zaměstnaných za poslední tři roky vzrostl takřka o 1 100 (přepočteno na celé úvazky, přesné číslo je 1 083,2 přepočteného úvazku). Vzhledem ke konstantnímu počtu dětí ve třídách (vyhláškou je stanovený limit 24 dětí na jednu třídu) a ubývajícím mateřským školám je nárůst počtu učitelek asi jedinou možnou reakcí na zvýšenou poptávku po předškolním vzdělávání.

Děti jsou lépe připravené pro zahájení školní docházky

Dodatečný odklad povinné školní docházky se realizuje v případech, že se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky v průběhu prvního pololetí projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost ke školní docházce. Takové dítě se v tomto případě vrací zpět do mateřské školy. Podíl žáků z celkového počtu přijatých do prvních ročníků ZŠ, kterým musel být tento dodatečný odklad udělen, za posledních pět let klesl. Tato skutečnost může svědčit o tom, že v současnosti jsou děti opouštějící předškolní vzdělávání lépe připravené na zahájení školní docházky, než tomu bylo v minulosti.⁷

V předškolním vzdělávání jsou za poslední roky patrné tyto trendy:

- ➔ V jednotlivých mateřských školách se výrazně zvyšuje počet dětí.
- ➔ Roste počet dětí, které připadají na jednu učitelku.
- ➔ Je udělováno poněkud méně dodatečných odkladů povinné školní docházky.⁵

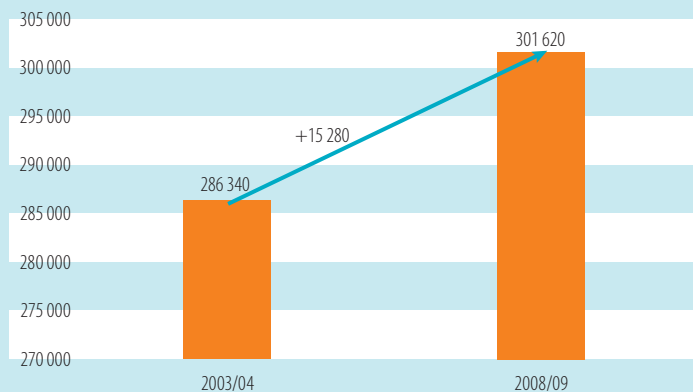
5 Řádným odkladům je věnována pozornost v kapitole *Pohyb na úrovni základních škol*.

6 Opět je třeba připomenout změnu metodiky vykazování mateřských škol. Tento výrazný pokles počtu mateřských škol může být dán pravděpodobně větší měrou jejich slučováním než rušením. Nelze však přesně zjistit, k jakému z obou procesů došlo.

7 Kromě poklesu dodatečně udělených odkladů se snížil i počet řádných odkladů. Tato skutečnost je podrobněji rozebrána v kapitole *Pohyb na úrovni základních škol*.

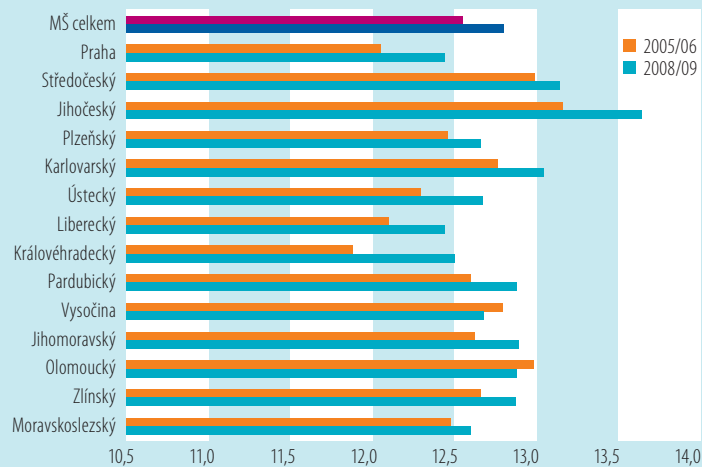

Graf 2.1: Nárůst počtu dětí v mateřských školách mezi lety 2003/04 a 2008/09

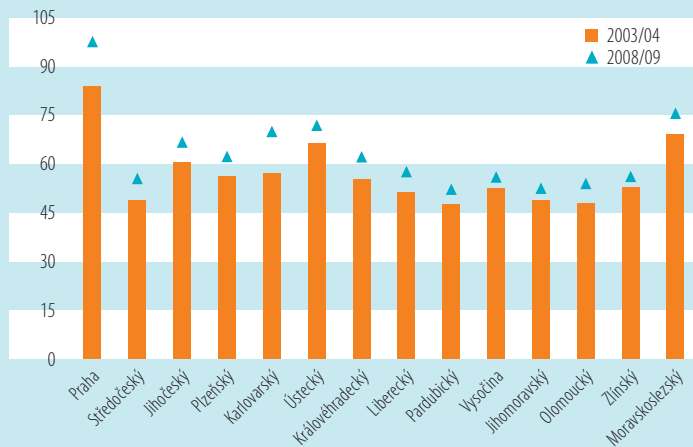
Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/04; 2008/09. Výkonové ukazatele

Graf 2.3: Počet dětí v MŠ na úvazek učitelky v letech 2005/06 a 2008/09

Zdroj: Statistická ročenka školství 2005/06; 2008/09. Výkonové ukazatele

Graf 2.2: Nárůst počtu dětí na mateřskou školu v letech 2003/04 a 2008/09

Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/04; 2008/09. Výkonové ukazatele

Graf 2.4: Podíl dětí s dodatečně uděleným odkladem povinné školní docházky na počtu nově přijatých do 1. ročníků ZŠ (v %)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Povinnou školní docházku, která je zakotvena přímo v Listině základních práv a svobod⁸ a trvá podle školského zákona devět roků, plní žáci ve věku 6–15 let nejčastěji v základních školách. Část populace absoluuje povinnou školní docházku ve víceletých gymnáziích či na konzervatořích. Ukončením základní školy nebo nižšího stupně víceletých gymnázií nebo konzervatoří dosáhne žák základního vzdělání. Základní vzdělání poskytuje žákům určitý vzdělanostní standard stanovený v rámcovém vzdělávacím programu, který by se neměl lišit v závislosti na územní diferenciaci, hustotě osídlení či jiných přímých a nepřímých faktorech.

Stabilní míra účasti na základním vzdělávání

Vzhledem k tomu, že základní vzdělávání je ze zákona povinné, míra účasti na něm je v čase jen velmi málo proměnlivá. Největší úbytek žáků na základním vzdělávání zaznamenal Středočeský kraj, ve kterém tato míra poklesla o více než tři procentní body, tento kraj je však specifický tím, že řada žáků z tohoto regionu využívá Prahy coby spádového regionu mimo jiné v oblasti školství. Naopak největší zvýšení účasti žáků na základním vzdělávání zaznamenal kraj Vysočina.

Rychlejší úbytek žáků než pokles počtu tříd

Jedním z ukazatelů, který vypovídá o kvalitě vzdělávacího systému, je počet žáků na třídu. Menší počet žáků ve třídách umožňuje pedagogům individuálnější přístup při výuce. Na druhou stranu malé třídy není možné na některé předměty již dále dělit. V rozmezí let 2003/04–2008/09 došlo ve všech krajích ke snížení počtu žáků na třídu. Z hlediska republikového průměru to bylo v roce 2003/04 v jedné třídě 20,1 dítěte, zatímco v roce 2008/09 už to bylo jen 19,2 žáka. Důvodem této změny je rychlejší úbytek žáků základních škol než snižování počtu tříd. Zajímavé je rovněž podívat se na počet žáků ve třídách podle zřizovatele školy. V grafu 3.3 je znázorněn vývoj počtu žáků v třídách veřejných škol a ve třídách neveřejných (soukromých a církevních). Je patrné, že kromě roku 1990/91 je počet žáků na třídu v neveřejných školách vždy výrazně nižší.

Čeští žáci tráví ve školách delší čas, avšak stále podstatně méně než jejich vrstevníci ze zahraničí

V období mezi lety 2001 a 2006 došlo na českých základních školách k navýšení počtu vyučovacích hodin u všech věkových kategorií.⁹ Naši sedmi až osmiiletí žáci strávili v roce 2001 v lavicích 648 hodin, zatímco v roce 2006 už to bylo 655 hodin, devíti až jedenáctiletým se počet vyučovacích hodin zvýšil ze 720 na 766 a dvanácti až čtrnáctiletým se místo 806 hodin ročně v roce 2001 vzdělávali 892 hodin v roce 2006. V závislosti na Vyhlášení rozvojového programu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ze dne 17. 1. 2006 by u žáků 1. stupně měly být nově vyučované hodiny zaměřené na výuku cizího jazyka v závislosti na RVP ZV,¹⁰ u žáků 2. stupně na mezioborové předměty, volitelné předměty či na výuku druhého cizího jazyka, resp. rozšíření prvního cizího jazyka.

Z pohledu mezinárodního srovnání však tráví čeští žáci ve školách mnohem méně času než jejich vrstevníci z ostatních zemí. V roce 2001 se tento ukazatel pro Českou republiku pohyboval hluboko pod průměrem OECD. Na začátku tohoto desetiletí byl průměrný počet hodin strávený ve školních lavicích pro 2. ročník základního vzdělávání zemí OECD 716 hodin ročně a pro 3. ročník 758 hodin. V roce 2006 je pro stejnou věkovou skupinu uváděn průměr OECD 769 hodin a průměr EU19 781 hodin.

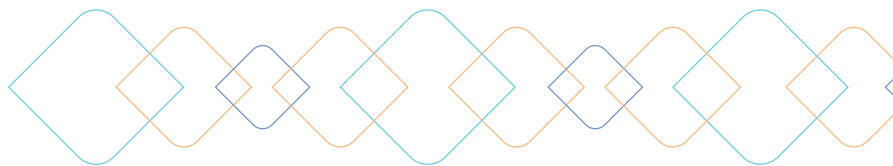
8 Čl. 33: Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.

9 Údaje jsou převzaty z publikace OECD *Education at a Glance*. V tomto případě se jedná o 60minutové vyučovací hodiny, které byly získány přepočtem 45minutových vyučovacích hodin běžných v českých školách.

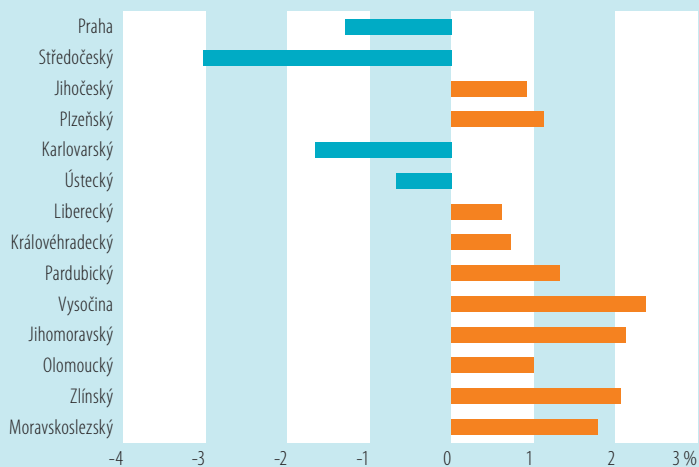
10 RVP ZV je Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Hlavní trendy, ke kterým ve sledovaném období došlo, jsou:

- ➔ neměnná míra účasti na základním vzdělávání
- ➔ snížení počtu žáků na třídu v důsledku demografického vývoje
- ➔ zvýšení počtu vyučovaných hodin ve všech věkových kategoriích

Graf 3.1: Změna míry účasti žáků v ZŠ na odpovídající věkové populaci mezi lety 2003/04 a 2008/09 (v %)

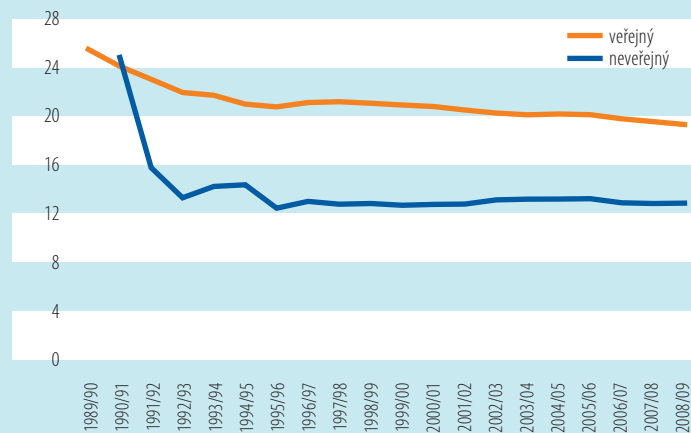
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 3.2: Počet žáků na třídu v ZŠ podle krajů v roce 2003/04 a 2008/09

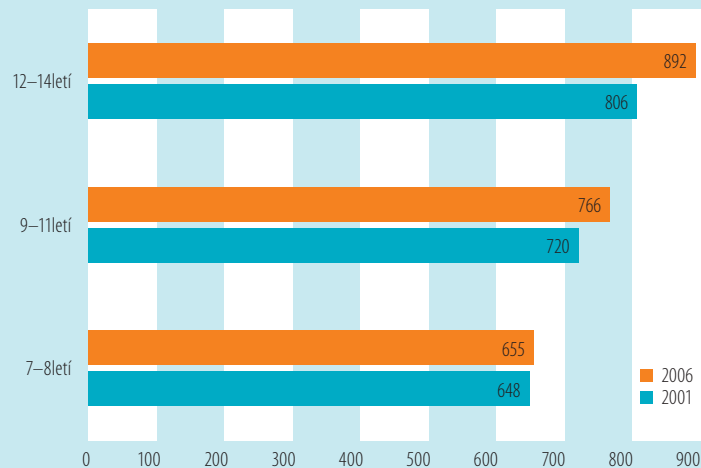
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 3.3: Vývoj počtu žáků na třídu na základních školách – podle zřizovatele

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 1989/90–2000/01; 2001/02–2006/07; 2003/04–2008/09

Graf 3.4¹¹: Průměrný počet hodin v povinné školní docházce

Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

¹¹ Jelikož jsou data čerpána z mezinárodní publikace OECD Education at a Glance, jedná se o 60minutové vyučovací hodiny získané přepočtem 45minutových vyučovacích hodin běžných v českých školách. Jedná se o roční průměr vyučovacích hodin.

Počet žáků na základních školách se v posledních letech výrazně snižuje zejména kvůli demografickým změnám a poklesu velikosti odpovídající populace. Faktorů, které ovlivňují počet žáků na základních školách, je však více. V malé míře dochází k odlivu žáků druhého stupně na víceletá gymnázia, vliv má i hustota osídlení, velikost obce, počet žáků nově zahajujících školní docházku atd. Následující kapitola je věnována některým faktorům, které mají menší či větší vliv na změny počtu žáků na základních školách.

O odklady povinné školní docházky je menší zájem

O odklad povinné školní docházky žádají zákonní zástupci u ředitele základní školy v případě, že dítě není po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé. Podíl dětí s odloženou povinnou školní docházkou na celkovém počtu šestiletých dětí se mezi lety 2003/04 a 2008/09 v celorepublikovém měřítku mírně snížil (z 25,07 % na 23,5 %), stále však zůstává vysoký. Největší míra odkladů povinné školní docházky je realizována v Praze, nejmenší je naopak v Jiho-moravském kraji, kde došlo rovněž k nejvýraznějšímu poklesu počtu odkladů od roku 2003 (téměř o dvě třetiny).

Pokles počtu žáků na základních školách pokračoval

Druhé stupně základních škol se v posledních letech potýkají s problémem poklesu počtu žáků zejména z důvodu demografických změn a poklesu odpovídající věkové populace. V určité míře dochází rovněž k odlivu žáků na víceletá gymnázia. Tento trend s sebou nese nemalé problémy. V ročníkách zůstávají méně motivovaní žáci, chybí tak „tahouni“ třídy, pedagogům se hůře vyučuje a úroveň vzdělávání, ale i celkového klimatu se snižuje. Podíl žáků plnících si část povinné školní docházky na víceletých gymnáziích zůstává ve sledovaném období relativně stabilní (od roku 2003 došlo k navýšení o 1 procentní bod).

Podíl žáků s postižením integrovaných do běžných tříd se snížil

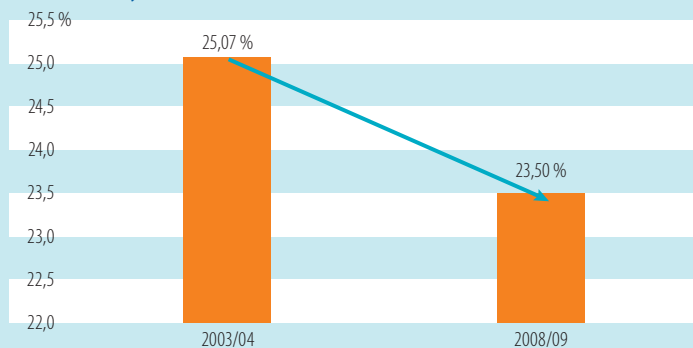
Ve srovnání se všemi úrovněmi českého vzdělávacího systému je do základních škol integrováno nejvíce dětí s nějakým postižením, což je dáno mimo jiné tím, že ve vyšších stupních vzdělávací soustavy se některá postižení (zejména poruchy učení a chování, vady řeči atd.) nevykazují. Ve sledovaném období došlo k celkovému poklesu počtu dětí s handicapem integrovaných do běžných škol. Není

to však způsobeno „odklonem“ od principu začleňování zdravotně či mentálně postižených do společnosti, nýbrž celkovým poklesem počtu žáků v této věkové skupině. Další možnou příčinou může být i tzv. „boj o žaka“ ve speciálních školách. Stejně jako základní školy i speciální školy se potýkají s poklesem porodnosti.

Základní zjištění jsou tato:

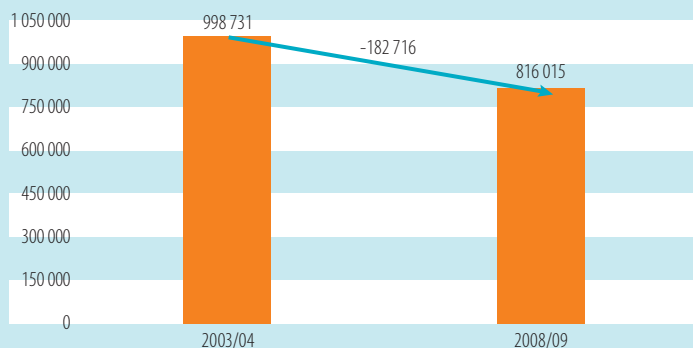
- ➔ Podíl dětí s odloženou školní docházkou se mírně snížil, ale stále zůstává vysoký.
- ➔ Podíl žáků plnících povinnou školní docházku na nižších stupních víceletých gymnázií se zvýšil.
- ➔ Podíl individuálně integrovaných žáků s postižením se snížil.

Graf 4.1: Míra účasti dětí s odloženou povinnou školní docházkou na celkovém počtu šestiletých dětí (v %)

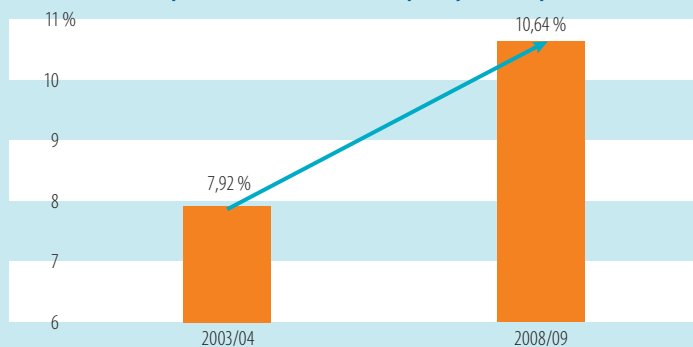
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 4.2: Počet žáků na základních školách v letech 2003/04 a 2008/09

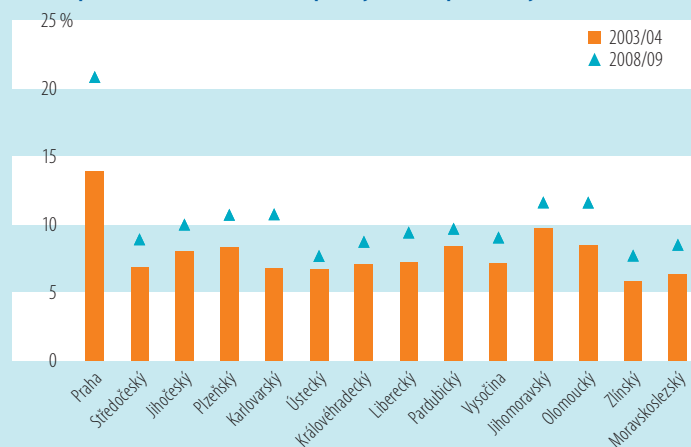
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 4.3: Nárůst podílu žáků nižšího stupně víceletých gymnázií a konzervatoří na celkovém počtu žáků v ročnících ZŠ a SŠ odpovídajících 2. stupni ZŠ (v %)

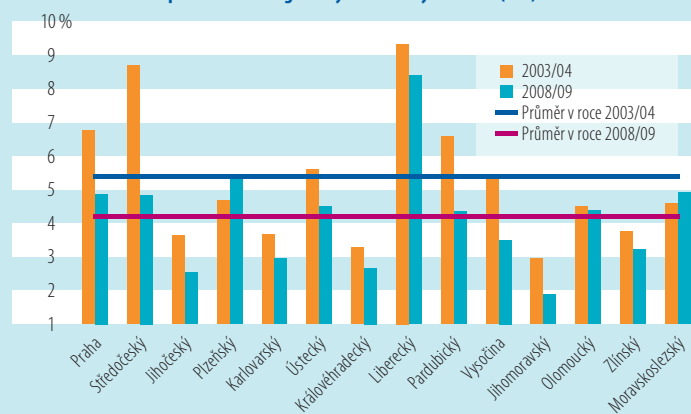
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 4.4: Nárůst podílu žáků nižšího stupně víceletých gymnázií a konzervatoří na celkovém počtu žáků v ročnících ZŠ a SŠ odpovídajících 2. stupni ZŠ v krajském srovnání (v %)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 4.5: Podíl žáků s postižením integrovaných do běžných tříd ZŠ (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/04; 2008/09. Výkonové ukazatele

Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií – účast na projektu

Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání (CERMAT) realizovalo v letech 2005–2008 cyklus pilotních projektů Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Cílem celého projektového cyklu bylo připravit a ověřit nový způsob hodnocení výsledků vzdělávání na konci druhého stupně základních škol a na nižším stupni víceletých gymnázií.

V rámci SP KVALITA I (financovaného z prostředků ESF OP RLZ) byly připravovány a ověřovány testy, které se měly stát součástí tzv. Národní hodnotící zkoušky, jež měla sloužit jako zdroj srovnatelných informací o znalostech a dovednostech jednotlivých žáků, které by mohly přinést objektivní výpověď do přijímacího řízení na střední školy, a dále jako dílčí parametr kvality vzdělávání na jednotlivých školách. Záměr učinit Národní hodnotící zkoušku povinnou byl opuštěn a v jednotlivých ročnících projektového cyklu byly didaktické testy nabízeny školám jako dobrovolný nástroj hodnocení (například v rámci jejich autoevaluace).

V projektech Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií byly použity čtyři základní nástroje pro sběr informací: **test Matematické dovednosti (MD)**, **test Dovednosti v českém jazyce (DČJ)**, **test Obecné dovednosti (OD)** a **žákův dotazník**.

Jednotlivé testové nástroje byly od začátku projektového cyklu koncipovány tak, aby primárně směřovaly k ověřování dovedností, nikoliv pouze faktických znalostí žáků, a dále aby odpovídaly požadavkům, které jsou dány pedagogickými dokumenty. V případě testů DČJ a MD se proto východisky staly specifické cíle uvedené ve Standardu základního vzdělávání, které se nyní promítají i do příslušných pasáží Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Díky tomuto směřování mohla zůstat koncepce testů po celou dobu cyklu bez zásadních změn, což umožnilo vzájemné porovnávání výsledků testů ze všech dílčích ročníků testování.

Hlavní závěry jsou:

- ➔ Výrazný nárůst počtu žáků zúčastněných v testování potvrdil zájem a potřebu škol získávat objektivní a srovnatelné informace.
- ➔ Podíl žáků se speciálními vzdělávacími potřebami se ustálil na téměř 5 % všech zúčastněných.

Účast škol a žáků v cyklu pilotních projektů

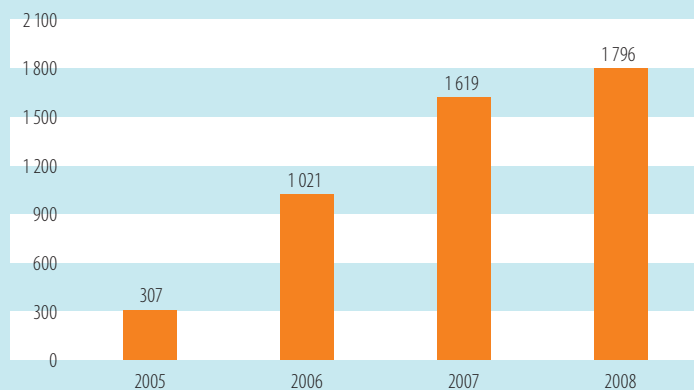
Testování probíhalo vždy v jednotném termínu a podle jednotného testovacího schématu tak, aby byla zaručena srovnatelnost žákovských výsledků. Zájem škol o účast v tomto projektu se každým rokem výrazně zvyšoval, projekty získávaly popularitu a důvěru ze strany škol, což se projevovalo nárůstem účasti (viz graf 5.1 a 5.2).

V roce 2008 se testování účastnily dvě třetiny ze všech žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v celé České republice (s výjimkou Prahy, která se nemohla zúčastnit z důvodu odlišného financování prostředky ESF). Účast škol a žáků v jednotlivých krajích nevykazovala žádné odchylky. Výjimku dlouhodobě tvořil Liberecký kraj, s jehož krajským úřadem CERMAT navázal úzkou spolupráci. Krajský úřad školám účast v projektech doporučoval a z vlastních zdrojů hradil například přípravu testů varianty C, jež mohly využít střední školy pro přijímací zkoušky u žáků, kteří neprošli řádným testováním.

Pilotních projektů se účastnili vedle žáků z intaktní populace rovněž žáci se speciálními vzdělávacími potřebami.¹² Při testování jim byly nabídnuty upravené podmínky, týkající se grafické podoby testových materiálů, časového limitu pro řešení testů a v některých případech obsahu. Žádná z úprav nesnižovala náročnost testu a výsledky žáků se SVP tak bylo možno porovnat s výsledky ostatních žáků. Počet žáků se SVP, kteří se cyklu pilotních projektů od roku 2006 pravidelně účastnili, se průběžně zvyšoval (viz graf 5.3).

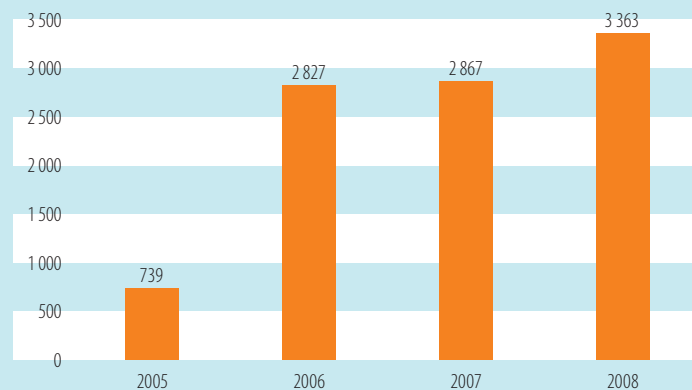
12 Mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří se zúčastnili šetření, byli žáci se zrakovým, sluchovým a tělesným postižením a žáci se specifickými poruchami učení (např. dyslexie, dysgrafie).

Graf 5.1: Počet zúčastněných škol

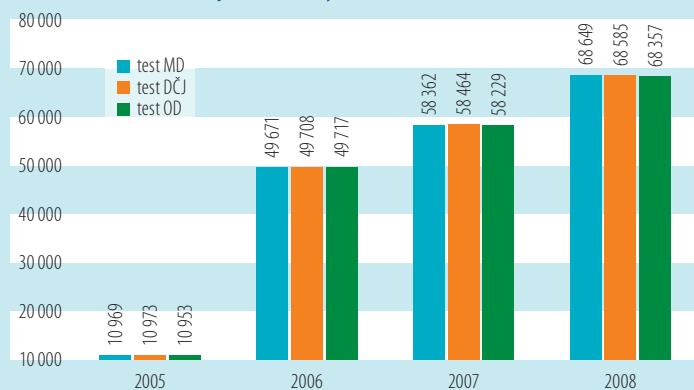
Zdroj: Databáze CERMAT

Graf 5.3: Počet zúčastněných žáků se SVP

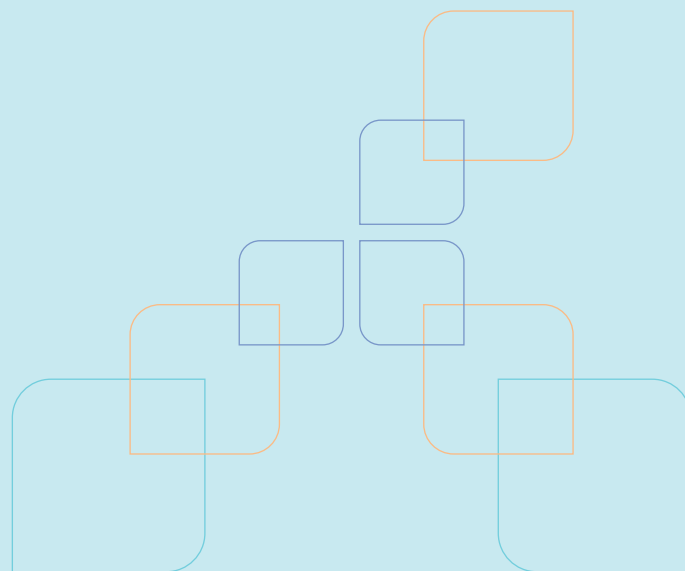

Zdroj: Databáze CERMAT

Graf 5.2: Počet žáků řešících jednotlivé testy

Zdroj: Databáze CERMAT

Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií – celkové výsledky v testech

Výsledky v testech ukazují, jaké znalosti a dovednosti mají žáci na konci školní docházky. Pro žáky byla vytvořena individuální osvědčení, která obsahovala výsledky daného žáka (skóre a úspěšnost v jednotlivých testech) a jejich porovnání s průměrnými výsledky žáků dané školy a všech zúčastněných žáků v kraji a v ČR. Podobně byly pro školy připraveny souhrnné výstupní zprávy. Finální zprávy obdržely krajské úřady a MŠMT.

Celkové výsledky

Ve všech třech testech (MD, DČJ a OD) došlo ve sledovaném období k mírnému poklesu průměrné úspěšnosti žáků (viz graf 6.1). Dlouhodobě nejslabších výsledků dosahují žáci v testu Matematické dovednosti, což koresponduje s výsledky jiných šetření ověřujících znalosti a dovednosti žáků v různých oblastech. Je nutné podotknout, že test z matematiky na rozdíl od ostatních testů využívá otevřené úlohy, v nichž žáci dosahují v zásadě nižších výsledků než ve stejně obtížných úlohách uzavřených.

Úlohy testu MD byly rozděleny do tří skupin – základní matematické úkony, práce s informacemi a geometrické úlohy. V roce 2007 byla úspěšnost ve všech třech skupinách ještě vyrovnaná. V posledním roce došlo k poklesu úspěšnosti u druhé a nejvýrazněji u třetí skupiny, což je příčinou nízké úspěšnosti v testu. Zmiňované dva celky se dříve procvičovaly zejména v posledních ročnících základní školy v souvislosti s přijímacími zkouškami. V současné době se preference ve výuce pravděpodobně mění.

Testy DČJ vykazují dlouhodobou stabilitu ve výsledcích. Desetiprocentní pokles úspěšnosti žáků mezi lety 2006 a 2007 byl způsoben změnou v koncepci testů – došlo k posílení složky ověřovaných dovedností směřujících ke čtenářství. Nejnižší úspěšnosti dosahovali žáci při řešení úloh s uměleckými výchozími texty. Naopak v řešení úloh ověřujících porozumění výchozímu textu a významu slov a úloh s publicistickými výchozími texty docházelo k mírnému zlepšování. V ostatních oblastech byly výsledky žáků vcelku stabilní. To platí jak pro žáky základních škol, tak víceletých gymnázií.

Výsledky podle druhu školy

Třech ročníků cyklu pilotních projektů (2006–2008) se vedle žáků 9. ročníků základních škol účastnili také žáci odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Vý-

sledky žáků víceletých gymnázií byly ve všech testech signifikantně vyšší než výsledky žáků základních škol. Největší rozdíly byly dosahovány opět v testu MD. Vyšší úspěšnost gymnazistů v testech byla předpokládána, velikost rozdílů však byla překvapující. Její příčiny spočívají jak v odlišném složení žákovské populace z hlediska nadání a motivace, tak i v odlišné úrovni požadavků kladených při výuce na žáky. Nicméně při podrobnějším pohledu na průměrné výsledky žáků konkrétních škol se ukázalo, že některé třídy základních škol dosahují v testech průměrné úspěšnosti žáků víceletých gymnázií.

Hlavní zjištění se dají shrnout takto:

- ➔ Žáci v testech vykazovali značné nedostatky v základním učivu.
- ➔ Rozdíly v průměrné úspěšnosti žáků víceletých gymnázií a žáků základních škol byly velmi výrazné.
- ➔ V testu Matematické dovednosti byli o něco úspěšnější chlapci, v testu Dovednosti v českém jazyce naopak dívky.

Rozdíly ve výsledcích podle pohlaví

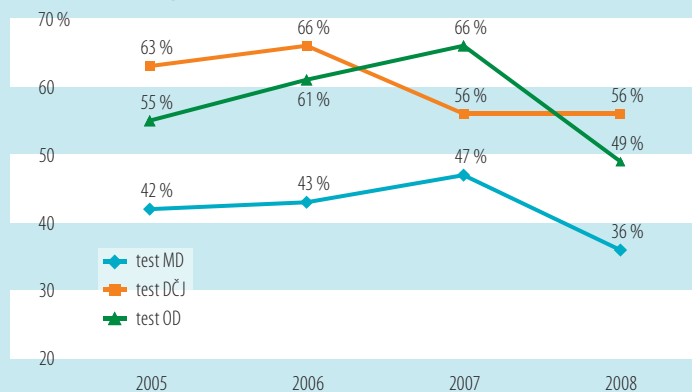
Analýzy výsledků se každoročně dělaly také podle pohlaví žáků, porovnávala se průměrná úspěšnost dívek a chlapců v řešení jednotlivých testů. Rozdíly v dívkách a chlapcích výsledcích jsou nejmenší v testu OD. Ve zbývajících dvou testech byly rozdíly téměř každý rok statisticky významné, přesto však nedosahovaly vysokých hodnot. Chlapci byli úspěšnější v testu MD, dívky naopak byly úspěšnější v testu DČJ. Tato zjištění odpovídají výsledkům ostatních pedagogických výzkumů, včetně projektu PISA.

Závěrečné shrnutí

Cyklus pilotních projektů Hodnocení výsledků vzdělávání žáků 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií 2005–2008 byl v podmínkách českého školství nový a jedinečný. Původní záměr projektu (připravit a zavést Národní hodnotící zkoušku) byl MŠMT na začátku cyklu změněn, přesto projekt dále pokračoval a získával stále větší popularitu mezi školami.

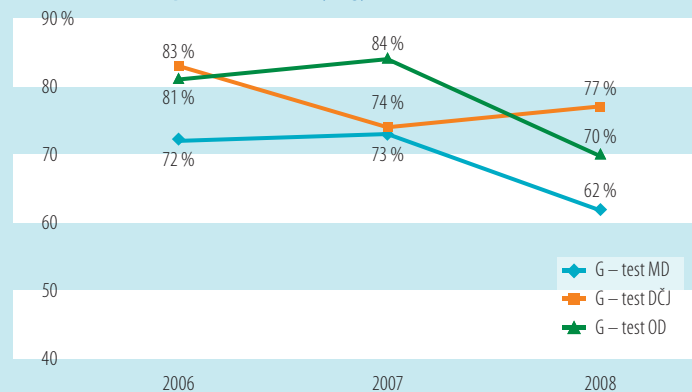
Školy cyklus vnímaly jako užitečnou příležitost ověřit znalosti a dovednosti svých žáků a porovnat je s ostatními. Využívání externích evaluačních nástrojů je klíčovou součástí školního hodnocení. V podmínkách decentralizovaného vzdělávacího systému s vysokou autonomií jednotlivých škol je navíc i pro instituce určující školskou politiku důležité mít k dispozici srovnatelné informace o kvalitě škol.

Graf 6.1: Průměrná úspěšnost žáků v testech (v %)

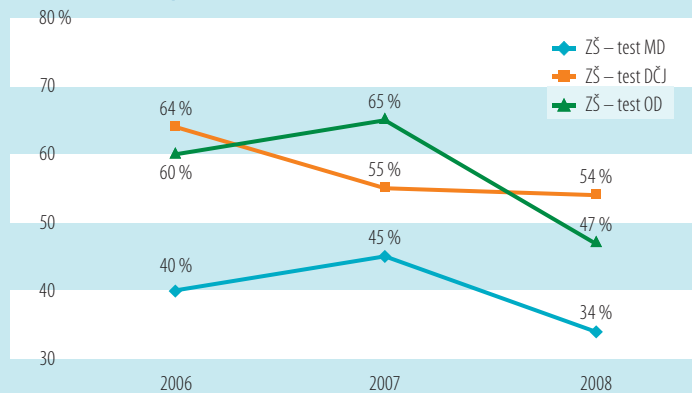
Zdroj: Databáze CERMAT

Graf 6.3: Průměrná úspěšnost žáků víceletých gymnázií v testech (v %)

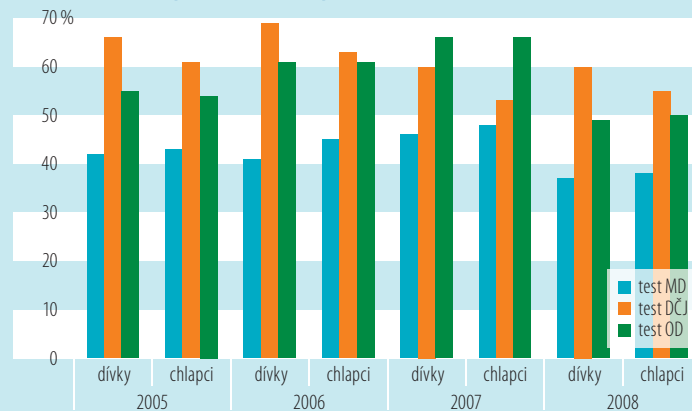
Zdroj: Databáze CERMAT

Graf 6.2: Průměrná úspěšnost žáků základních škol v testech (v %)

Zdroj: Databáze CERMAT

Graf 6.4: Průměrná úspěšnost dívek a chlapců v testech (v %)

Zdroj: Databáze CERMAT

Výzkum PISA¹³ je projektem Mezinárodní organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj OECD.¹⁴ Jeho hlavním cílem je získat informace o tom, jak jsou patnáctiletí žáci v zúčastněných zemích připraveni pro další studium či na vstup na pracovní trh. Tyto informace jsou určeny jak tvůrcům vzdělávací politiky, tak učitelům a dalším odborníkům v oblasti školství. Výzkum probíhá ve tříletých cyklech, přičemž pokaždé je zaměřen na jednu ze sledovaných oblastí gramotnosti. Česká republika se výzkumu účastní od samého počátku a realizovala všechna jeho šetření v letech 2000, 2003, 2006 a 2009. Poslední šetření, ze kterého jsou k dispozici výsledky, proběhlo v roce 2006 a bylo zaměřeno na zjišťování úrovně přírodovědné gramotnosti.

Přírodovědná gramotnost

Čeští žáci se v roce 2006 zařadili mezi žáky dvaceti zemí s nadprůměrným výsledkem v přírodovědném testu (tabulka 7.1). Přitom pouze devět z 57 zúčastněných zemí mělo statisticky významně lepší výsledky než byl výsledek českých žáků. Výrazně nejlepší v přírodních vědách byli žáci Finska, kteří opakovaně dosahují vynikajících výsledků ve všech oblastech výzkumu. Výsledky českých žáků v přírodovědných testech mezinárodních výzkumů jsou dlouhodobě nadprůměrné, což prokazují nejen výsledky všech tří cyklů výzkumu PISA, ale i výsledky mezinárodního výzkumu TIMSS.¹⁵ Rozdíl ve výsledcích českých chlapců a dívek v přírodovědné gramotnosti nebyl v roce 2006 významný.

Matematická gramotnost

Výsledky žáků České republiky v matematické části testu byly v roce 2006 nadprůměrné (tabulka 7.1), stejně jako v roce 2003, kdy byl výzkum PISA zaměřen převážně na matematiku. Významně lepší než čeští žáci byli žáci 13 zemí. Nejlepších výsledků dosahují opakovaně žáci asijských zemí a Finska.

V mezinárodních šetřeních se ukazuje, že výsledky chlapců v matematice bývají často lepší než výsledky dívek. Česká republika se v roce 2006 na rozdíl od roku 2003 zařadila mezi země, ve kterých nejsou rozdíly ve prospěch chlapců významné. Zhruba pětina českých žáků nedosáhla v roce 2006 úrovně, které přísluší osvojení základních matematických vědomostí a dovedností, což odpovídá průměru zemí OECD.

Čtenářská gramotnost

Oproti přírodním vědám a matematice byli v roce 2006 v oblasti čtení čeští žáci podprůměrní (tabulka 7.1). Toto zjištění se nijak neliší od výsledků předchozích dvou šetření v letech 2000 a 2003. Lepší výsledky než čeští žáci v roce 2006 měli žáci 21 zemí, nejlepších výsledků dosáhli žáci Korejské republiky a Finska.

Rozdíl mezi chlapci a dívkami ve prospěch dívek patřil v roce 2006 v České republice k největším v zemích OECD. Z evropských zemí měla Česká republika spolu s Němcem také největší rozdíly ve výsledcích dobrých a slabých žáků (rozdíl mezi výsledky pěti procent nejlepších a pěti procent nejslabších žáků). V České republice se tyto rozdíly navíc stále zvětšují, dobří žáci se od roku 2000 zlepšili a špatní žáci zhoršili. Tento trend je dobře vidět na výsledcích jednotlivých typů škol (graf 7.1) a lze jej vysledovat i v oblasti matematické a přírodovědné gramotnosti. Zatímco čtenářská gramotnost žáků gymnázií se od roku 2000 zlepšila, u žáků středního odborného studia bez maturity došlo k jejímu významnému zhoršení. V roce 2006 se dále ukázalo, že úroveň, na níž má být žák schopen vykazat základní čtenářské vědomosti a dovednosti potřebné pro porozumění textu a práci s ním, nedosahuje čtvrtina českých žáků, přičemž v zemích OECD je to v průměru pouze pětina.

Hlavní závěry jsou:

- ➔ Čeští žáci dosáhli nadprůměrných výsledků v přírodovědné a matematické gramotnosti.
- ➔ Ve čtenářské gramotnosti jsou čeští žáci podprůměrní.
- ➔ Zvětšují se rozdíly mezi dobrými a slabými žáky ve všech sledovaných oblastech gramotnosti.

13 Programme for International Student Assessment.

14 Organisation for Economic Co-operation and Development.

15 Trends in International Mathematic and Science Study (1995, 1999).

Tabulka 7.1: Výsledky zemí v PISA 2006

Přirodovědná gramotnost			Matematická gramotnost			Čtenářská gramotnost		
Země	Průměr		Země	Průměr		Země	Průměr	
Finsko	563	▲	Tchaj-wan	549	▲	Korejská republika	556	▲
Hongkong	542	▲	Finsko	548	▲	Finsko	547	▲
Kanada	534	▲	Hongkong	547	▲	Hongkong	536	▲
Tchaj-wan	532	▲	Korejská republika	547	▲	Kanada	527	▲
Estonsko	531	▲	Nizozemsko	531	▲	Nový Zéland	521	▲
Japonsko	531	▲	Švýcarsko	530	▲	Irsko	517	▲
Nový Zéland	530	▲	Kanada	527	▲	Austrálie	513	▲
Austrálie	527	▲	Macao	525	▲	Lichtenštejnsko	510	▲
Nizozemsko	525	▲	Lichtenštejnsko	525	▲	Polsko	508	▲
Lichtenštejnsko	522	□	Japonsko	523	▲	Švédsko	507	▲
Korejská republika	522	□	Nový Zéland	522	▲	Nizozemsko	507	▲
Slovensko	519	□	Belgie	520	▲	Belgie	501	▲
Německo	516	□	Austrálie	520	▲	Estonsko	501	▲
Velká Británie	515	□	Estonsko	515	□	Švýcarsko	499	▲
Česká republika	513	□	Dánsko	513	□	Japonsko	498	▲
Švýcarsko	512	□	Česká republika	510	□	Tchaj-wan	496	▲
Macao	511	□	Island	506	□	Velká Británie	495	▲
Rakousko	511	□	Rakousko	505	□	Německo	495	▲
Belgie	510	□	Slovensko	504	□	Dánsko	494	▲
Irsko	508	□	Německo	504	□	Slovensko	494	▲
Maďarsko	504	▼	Švédsko	502	□	Macao	492	▲
Švédsko	503	▼	Irsko	501	□	Rakousko	490	□
Polsko	498	▼	Francie	496	▼	Francie	488	□
Dánsko	496	▼	Velká Británie	495	▼	Island	484	□
Francie	495	▼	Polsko	495	▼	Norsko	484	□
Chorvatsko	493	▼	Slovensko	492	▼	Česká republika	483	□
Island	491	▼	Maďarsko	491	▼	Maďarsko	482	□
Lotyšsko	490	▼	Lucembursko	490	▼	Lotyšsko	479	□
USA	489	▼	Norsko	490	▼	Lucembursko	479	□
Slovensko	488	▼	Litva	486	▼	Chorvatsko	477	□
Španělsko	488	▼	Lotyšsko	486	▼	Portugalsko	472	□
Litva	488	▼	Španělsko	480	▼	Litva	470	▼
Norsko	487	▼	Ázerbájdžán	476	▼	Itálie	469	▼
Lucembursko	486	▼	Rusko	476	▼	Slovensko	466	▼
Rusko	479	▼	USA	474	▼	Španělsko	461	▼
Itálie	475	▼	Chorvatsko	467	▼	Řecko	460	▼
Portugalsko	474	▼	Portugalsko	466	▼	Turecko	447	▼
Řecko	473	▼	Itálie	462	▼	Chile	442	▼
Izrael	454	▼	Řecko	459	▼	Rusko	440	▼
Chile	438	▼	Izrael	442	▼	Izrael	439	▼
Srbsko	436	▼	Srbsko	435	▼	Thajsko	417	▼
Bulharsko	434	▼	Uruguay	427	▼	Uruguay	413	▼
Uruguay	428	▼	Turecko	424	▼	Mexiko	410	▼
Turecko	424	▼	Thajsko	417	▼	Bulharsko	402	▼
Jordánsko	422	▼	Rumunsko	415	▼	Srbsko	401	▼

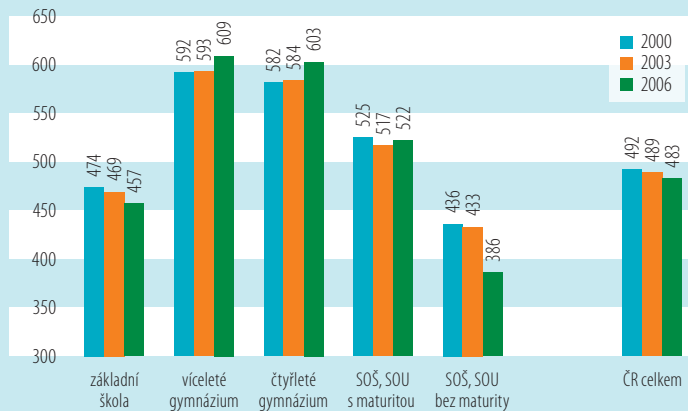
Přirodovědná gramotnost			Matematická gramotnost			Čtenářská gramotnost		
Země	Průměr		Země	Průměr		Země	Průměr	
Thajsko	421	▼	Bulharsko	413	▼	Jordánsko	401	▼
Rumunsko	418	▼	Chile	411	▼	Rumunsko	396	▼
Černá Hora	412	▼	Mexiko	406	▼	Indonésie	393	▼
Mexiko	410	▼	Černá Hora	399	▼	Brazílie	393	▼
Indonésie	393	▼	Indonésie	391	▼	Černá Hora	392	▼
Argentina	391	▼	Jordánsko	384	▼	Kolumbie	385	▼
Brazílie	390	▼	Argentina	381	▼	Tunisko	380	▼
Kolumbie	388	▼	Kolumbie	370	▼	Argentina	374	▼
Tunisko	386	▼	Brazílie	370	▼	Ázerbájdžán	353	▼
Ázerbájdžán	382	▼	Tunisko	365	▼	Katar	312	▼
Katar	349	▼	Katar	318	▼	Kyrgyzstán	285	▼
Kyrgyzstán	322	▼	Kyrgyzstán	311	▼			

Průměrný výsledek země

- ▲ je statisticky významně lepší než výsledek ČR
- není statisticky významně rozdílný od výsledku ČR
- ▼ je statisticky významně horší než výsledek ČR
- je nad průměrem zemí OECD
- není statisticky významně rozdílný od průměru zemí OECD
- je pod průměrem zemí OECD

Zdroj: Databáze ÚIV

Graf 7.1: Porovnání výsledků českých žáků ve čtenářské gramotnosti v letech 2000, 2003 a 2006

Zdroj: Databáze ÚIV

Výzkum TIMSS¹⁶ je projektem Mezinárodní organizace pro hodnocení výsledků vzdělávání IEA.¹⁷ Jeho hlavním záměrem je získat informace, které mohou pomoci při zvyšování úrovně vědomostí a dovedností žáků zúčastněných zemí v matematice a přírodovědných předmětech. Tyto informace jsou určeny jak tvůrcům vzdělávací politiky, tak učitelům a dalším odborníkům v oblasti školství. Výzkum probíhá ve čtyřletých cyklech, Česká republika se jej zúčastnila v letech 1995, 1999 a 2007. V roce 1995 a 2007 byli testováni čeští žáci 4. a 8. ročníku, v roce 1999 pouze žáci 8. ročníku.

Matematika

Čeští žáci 4. ročníku se od roku 1995 do roku 2007 v matematice statisticky významně zhoršili. Jejich výsledek, který patřil v roce 1995 k nadprůměrným, byl v roce 2007 pouze podprůměrný a čeští žáci tak zaostali za žáky sousedních zemí i ostatních členských zemí EU zapojených do výzkumu. Uvedené zhoršení výsledku českých čtvrtáků bylo největší ze všech zúčastněných evropských zemí a členských zemí OECD (tabulka 8.1). Výsledky chlapců a dívek se v obou sledovaných obdobích nijak významně nelišily.

Od roku 1995 do roku 2007 se v matematice výrazně zhoršily i výsledky českých žáků 8. ročníku. Toto zhoršení bylo třetí největší ze všech evropských zemí a členských zemí OECD, které se výzkumu v obou letech zúčastnily. Nejvýraznější zhoršení výsledku českých žáků však bylo zaznamenáno v období do roku 1999, kdy bylo ze všech zúčastněných zemí největší (graf 8.2). Navíc v roce 1999 patřila Česká republika k zemím s největším rozdílem ve výsledcích chlapců a dívek ve prospěch chlapců. Protože se však chlapci zhoršili do roku 2007 mnohem více než dívky, výsledky českých chlapců a dívek se v roce 2007 téměř nelišily.

Hlavní závěry jsou:

- Čeští žáci 4. a 8. ročníku se výrazně zhoršili v matematice.
- V roce 1995 byli žáci 4. ročníku v matematice nadprůměrní, v roce 2007 již podprůměrní.
- V přírodních vědách byli v letech 1995 a 2007 čeští žáci 4. a 8. ročníků nadprůměrní, přestože se jejich výsledky výrazně zhoršily.

Přírodní vědy

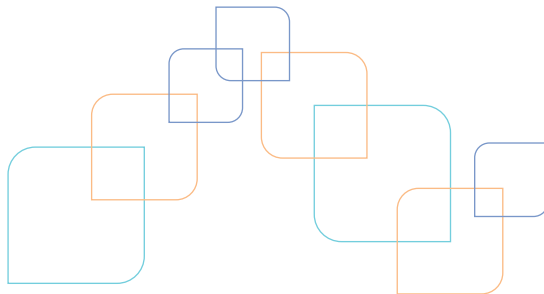
V přírodních vědách byl v roce 2007 výsledek žáků 4. ročníku na rozdíl od matematiky nadprůměrný stejně jako v roce 1995. Česká republika přesto patří mezi země, kde bylo od roku 1995 do roku 2007 zjištěno výrazné zhoršení výsledků žáků (druhé největší po Norsku), přičemž žáci většiny zúčastněných evropských zemí dosáhli v roce 2007 lepších výsledků (tabulka 8.2). Přestože se od roku 1995 do roku 2007 zhoršil výsledek chlapců více než výsledek dívek, zůstal výsledek chlapců lepší. Čeští žáci 8. ročníku také dosahovali v přírodních vědách ve všech sledovaných letech nadprůměrných výsledků. Přesto došlo od roku 1995 do roku 1999 k jejich velkému zhoršení, druhému největšímu mezi zúčastněnými zeměmi. Do roku 2007 však již (na rozdíl od matematiky) k dalšímu zhoršení výsledků českých žáků nedošlo (tabulka 8.3). V letech 1995 a 1999 byl zjištěn značný rozdíl ve výsledcích chlapců a dívek ve prospěch chlapců. Výsledek chlapců zůstal i v roce 2007 významně lepší, rozdíl se však snížil. Od roku 1995 do roku 1999 se výsledky chlapců a dívek zhoršily zhruba stejně, po roce 1999 se ale dále zhoršovali jen chlapci, zatímco dívky se zlepšily.

Závěrem

Čeští žáci 4. i 8. ročníků patřili v roce 1995 v přírodních vědách i v matematice mezi nejúspěšnější. V roce 1999 došlo ke zhoršení výsledků žáků 8. ročníků, které je připisováno změně spojeným s prodloužením základní školy z osmi na devět let od školního roku 1995/96. Šlo zejména o rozložení učiva do delšího časového období a přesun některých tematických celků do vyšších ročníků. Ve školním roce 2007/08 byla na všech základních školách zahájena realizace kurikulární reformy. Šetření v roce 2007 tak nejen postihuje další změny ve vědomostech a dovednostech žáků, ale zachycuje též výchozí stav na počátku současné reformy českého školství.

16 Trends in International
Mathematic and Science
Study

17 International Association
for the Evaluation of
Educational Achievement

Tabulka 8.1: Porovnání výsledků 2007 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – matematika, 4. ročník)

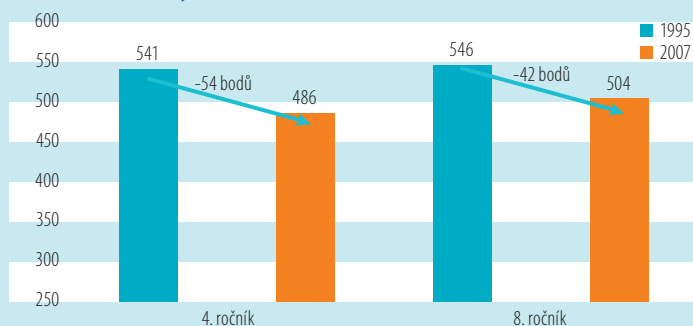
Země	Průměrný výsledek		Rozdíl	
	2007	1995		
Anglie	541	484	57	▲
Slovinsko	502	462	40	▲
Lotyšsko	537	499	38	▲
Nový Zéland	492	469	23	▲
Austrálie	516	495	22	▲
USA	529	518	11	▲
Japonsko	568	567	1	□
Skotsko	494	493	1	□
Norsko	473	476	-3	□
Maďarsko	510	521	-12	▼
Nizozemsko	535	549	-14	▼
Rakousko	505	531	-25	▼
Česká republika	486	541	-54	▼

- ▲ Výsledek v roce 2007 je statisticky významně lepší než v roce 1995.
- Výsledek v roce 2007 se statisticky významně neliší oproti roku 1995.
- ▼ Výsledek v roce 2007 je statisticky významně horší než v roce 1995.

Země jsou řazeny sestupně podle rozdílu ve výsledcích 2007 a 1995.

Zdroj: DataBáze ÚIV

Graf 8.1: Počet dosažených bodů – matematika, 4. a 8. ročník

Zdroj: DataBáze ÚIV

Tabulka 8.2: Porovnání výsledků 2007 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – přírodní vědy, 4. ročník)

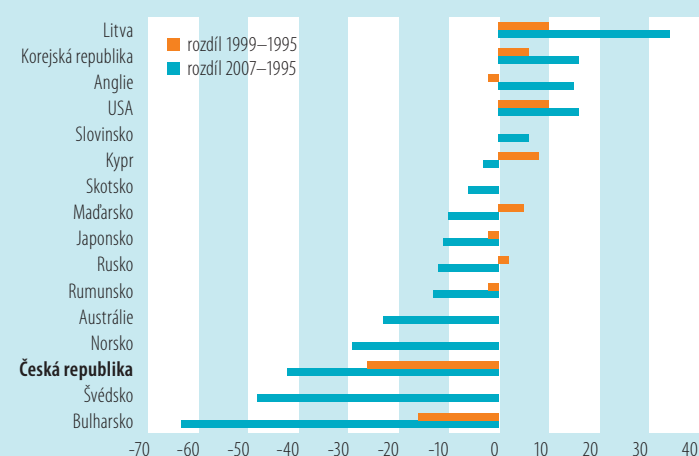
Země	Průměrný výsledek		Rozdíl	
	2007	1995		
Lotyšsko	542	486	56	▲
Slovinsko	518	464	54	▲
Maďarsko	536	508	28	▲
Anglie	542	528	14	▲
Austrálie	527	521	6	□
Nový Zéland	504	505	-1	□
USA	539	542	-3	□
Japonsko	548	553	-5	▼
Nizozemsko	523	530	-7	▼
Rakousko	526	538	-12	▼
Skotsko	500	514	-14	▼
Česká republika	515	532	-17	▼
Norsko	477	504	-27	▼

- ▲ Výsledek v roce 2007 je statisticky významně lepší než v roce 1995.
- Výsledek v roce 2007 se statisticky významně neliší oproti roku 1995.
- ▼ Výsledek v roce 2007 je statisticky významně horší než v roce 1995.

Země jsou řazeny sestupně podle rozdílu ve výsledcích 2007 a 1995.

Zdroj: DataBáze ÚIV

Graf 8.2: Porovnání výsledků 2007, 1999 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – matematika, 8. ročník)

Země jsou řazeny sestupně podle rozdílu ve výsledcích 2007 a 1995.

Zdroj: DataBáze ÚIV

Tabulka 8.3: Porovnání výsledků 2007, 1999 a 1995 v evropských zemích a v zemích OECD (TIMSS 2007 – přírodní vědy, 8. ročník)

Země	Průměrný výsledek		
	2007	1999	1995
Litva	519	488	464
Slovinsko	538		514
Anglie	541	538	533
Korejská republika	553	549	546
Rusko	530	529	523
USA	520	515	513
Maďarsko	539	552	537
Austrálie	515		514
Kypr	452	460	452
Japonsko	554	550	554
Skotsko	496		501
Rumunsko	462	472	471
Česká republika	539	539	555
Norsko	487		514
Švédsko	511		553

Země jsou řazeny sestupně podle rozdílu ve výsledcích 2007 a 1995.

Zdroj: DataBáze ÚIV

V českých školách narůstá počet žáků s potřebou specifické podpory ze strany jiných odborníků než pedagogů. Od pedagogů se přesto očekává, že budou disponovat speciálně pedagogickými kompetencemi do té míry, že zvládnou samostatnou pomoc žákům zejména v případech diagnostikovaných speciálních vzdělávacích potřeb. Ze situace na školách vyplývá, že takovými odborníky mohou být školní psycholog nebo školní speciální pedagog. Tito odborníci dokáží pracovat se školou jako systémem, komunikovat o problémech žáků s vedením školy, s pedagogy a rodiči a tím vytvářet spolupracující prostředí, které napomáhá v řešení problémů jednotlivých žáků i celých tříd. Role těchto odborníků ve školách je významně preventivní a současně terapeutická i intervenční. Projekt ESF VIP – Kariéra¹⁸ výrazně přispěl k etablování profese školního psychologa a školního speciálního pedagoga do českých škol.

Činnost školních psychologů a školních speciálních pedagogů

Školní psychologové ve školách působili v roce 2003 výjimečně, obvykle byli zařazováni jako učitelé nebo je ředitelé škol zaměstnávali na několik hodin v měsíci a platili je jako službu škole. Tato služba byla poskytována asi 50 psychologů, nejvíce ve velkých městech v Praze a v Brně.

Jejich činnost nebyla vymezena legislativně, nebylo poskytováno metodické vedení a ani jejich další vzdělávání nebylo systémově řešeno. V roce 2005 byly poprvé stanoveny standardní činnosti těchto odborníků, které jsou ukotveny ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Dále vznikla Koncepce poskytování poradenských služeb ve školách (Věstník MŠMT, č. 7/2005). Završením těchto snah vedoucích k ukotvení školních psychologů a školních speciálních pedagogů do českých základních a středních škol byla realizace projektu ESF VIP – Kariéra.

V rámci projektu VIP – Kariéra působili od září 2005 do června 2008 školní psychologové nebo/a školní speciální pedagogové na více než stovce škol (školní psychologové v 53 školách a školní speciální pedagogové v 50 školách). Na každé z těchto škol působil jeden, výjimečně dva odborníci, kteří tvořili součást školního poradenského pracoviště. Přehled o výsledcích jejich činnosti za sledované období poskytuje graf 9.1 a 9.2.

Poměr podpory dle jednotlivých cílových skupin zůstal v průběhu projektu zachován. Nejvíce se odborníci věnovali žákům, méně pak učitelům, dále rodičům

a nejméně skupině „ostatní“. Celkový počet podpořených osob lze pak zaznamenat vždy po začátku školního roku, dále v pololetí a ke konci školního roku. Výrazně více se odborníci věnovali rodičům vždy na začátku školního roku, učitelům spíše v pololetí a na konci školního roku.

Náplň práce školních psychologů a speciálních pedagogů

Náplň práce školního psychologa, resp. počet odpracovaných hodin přímé

práce se během školního roku mění. Jak je patrné z grafu 9.3, ve sledovaném období mezi únorem 2006 a květnem 2008 nejvíce času školní psychologové věnují problematice specifických poruch učení a chování (SPU+SPCH). Dále se často věnují kariérovému poradenství pro žáky. V menší míře se školní psychologové dále zabývají prací s nadanými žáky, pomocí sociokulturně znevýhodněným žákům a také pomocí zdravotně postiženým žákům.

Speciální pedagogové se ve školách věnují zejména žákům se zdravotním postižením nebo zdravotním znevýhodněním, poskytují pomoc pedagogům, rodičům a zvláště žákům. Zabývají se reedukací¹⁹ žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a to jak jednotlivců, tak skupin žáků. Poskytují služby

v souladu s souladu s vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, podobně jako školní psychologové.

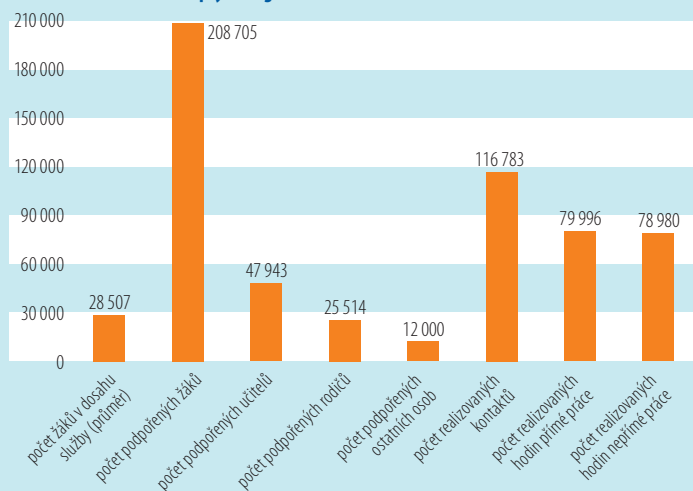
Hlavní závěry jsou:

- ➔ Realizace projektu VIP – Kariéra napomohla k zavedení školních psychologů a školních speciálních pedagogů do škol.
- ➔ Školní psychologové se nejčastěji věnují práci ve třídě, kariérovému poradenství a specifickým poruchám učení a chování.
- ➔ Speciální pedagogové se zabývají reedukací žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

¹⁸ Řešiteli projektu VIP – Kariéra byly Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR (IPPP ČR), který se zabýval vytvářením školních poradenských pracovišť (ŠPP) a prezenčním vzděláváním učitelů, a Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV), který vybudoval Informační systém o uplatnění absolventů na trhu práce (ISA) a učitelům nabídl ucelený systém e-learningového vzdělávání pro pedagogy eKariéra.

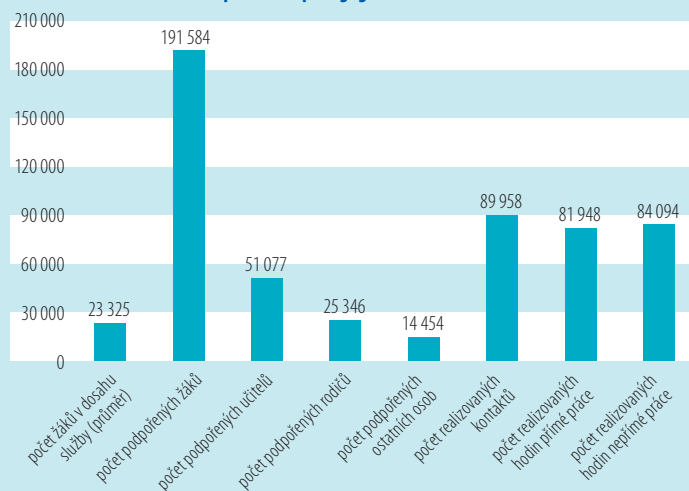
¹⁹ Využití metod speciální pedagogiky při úpravě narušených funkcí (sluchu, zraku, řeči ...).

Graf 9.1: Činnost školních psychologů v letech 2005–2008

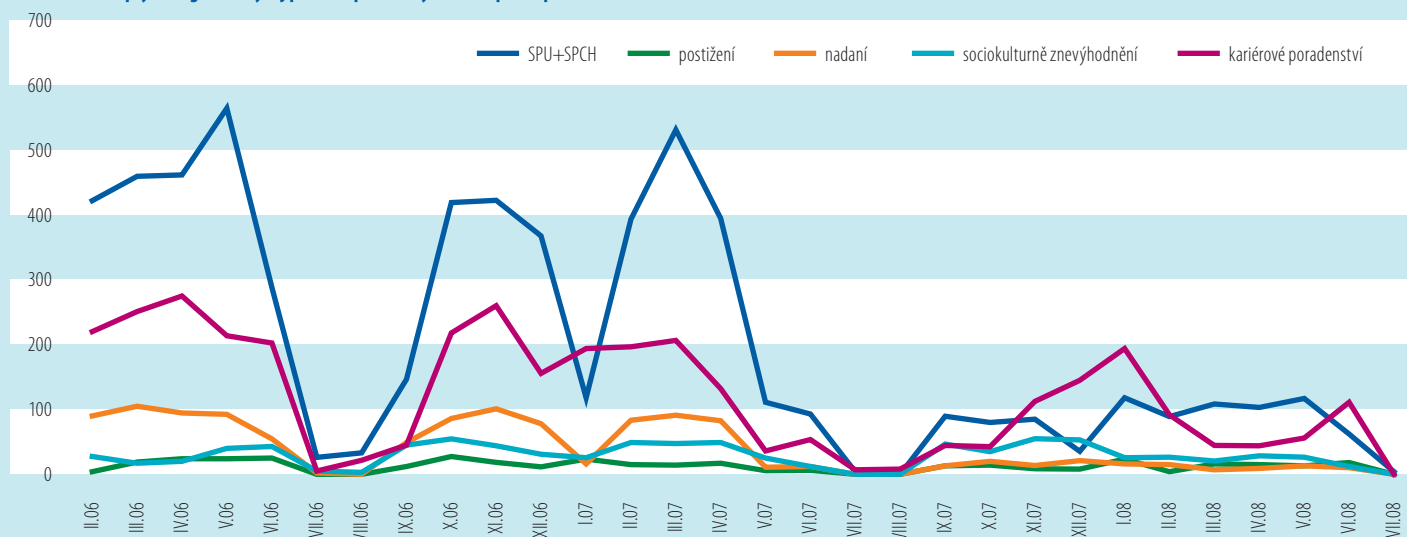
Zdroj: Databáze IPPP

Graf 9.2: Činnost školních speciálních pedagogů v letech 2005–2008

Zdroj: Databáze IPPP

Graf 9.3: Školní psychologové – vývoj počtu odpracovaných hodin přímé práce za měsíc

Zdroj: Databáze IPPP

Tato kapitola se věnuje ukazatelům, které charakterizují změny na úrovni středoškolského vzdělávání. Jedná se zejména o změnu míry účasti na středoškolském vzdělávání a změny v počtu žáků a učitelů. Pro potřeby této publikace budeme pod středním vzděláváním rozumět tyto stupně vzdělávání: střední vzdělávání,²⁰ střední vzdělávání s výučním listem, střední vzdělávání s maturitní zkouškou, zkrácené studium pro získání středního vzdělání s výučním listem, zkrácené studium pro získání středního vzdělání s maturitní zkouškou a nástavbové studium.

20 Stupeň vzdělání „Střední vzdělání“ je určen pro žáky praktických a speciálních škol a také pro žáky základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku.

21 V kapitolách, které jsou v této publikaci věnovány středoškolskému vzdělávání, jsou do celkového počtu žáků zahrnuti rovněž žáci nástavbového studia a zkrácených forem vzdělávání, naopak nejsou započítáni žáci nižších stupňů víceletých gymnázií.

22 Časovou řadu ukazatel „počet žáků na učitele“ lze bohužel sledovat pouze v rozmezí několika posledních let, neboť došlo ke změně vykazování učitelů, resp. pedagogických pracovníků a údaje za dřívější roky nejsou porovnatelné.

23 V grafu 10.4 není znázorněno střední vzdělávání, neboť hodnoty za tuto oblast vzdělávání jsou tak malé, že by došlo ke zkreslení výsledků. Konkrétně se počet žáků na učitele (ve středním vzdělání) snížil z 9,5 v roce 2003/04 na 7,6 žáka na učitele v roce 2008/09.

Míra účasti na středoškolském vzdělávání se nadále posiluje

Míra účasti na středoškolské úrovni²¹ vzdělávání je v České republice stabilně vysoká, od roku 2003/04 došlo dokonce k jejímu dalšímu zvýšení. Jelikož míra účasti na vzdělávání mimo jiné předsílá, jak se bude měnit kvalita lidských zdrojů na trhu práce, je třeba ji ze strany státu i regionů, popř. soukromých subjektů trvale posilovat, zejména pak dostatečně širokou nabídkou středoškolských vzdělávacích oborů.

Základní zjištění jsou tato:

- ➔ zvyšování míry účasti žáků na středoškolském vzdělávání
- ➔ pokles počtu žáků, učitelů i škol
- ➔ menší počet žáků ve třídách

Pokračující úbytek žáků, učitelů i škol

Jak počet žáků, tak počet učitelů se ve sledovaném období na středoškolské úrovni snižoval a lze předpokládat, že podobný trend bude pokračovat i do budoucna. Příčiny lze hledat v demografické oblasti. Důsledky těchto úbytků mají svá

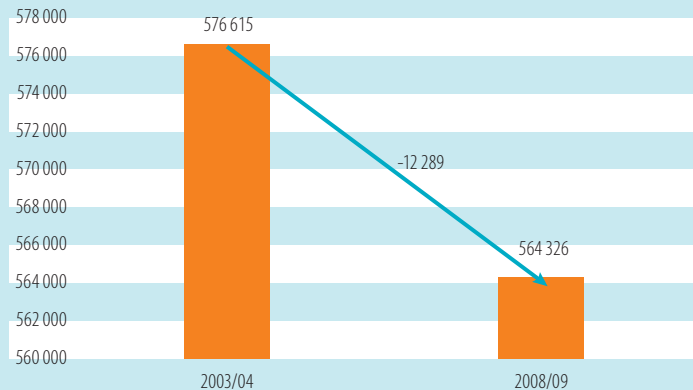
pozitiva i negativa. Kladným rysem je fakt, že počet žáků na učitele trvale klesá,²² což představuje přínos zejména pro žáky, na druhou stranu se prodražuje vzdělávací systém. Dalšími negativními rysy jsou pak nejen rušení, ale i slučování škol, kterých od roku 2006/07 do roku 2008/09 ubylo 44. V současné době je v České republice 1 438 středních škol.

Méně žáků ve třídách

Ve všech typech středoškolských vzdělávacích oborů se za poslední čtyři roky počet žáků na třídu snížil. Nejmenší počet žáků na třídu je zaznamenán u středního vzdělávání, naproti tomu nejvíce žáků bývá trvale ve třídách středního vzdělávání s maturitní zkouškou.²³ Školy se potýkají s celkovým poklesem počtu žáků zejména v oborech středního vzdělání s výučním listem i s nízkou naplněností tříd. Proto dochází ke sdružování žáků různých oborů do jedné třídy.

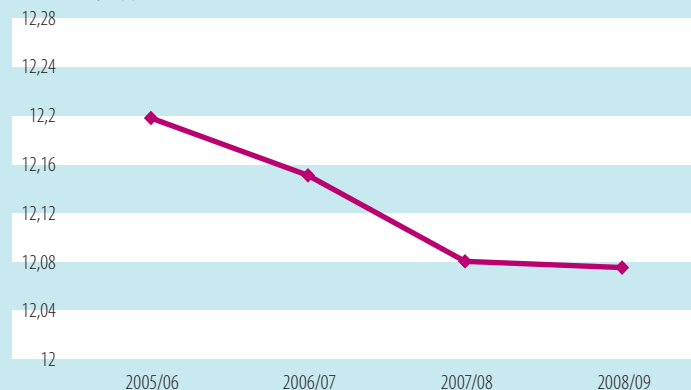

Graf 10.1: Počet žáků v ročnících středoškolského vzdělávání v letech 2003/04 a 2008/09

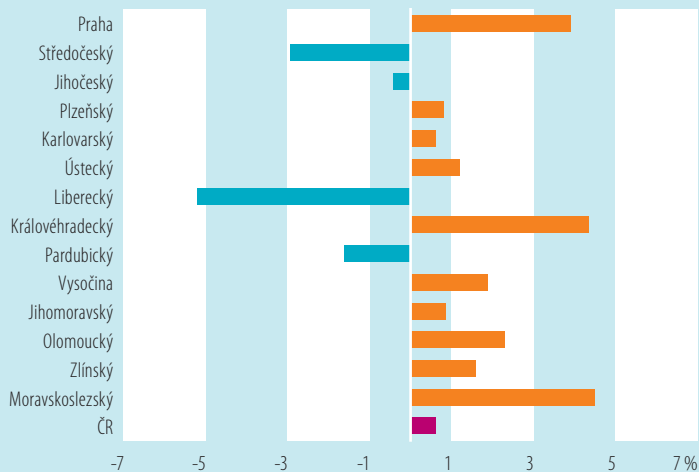
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 10.3: Vývoj počtu žáků na učitele ve středoškolském vzdělávání

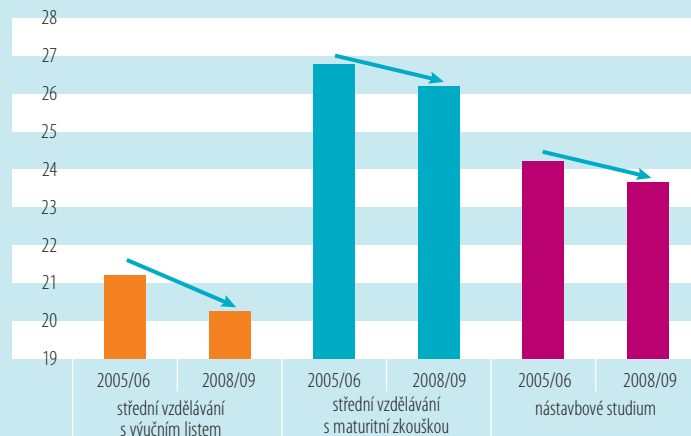
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 10.2: Změna míry účasti žáků SŠ na odpovídající věkové populaci mezi lety 2003/04 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 10.4: Počet žáků středoškolského vzdělávání na třídu v letech 2005/06 a 2008/09

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Jelikož atraktivita středoškolského vzdělání, zejména pak zakončeného maturitní zkouškou, trvale roste, bude následující kapitola věnována přístupnosti středoškolského vzdělání.

Poptávka po středoškolském vzdělávání s maturitní zkouškou a nástavbovém studiu se zvyšuje

Minimálně středoškolské vzdělání se v dnešní době stává takřka nezbytností pro uplatnění na trhu práce. Nabídka středních škol je v současné době dostatečná a zájemci o středoškolské studium si mohou vybrat ze širokého spektra škol. Z hlediska celkového počtu přijatých na střední školy byl zaznamenán pokles (viz graf 11.1), což je dáno především demografickým úbytkem žáků ve věku 15 let. Největší zájem je o středoškolské vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Poptávka po těchto oborech přitom trvale stoupá. Zároveň dochází ke zvyšování zájmu o nástavbové studium, i když zdaleka ne takovým tempem jako u středního vzdělání s maturitní zkouškou. Opačný trend je charakteristický pro střední vzdělávání s výučním listem, podíl nově přijatých do těchto oborů ve sledovaném období poklesl o více než 5 % (viz graf 11.2).

Nejtěžší je dostat se na víceletá gymnázia a církevní střední školy

Volba střední školy absolventů základních škol je závislá na zdárném složení přijímacích zkoušek. Míra úspěšnosti v prvním kole přijímacího řízení se liší jak podle zřizovatele střední školy, tak v závislosti na oboru vzdělání. Tradičně nejsnáze se uchazeči dostanou na školy poskytující střední vzdělání bez maturity, nejobtížnější je uspět u přijímacího řízení na víceletá gymnázia, kde uspěje pouze zhruba každý druhý uchazeč. Z hlediska zřizovatele mají nejtěžší přístup ke vzdělávání zájemci o přijetí na církevních školách, naopak nejnižší vstupní požadavky nastavily soukromé střední školy (viz graf 11.3).

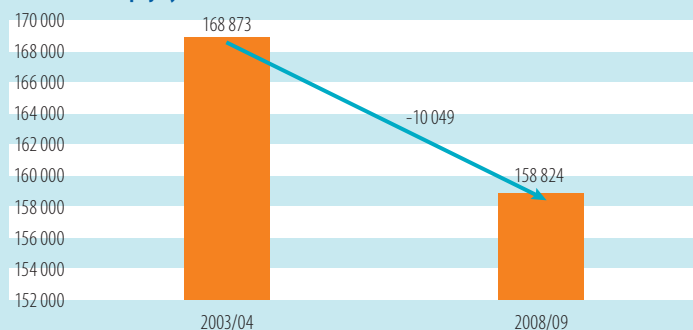
Přesun zájmu děvčat mezi vzdělávacími programy

V uplynulých pěti letech došlo k přesunu zájmu mezi jednotlivými vzdělávacími programy (v grafu je zaznamenán vývoj zájmu děvčat o obory středního vzdělávání, přičemž chlapci představují doplněk podílu děvčat). Ukázalo se, že největší nárůst podílu děvčat je u nástavbového studia, naopak jejich podíl poklesl u středního vzdělávání s maturitní zkouškou – ještě více než u oborů s výučním listem (viz graf 11.4).

Základní zjištění jsou tato:

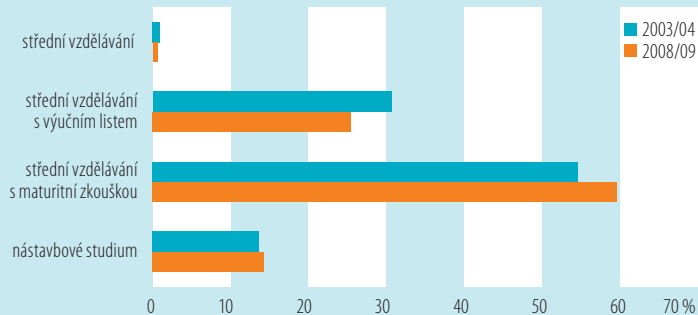
- ➔ Podíl nově přijatých na obory středních škol s maturitní zkouškou a do nástavbového studia roste.
- ➔ Klesá zájem o obory středního vzdělávání s výučním listem.
- ➔ Úspěšnost u přijímacího řízení je nejnižší na víceletých gymnáziích a na školách zřizovaných církvemi.
- ➔ Zvyšuje se podíl děvčat v nástavbovém studiu, naopak v oborech středního vzdělávání s výučním listem a maturitní zkouškou jejich podíl klesá.

Graf 11.1: Počet přijatých žáků do středoškolského vzdělávání v letech 2003/04 a 2008/09

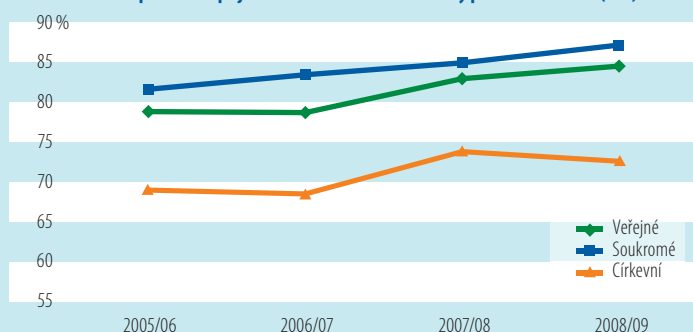
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 11.2: Podíly nově přijatých podle oborů středoškolského vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 11.3: Míra úspěšnosti u přijímacího řízení na střední školy podle zřizovatele (v %)

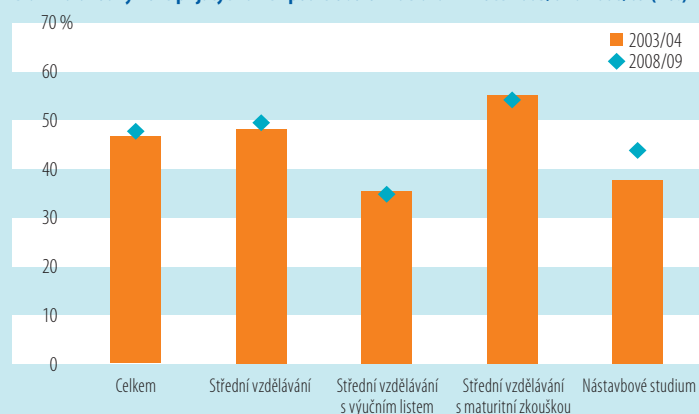
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Tabulka 11.1: Celkový přehled úspěšnosti uchazečů u přijímacího řízení ke vzdělávání na střední školy

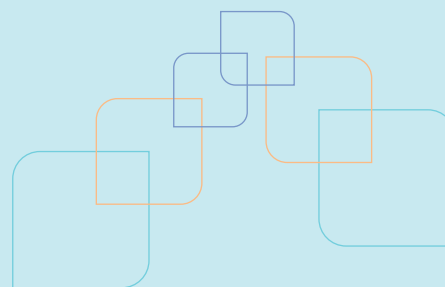
Úspěšnost přihlášených v 1. kole přijímacího řízení do denní formy vzdělávání		2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Celkem	Střední vzdělávání s maturitní zkouškou	74,6 %	74,7 %	79,8 %	81,2 %
	z toho víceletá gymnázia	50,5 %	53,6 %	57,8 %	58,7 %
	střední vzdělávání bez maturity	91,6 %	90,5 %	93,1 %	94,1 %
Veřejné	Střední vzdělávání s maturitní zkouškou	74,1 %	74,0 %	79,5 %	80,8 %
	z toho víceletá gymnázia	48,5 %	52,4 %	56,8 %	57,9 %
	střední vzdělávání bez maturity	92,0 %	90,5 %	93,4 %	94,4 %
Soukromé	Střední vzdělávání s maturitní zkouškou	79,8 %	81,4 %	83,5 %	86,0 %
	z toho víceletá gymnázia	72,2 %	65,2 %	68,3 %	65,5 %
	střední vzdělávání bez maturity	87,7 %	90,1 %	90,2 %	91,0 %
Církevní	Střední vzdělávání s maturitní zkouškou	67,8 %	66,7 %	72,3 %	71,3 %
	z toho víceletá gymnázia	58,4 %	59,3 %	61,2 %	62,5 %
	střední vzdělávání bez maturity	92,5 %	95,6 %	96,6 %	92,6 %

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 11.4: Podíly nově přijatých dívek podle oborů vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

V souvislosti se vzrůstajícím zájmem o vzdělávání na středních školách se mění i počet a struktura absolventů těchto škol. Přitom část žáků, kteří ukončí střední školu, se stane účastníkem trhu práce a část²⁴ dále pokračuje na terciární úrovni vzdělávání. Obě tyto skupiny, ať už přímo či nepřímo, ovlivňují ekonomiku země. Proto je tato kapitola věnována absolventům středních škol a jejich volbě po ukončení studia.

Absolventů s maturitou přibývá, těch s výučním listem je méně

Počet absolventů středoškolského studia ve sledovaném období poklesl (viz graf 12.1), což je zapříčiněno demografickým úbytkem této věkové skupiny. Zatímco absolventi základních škol dosahovali po ukončení povinné docházky zhruba stejných znalostí, vědomostí a dovedností absolventů středních škol jsou velmi různorodé, v závislosti na vzdělávacím oboru. Středoškolské vzdělávání ukončilo v roce 2008 úspěšně 84,4 % žáků, mezi jednotlivými studijními obory však existují rozdíly, neboť maturitní obory úspěšně absolvoje asi 2krát více žáků než obory nematuritní (viz graf 12.2). Střední vzdělání s maturitní zkouškou ukončilo v roce 2008/09 o 6 % absolventů víc než v roce 2003/04, naproti tomu počet absolventů nematuritních oborů klesl v tomto období o více než 5 %. Tyto trendy budou do budoucna s největší pravděpodobností pokračovat, neboť přesně odrážejí změny v rostoucí poptávce po maturitních oborech a naopak klesající poptávce po oborech nematuritních.

Základní zjištění jsou následující:

- ➔ Roste počet maturantů, klesá počet vyučených.
- ➔ U dívek narůstá zájem o nástavbový typ studia, u chlapců o maturitní i nematuritní obory.
- ➔ Klesá míra nezaměstnanosti absolventů všech vzdělávacích oborů.

U dívek narůstá zájem o nástavbový typ studia, jak jsou na tom chlapci?

Struktura absolventů středoškolského studia se kromě typu studia liší také v závislosti na genderu. V obou sledovaných letech byl podíl chlapců, kteří úspěšně ukončili středoškolské studium, vyšší než podíl absolvujících děvčat. Podíl absolventek klesl jak v oborech s výučním listem, tak v oborech s maturitní zkouškou a naproti tomu se zvýšil v nástavbovém typu studia. U chlapců se změny projevily v opačném gardu. Podíl absolventů vzrostl jak v oborech nematuritních, tak v oborech s maturitní zkouškou (a naopak výrazně poklesl v oborech nástavbového studia).

Nezaměstnanost absolventů všech typů středoškolského vzdělávání klesá

Mezi mírou nezaměstnanosti²⁵ a vyšší dosaženého vzdělání platí nepřímá úměra, neboť s vyšším vzděláním se zvětšují šance na uplatnění se na trhu práce. Míra nezaměstnanosti absolventů středních škol je odvislá od vzdě-

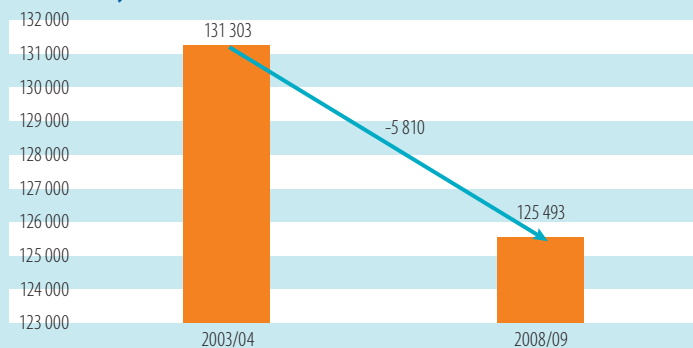
lávacího oboru, který žák úspěšně ukončil. Mezi lety 2003 a 2008 došlo k výraznému poklesu míry nezaměstnanosti absolventů všech vzdělávacích oborů (viz tabulka 12.1). Z hlediska krajského srovnání se míry nezaměstnanosti většinou neliší od republikového průměru. Výjimkou bývají kraj Ústecký a Moravskoslezský, kde je tradičně míra nezaměstnanosti o něco vyšší, na druhé straně pak Praha a v roce 2008 i Plzeňský kraj, kde jsou míry nezaměstnanosti naopak pod republikovým průměrem.

24 Na terciární vzdělávací úrovni může pokračovat pouze ten absolvent, který zakončil středoškolské vzdělání maturitní zkouškou, resp. ten absolvent, který dosáhl výučního listu a poté si dodělal maturitní zkoušku v nástavbovém studiu.

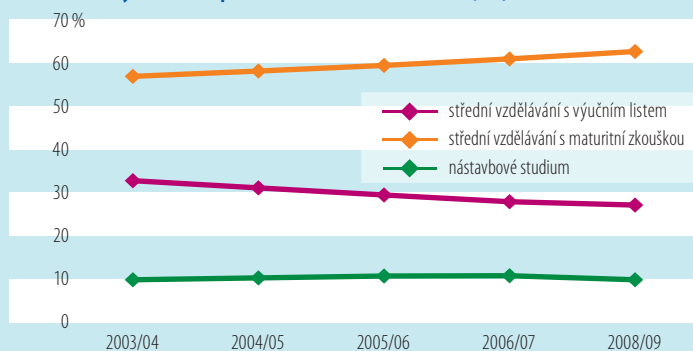
25 Míra nezaměstnanosti je procentuálním způsobem vždy vyjádřena podílem, kdy v čitateli je počet nezaměstnaných a ve jmenovateli počet ekonomicky aktivního obyvatelstva. Ekonomicky aktivní obyvatelstvo je vyjádřeno součtem počtu zaměstnaných a počtu nezaměstnaných.

Graf 12.1: Počty absolventů středního vzdělávání v letech 2003/04 a 2008/09

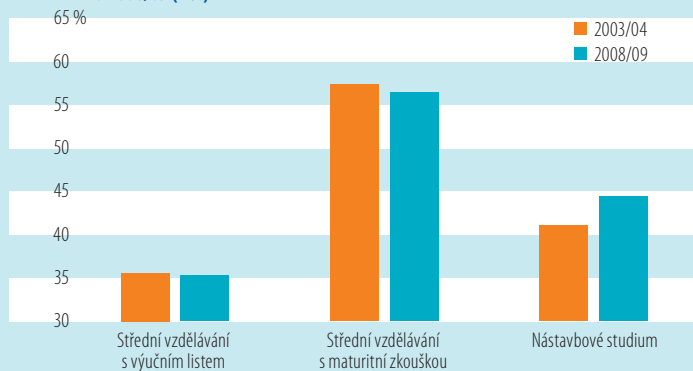
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 12.2: Podíly absolventů podle oboru středního vzdělávání (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

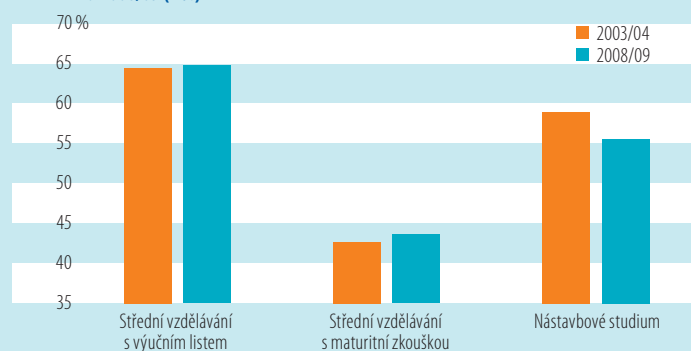
Graf 12.3²⁶: Dívky – absolventky středního vzdělávání podle oboru vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

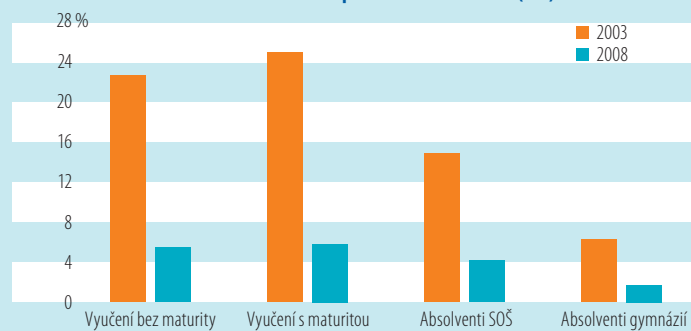
²⁶ U grafů 12.3 a 12.4 představuje 100 % daný typ studia.

Graf 12.4: Chlapci – absolventi středního vzdělávání podle oboru vzdělávání v roce 2003/04 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 12.5: Míra nezaměstnanosti absolventů podle oborů vzdělávání (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Tabulka 12.1: Míra nezaměstnanosti podle typu ukončeného středoškolského vzdělání v krajích

Kraj	Vyučení bez maturity		Vyučení s maturitou		Absolventi SOŠ		Absolventi gymnázií	
	2003	2008	2003	2008	2003	2008	2003	2008
Praha	6,4 %	1,9 %	9,2 %	2,0 %	5,3 %	1,6 %	2,1 %	0,7 %
Středočeský	19,7 %	4,7 %	25,7 %	4,9 %	13,2 %	4,7 %	5,7 %	2,0 %
Jihočeský	13,0 %	3,8 %	17,5 %	5,1 %	9,0 %	4,0 %	5,1 %	2,2 %
Plzeňský	11,4 %	0,9 %	18,9 %	1,3 %	10,5 %	0,7 %	4,6 %	0,3 %
Karlovarský	18,7 %	5,5 %	14,7 %	7,5 %	13,1 %	4,0 %	6,3 %	2,3 %
Ústecký	32,4 %	10,7 %	42,6 %	11,6 %	19,8 %	7,8 %	9,2 %	3,7 %
Liberecký	19,0 %	5,5 %	19,3 %	6,9 %	13,2 %	4,6 %	5,9 %	1,8 %
Královéhradecký	14,2 %	4,7 %	16,7 %	3,8 %	10,5 %	3,3 %	5,5 %	1,2 %
Pardubický	20,7 %	4,7 %	20,9 %	7,1 %	13,3 %	3,2 %	6,5 %	1,7 %
Vysočina	21,0 %	6,3 %	32,0 %	5,8 %	14,9 %	5,0 %	6,9 %	2,3 %
Jihomoravský	23,7 %	6,7 %	21,7 %	6,0 %	16,9 %	5,3 %	6,6 %	1,9 %
Olomoucký	31,0 %	5,2 %	30,3 %	5,7 %	20,1 %	4,2 %	8,4 %	1,7 %
Zlínský	24,7 %	5,2 %	31,7 %	6,1 %	18,3 %	3,9 %	7,0 %	1,6 %
Moravskoslezský	42,9 %	7,8 %	41,5 %	8,2 %	26,4 %	5,9 %	10,7 %	1,9 %
ČR	22,7 %	5,5 %	25,0 %	5,8 %	14,9 %	4,2 %	6,3 %	1,7 %

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003, Krajská ročenka školství 2008

Do tohoto sektoru patří vedle vyššího odborného vzdělávání²⁷ zejména vzdělávání vysokoškolské.²⁸ Vzdělávací program vyššího odborného vzdělávání rozvíjí a prohlubuje znalosti získané v průběhu středního vzdělávání a poskytuje praktickou přípravu pro výkon náročných povolání, která nevyžadují vysokoškolský diplom. Vysokoškolské vzdělávání pak nabízí teoreticky zaměřené akademické studium, vysoké školy poskytují vzdělání na úrovni bakalářského, magisterského a doktorského studijního programu.

Méně mladých lidí ve věku 19–21 let

Je-li sledován vývoj podílu populace lidí ve věku 19–21 let (což je věk odpovídající studentům vyšších odborných škol a prvních ročníků vysokých škol), je v letech 2003–2008 jasně patrný pokles podílu této věkové skupiny na celkové populaci krajů. Stabilmě nejvyšší podíl 19–21letých lidí najdeme v Moravskoslezském kraji, naopak dlouhodobě nejnižší hodnotu hlásí Praha. Podíl lidí ve věku, který je typický pro zahájení terciárního vzdělávání, tedy klesá a podle všeho se jedná o dlouhodobý trend, což potvrzuje i demografická projekce do roku 2065 (ČSÚ, 2009), která předpovídá další trvalý pokles počtu lidí ve věku 19–21 let.

Více studujících ve věku 20–29 let

Zajímavý je i pohled na populaci lidí ve věku 20–29 let, přičemž se sleduje, jaká část této věkové skupiny studuje, jaká se naplno věnuje zaměstnání a kolik je zde lidí nezaměstnaných ani nestudujících. U zkoumaného delšího časového úseku (1995–2006) si nelze nevšimnout silného nárůstu počtu studujících, obzvláště zřetelný je tento nárůst u věkové skupiny 20–24letých. Podobný trend je patrný i u starší části sledované skupiny, u 25–29letých. Zatímco v roce 1995 studoval v tomto věku pouze zhruba jeden člověk ze sta, o jedenáct let později je možné takových studentů najít takřka 8 %. Logicky se proto ve sledovaném období zřetelně snížil podíl lidí zaměstnaných, méně výrazně i počet nezaměstnaných.

Velký zájem o studium na VŠ, naopak klesající přitažlivost VOŠ

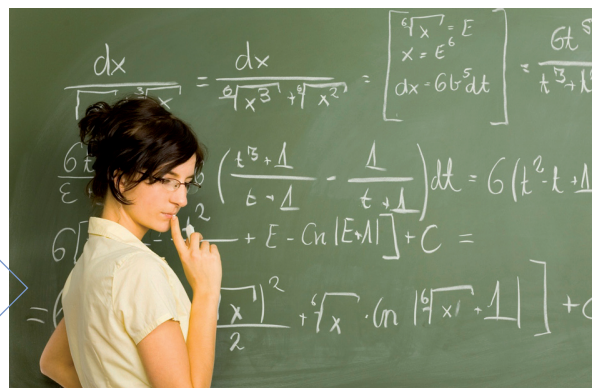
Nyní se již lze podívat přímo na studenty terciárního vzdělávání v České republice. Přínosné může být porovnat procentuální nárůst (či pokles) absolventů VOŠ i VŠ a studentů nově zapsaných ke studiu. Je patrné, že u vyšších odborných škol došlo mezi lety 2003/04–2007/08 k jistému poklesu zájmu o studium tohoto typu škol, počet absolventů opouštějících VOŠ zůstává ale skoro beze změny, úbytek zapsaných se na počtu absolventů pravděpodobně projeví až v příštích letech. Jiná situace je u vysokých škol, za čtyři roky se takřka zdvojnásobil počet absolventů, průběžně se zvyšuje i počet zapsaných ke studiu. Zároveň došlo k posunu mezi denním a dálkovým vzděláváním zejména kvůli nutnosti určitých profesí doplnit si terciární vzdělání.

V této kapitole jsou rozebírány některé základní ukazatele týkající se terciárního vzdělávání, zjištění jsou tato:

- ➔ menší počet mladých lidí ve věku 19–21 let v populaci
- ➔ vyšší počet studujících mezi 20. a 30. rokem života
- ➔ trvalý růst zájmu o studium na VŠ, pokles atraktivity VOŠ

²⁷ Doposud jsou vyšší odborné školy právně upraveny podle školského zákona 561/2004 Sb., nikoliv podle zákona o vysokých školách.

²⁸ Do terciárního vzdělávání patří kromě již výše uvedeného také dva poslední ročníky konzervatoří a některé z kurzů dalšího vzdělávání na VŠ.

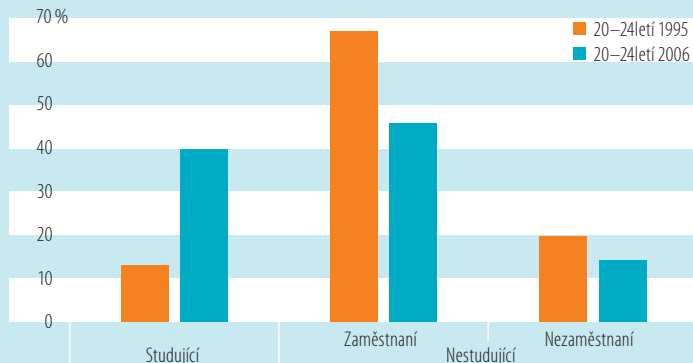

Graf 13.1: Podíl věkové skupiny 19–21letých na celkové populaci kraje v letech 2003/04 a 2008/09 (v %)

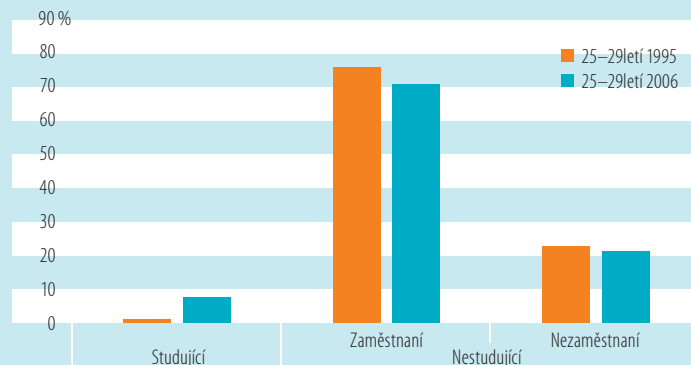
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 13.2: Podíly studujících, pracujících a nezaměstnaných ve věkové skupině 20–24 let v letech 1995 a 2006 (v %)

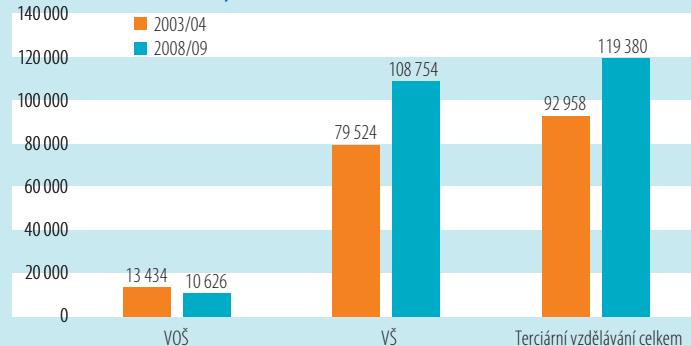
Zdroj: Education at a Glance 2008, OECD Indicators

Graf 13.3: Podíly studujících, pracujících a nezaměstnaných ve věkové skupině 25–29 let v letech 1995 a 2006 (v %)

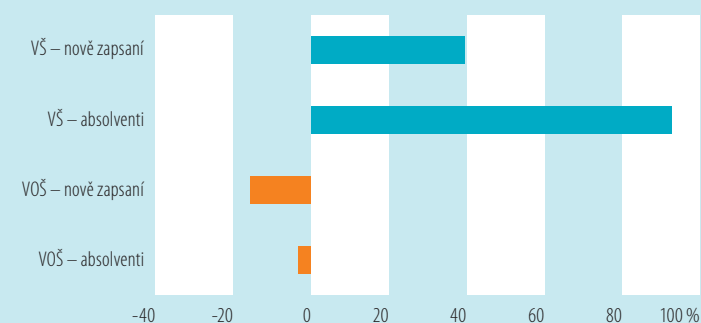
Zdroj: Education at a Glance 2008, OECD Indicators

Graf 13.4: Čistá míra vstupu do terciárního vzdělávání (počet zapsaných studentů v letech 2003/04 a 2008/09)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 13.5: Změna v počtu absolventů a nově zapsaných studentů mezi roky 2003/04 a 2007/08 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Kapitola se věnuje dalším zjištěním o terciárním vzdělávání v ČR, rozebíráno je přijímací řízení (z hlediska úspěšnosti uchazečů o studium na VOŠ a VŠ) a dále je věnována pozornost absolventům vysokých škol.

VOŠ – nejsnazší cesta k terciárnímu vzdělání

Nyní je věnována pozornost úspěšnosti uchazečů u přijímacího řízení na vysoké i vyšší odborné školy. U vysokých škol jde pouze o školy veřejné, u soukromých vysokých škol je úspěšnost aspirantů na studium stabilně velmi vysoká, přijímacím řízením úspěšně prochází minimálně 95 % zájemců.

Již při letmém pohledu je patrné, že nejsnadnější přístup k terciárnímu studiu nabízí vyšší odborné školy, kde v současné době uspěje takřka devět z deseti zájemců, naopak nejtěžší situaci mají zájemci o studium magisterského programu. Toto zjištění plně potvrzuje i porovnání vývoje za posledních pět let – propustnost přijímacího řízení na VOŠ mezi roky 2003/04 a 2008/09 výrazně vzrostla, naopak zatímco v roce 2003 v přijímacím řízení pro studium magisterského studijního programu VŠ uspěla více než polovina zájemců, v roce 2008 už pouze něco přes 40 %.

Stabilně nejvíce absolventů produkují ekonomické a technické obory

Zatímco přijímací řízení stojí na samém začátku studia, na jeho konci se nacházejí držitelé vysokoškolského titulu – absolventi. Nyní je zkoumána jejich struktura podle jednotlivých oborů, resp. ve kterých skupinách oborů má Česká republika nejvíce absolventů a které jsou naopak z tohoto pohledu popelkou. Provedeno je i porovnání v čase, mezi roky 2004 a 2008.²⁹ Nejpočetnější zastoupení mezi absolventy vysokých škol mají ekonomické a technické vědy, absolventi těchto dvou skupin oborů tvoří v roce 2008 o něco více než polovinu ze všech, kteří dokončili studium vysoké školy. Naopak nejméně absolventů dodávají vědy a nauky o kultuře a umění, slabě jsou zastoupeny i právní a lesnicko-zemědělské obory.

Stále více žen mezi novými držiteli vysokoškolského titulu

Zajímavější zjištění nabízí (co se týká vývoje mezi lety 2004 a 2008) porovnání podílu žen na celkovém počtu absolventů jednotlivých oborů vysokých škol. Z tohoto porovnání je evidentní, že ženy trvale dominují zdravotnictví a lékařství, kde stabilně tvoří okolo tří čtvrtin absolventů. Rovněž v oborech pedagogiky a sociální péče je situace velice podobná. Naopak tradičně nejméně žen absolvuje studium technických věd. Základním zjištěním časového porovnání je ale jasný nárůst počtu absolventek celkově ve všech oborech, dokonce i v tak tradičně výrazně mužských, jakými jsou technické vědy a nauky. Přesto skupina technických oborů

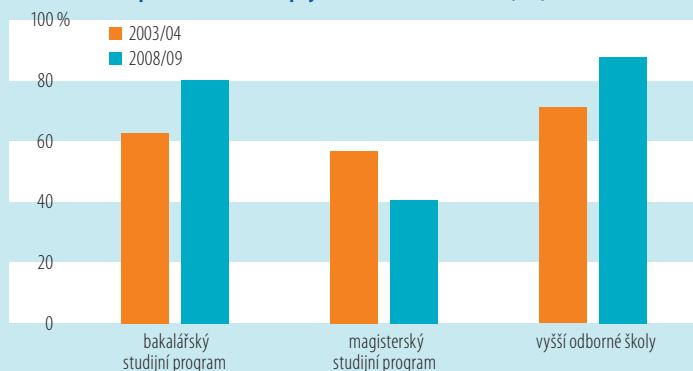
zůstává jedinou oblastí, ve které si muži udržují výraznou převahu, ženy v roce 2008 netvořily z celkového počtu absolventů ani třetinu. Ve všech ostatních oborech je ale situace buď vyrovnaná, nebo jasně dominují ženy a vzhledem k pozorovanému trendu ve vývoji počtu poprvé zapsaných se zřejmě jejich zastoupení mezi čerstvými vysokoškoláky bude nadále zvyšovat.

Základní zjištění jsou tato:

- ➔ Nejsnazší cesta k účasti na terciárním vzdělání vede přes VOŠ (a také vysoké školy, na kterých se nedělají přijímací zkoušky).
- ➔ Mezi čerstvými držiteli VŠ diplomu převládají absolventi ekonomických a technických oborů.
- ➔ Mezi absolventy VŠ najdeme stále více žen.

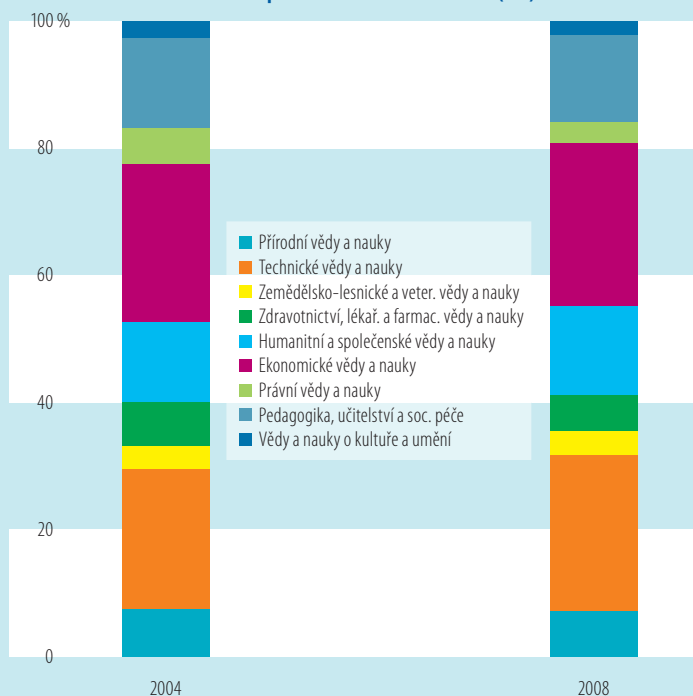
²⁹ Při srovnávání podle oborů jsou dostupná data za rok 2004 a 2008.

Graf 14.1: Míra úspěšnosti uchazečů u přijímacího řízení na VŠ a VOŠ (v %)

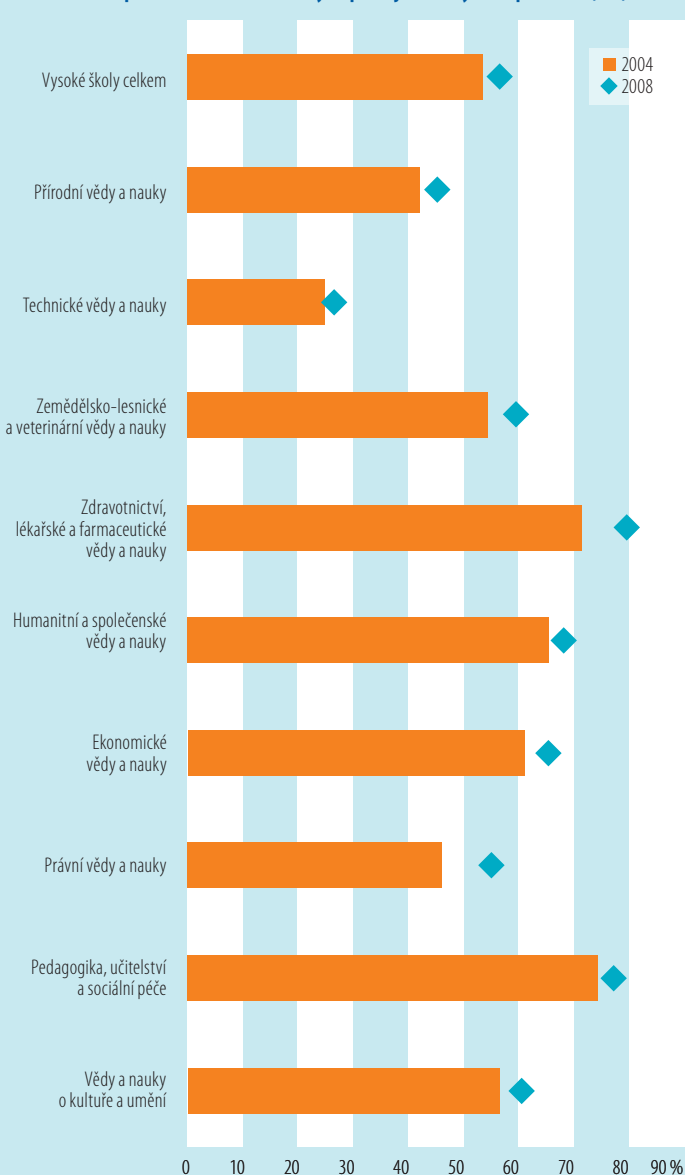
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 14.2: Rozložení absolventů VŠ podle oborů v roce 2004 a 2008 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 14.3: Nárůst podílu žen mezi absolventy VŠ podle jednotlivých skupin oborů (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

V kapitole je zkoumáno prostředí na VOŠ a VŠ, jako kritérium byl zvolen poměr počtu studentů k počtu pedagogů. Dále je věnována pozornost významu terciárního vzdělání pro uplatnění se na trhu práce, to vše i v kontextu mezinárodního srovnání v rámci zemí Evropské unie.

Nadprůměrně vysoký počet studentů připadajících na jednoho učitele na VOŠ a VŠ

Zajímavý může jistě být i poměr počtu studentů a pedagogů, kteří ve školách terciárního stupně působí (přičemž se u pedagogů jedná o počet přepočtený na plné úvazky). V roce 2006³⁰ na našich vysokých a vyšších odborných školách připadalo na jednoho učitele 18,5 studenta, což je patrný nárůst od roku 2001 (13,7 studenta). Hodnota vykázaná v roce 2006 je i nad průměrem zemí Evropské unie (16 studentů na jednoho pedagoga) a patří k nejvyšším v Evropě. Z tohoto pohledu je zcela výjimečné Řecko s téměř 28 studenty na učitele, naopak nejméně studentů musí jednotliví učitelé zvládat ve Švédsku, pouhých 9 – tedy poloviční počet oproti České republice. I ze srovnání s regionálními sousedy vychází Česká republika jako země s nejvyšším poměrem student/učitel, zejména v porovnání s Rakouskem, Německem a Slovenskem, které se pohybují mezi 12–13 studenty na pedagoga. Z popisovaného hlediska je ze zemí Evropské unie naší republiky nejbližší Belgie, kde na jednoho učitele připadá průměrně ještě o dvě desetiny studenta více než u nás.

Výsledkem jsou tato zjištění:

- ➔ V České republice připadá více studentů terciárního vzdělávání na jednoho pedagoga než ve většině zemí EU.
- ➔ Ukončené terciární vzdělání v České republice výrazně usnadňuje uplatnění na trhu práce a cestu k lepšímu výdělku.

Diplom z VOŠ a VŠ – cesta k dobře placenému zaměstnání

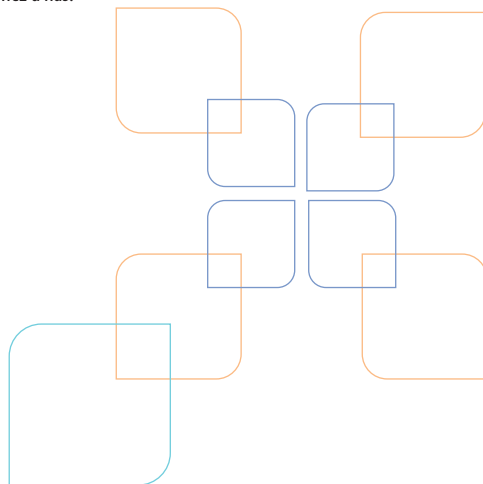
Dosažené vzdělání je jedním z klíčových faktorů, které určují potenciál jedince na trhu pracovních sil. V tomto odstavci je zkoumán vliv dosažení terciárního vzdělání na uplatnění se na pracovním trhu a vyhnutí se nezaměstnanosti. Tento uka-

zatel je opět porovnán s ostatními zeměmi Evropské unie. Popisovaná data se vztahují k roku 2006. Základním a očekávaným zjištěním je potvrzení významu výše dosaženého stupně vzdělání pro získání práce – z držitelů titulu z vyšších odborných škol či vysokých škol bylo v České republice bez práce 2,2 % obyvatel ve věku 25–64 let, zatímco u lidí s nižším vzděláním byl tento počet zřetelně vyšší. Z hlediska porovnání se zeměmi Evropské unie patříme k zemím s nejnižší mírou nezaměstnanosti mezi absolventy terciárního vzdělání. Průměr EU v roce 2006 představovala výrazně vyšší hodnota 3,7 % a v Evropské unii nebyla

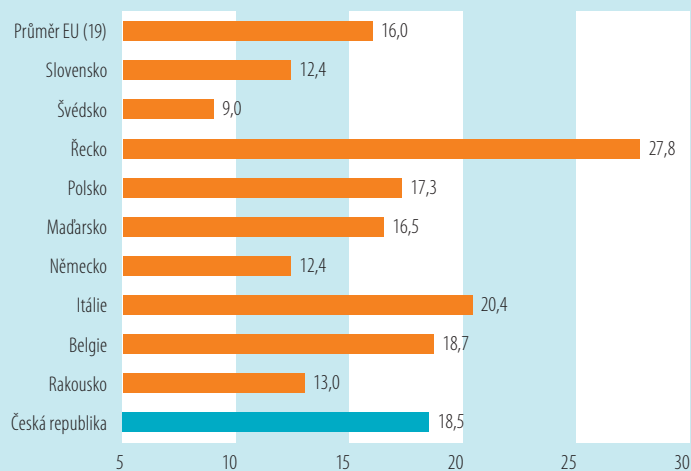
země s nižším procentem nezaměstnaných držitelů terciárního stupně vzdělání než u nás, stejné číslo jako ČR vykazalo ještě Irsko, Maďarsko a Spojené království, naopak nejmenší záruku uplatnění na trhu práce skýtá vysoké vzdělání v Řecku. I ve světle tohoto mezinárodního srovnání lze tedy konstatovat, že v České republice je dosažení diplomu na vysokých či vyšších odborných školách důležitým předpokladem k jistotě získání zaměstnání.

Podobné tvrzení platí i pro ekonomický přínos vyššího vzdělání, které nejen u nás představuje lepší platové ohodnocení. V roce 2006 byl průměrný plat pracovníka s ukončeným terciárním vzděláním o více než 80 % vyšší než plat středoškolačka, v mezinárodním kontextu patří toto číslo k těm vyšším a opět tedy potvrzuje význam vysokého vzdělání v České republice, přičemž toto tvrzení platí ještě ve větší míře pro muže než pro ženy. U mužů byl v roce 2006 rozdíl mezi platem absolventa terciárního vzdělání a středoškolačka téměř dvojnásobný, zatímco u žen byla diference v platech podle dosaženého stupně vzdělání ztlačena nižší.

30 Zdroj pro tuto kapitolu: ročenka OECD Education at a Glance 2008

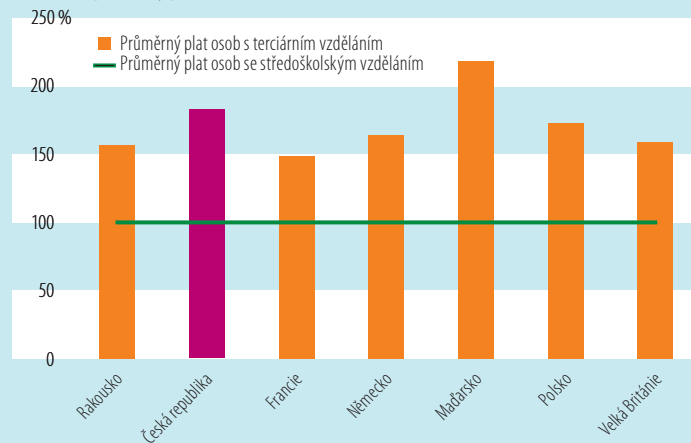

Graf 15.1: Počet studentů terciárního vzdělávání na učitele ve vybraných evropských zemích v roce 2006

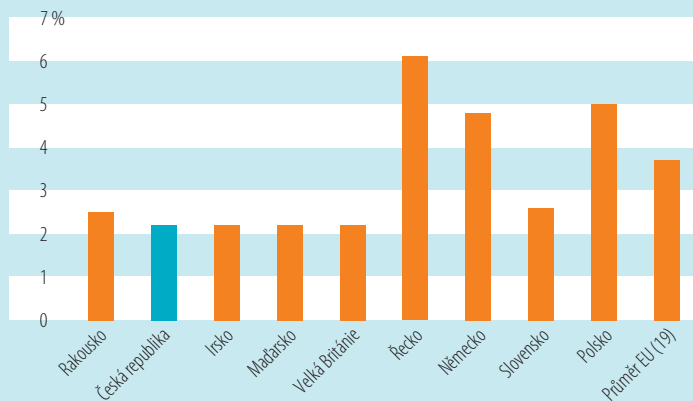
Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

Graf 15.3: Průměrný plat osob s terciárním vzděláním v poměru k platu středoškoláků (průměrný plat středoškoláků = 100 %) v roce 2006

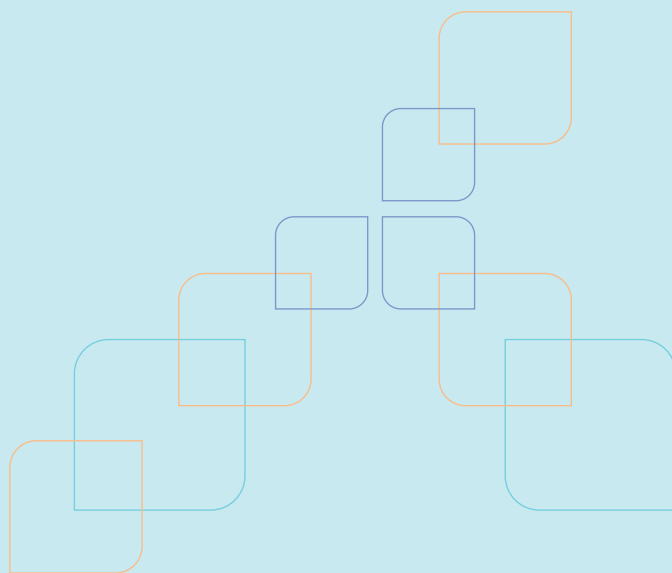

Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

Graf 15.2: Nezaměstnanost lidí s ukončeným terciárním vzděláním ve věku 25–64 let (vybrané země EU, 2006)

Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

Tato kapitola pojednává o výuce cizích jazyků v českých školách. V současném globalizovaném světě se zvyšují nároky na znalost cizích jazyků. Pro dnešního mladého člověka je téměř nutností znát nejméně jeden cizí jazyk aktivně a druhý alespoň pasivně. Znalost cizích jazyků je významná nejen pro profesní život, ale i pro život osobní a společenský.

Stále více žáků se učí cizí jazyky

Ve školním roce 2008/09 se na základních školách učí cizí jazyk 82,5 % žáků, oproti období před pěti lety došlo ke zvýšení tohoto podílu o 10,4 %. Hlavním důvodem je nepochybně zavedení povinné výuky cizího jazyka od třetího ročníku. Určitý vliv může mít dále snaha některých škol začít s výukou cizího jazyka i v nižších ročnících. Nejvyšší podíl žáků učících se cizí jazyk je v Praze (87,3 %), naopak nejnižší v Pardubickém kraji (77,7 %), kde byl během posledních pěti let zaznamenán také nejmenší nárůst ze všech krajů (6,4 %). Nejvíce se tento podíl zvýšil v kraji Vysočina (12,8 %).

Největší zájem je o angličtinu

Ve výuce dvou nejvýznamnějších cizích jazyků, tedy anglického a německého, na jednotlivých druhích škol existuje určitý trend. Dochází k růstu výuky anglického jazyka a naopak k poklesu výuky německého jazyka. Nejmarkantněji je tento jev patrný na základních školách, kde se mezi školními lety 2003/04 a 2008/09 zvýšil podíl žáků učících se anglický jazyk o 20,7 % a podíl žáků, kteří se učí německy, se snížil o 13,8 %. V následujících druhích škol (SŠ, VOŠ) se tyto změny postupně zmenšují. Další cizí jazyky se vzhledem k jejich menšímu významu učí málo žáků. Pohled na výuku cizích jazyků na základních školách v jednotlivých krajích ukazuje, že v krajích sousedících s německy mluvícími zeměmi (Jihočeský, Plzeňský, Karlovarský a Ústecký) došlo během sledovaného období k největšímu poklesu výuky německého jazyka (20,5 %–22,8 %), přesto je v nich stále nejvyšší podíl žáků učících se německy. Zároveň v těchto krajích byl zaznamenán nejvýraznější nárůst výuky anglického jazyka (27,5 %–31,8 %), která je přesto v porovnání s ostatními kraji stále méně častá.

Hlavní trendy, ke kterým mezi školními roky 2003/04 a 2008/09 došlo, jsou:

- ➔ Zvyšuje se podíl žáků základních škol, kteří se učí cizí jazyk.
- ➔ Angličtina si upevňuje pozici nejvíce vyučovaného cizího jazyka.
- ➔ Přetrvávají potíže s kvalifikací učitelů cizích jazyků.

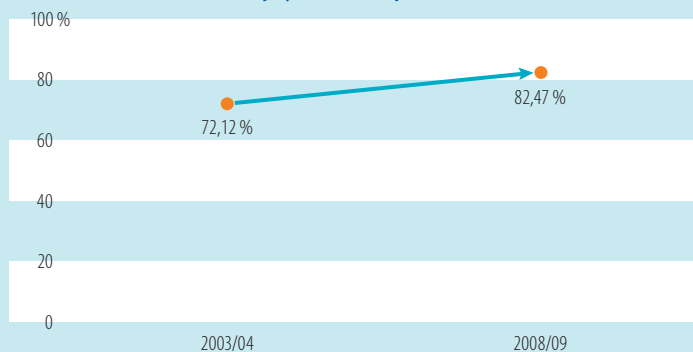
Na středních školách roste výuka cizích jazyků (nárůst výuky anglického a francouzského jazyka je vyšší než pokles výuky jazyka německého). Ve školním roce 2008/09 v téměř všech krajích je nejčastějším vyučovaným jazykem jazyk anglický, pouze v Karlovarském kraji převažuje německý jazyk (ještě ve školním roce 2003/04 panovala tato situace také v Jihočeském, Plzeňském, Karlovarském, Ústeckém kraji a v kraji Vysočina). Anglický jazyk se v současné době učí největší podíl středoškoláků v Praze, Moravskoslezském a Zlínském kraji. V Praze se také v největší míře studuje francouzský jazyk.

Je třeba zvýšit kvalifikaci učitelů cizích jazyků

Nezanedbatelným problémem zůstává nedostatečný počet kvalifikovaných učitelů cizích jazyků, zejména na základních školách vyučují často cizí jazyky učitelé s jinou aprobací. Pro nápravu tohoto neutěšeného stavu byly realizovány projekty zaměřené na další vzdělávání učitelů cizích jazyků (např. Brána jazyků). Postupem času se vylepšují a zefektivňují metody výuky cizích jazyků, které je třeba přenést do českých škol. Oproti školnímu roku 2007/08, kdy se začala vykazovat kvalifikace učitelů cizích jazyků, se ve školním roce 2008/09 situace mírně zlepšila. Je ale zřejmé, že k většímu úbytku nekvalifikovaných učitelů bude potřeba delší časové období.

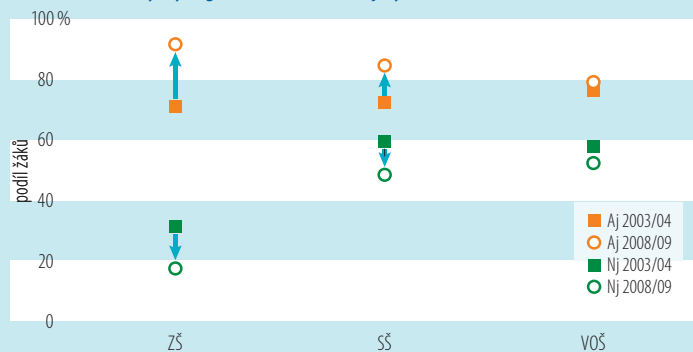

Graf 16.1: Podíl žáků učících se cizí jazyk z celkové počtu žáků ZŠ (v %)

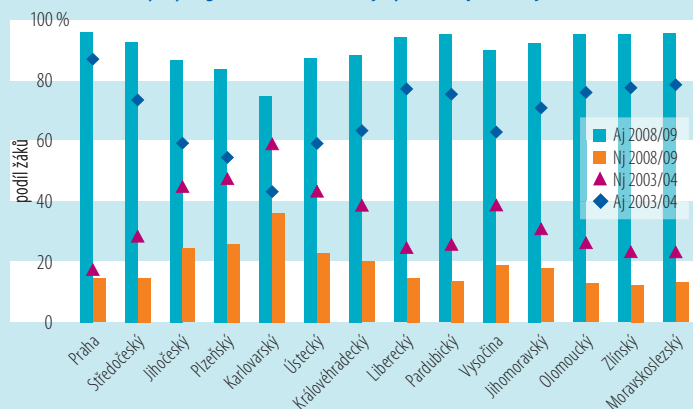
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 16.2: Změna výuky anglického a německého jazyka na ZŠ, SŠ a VOŠ

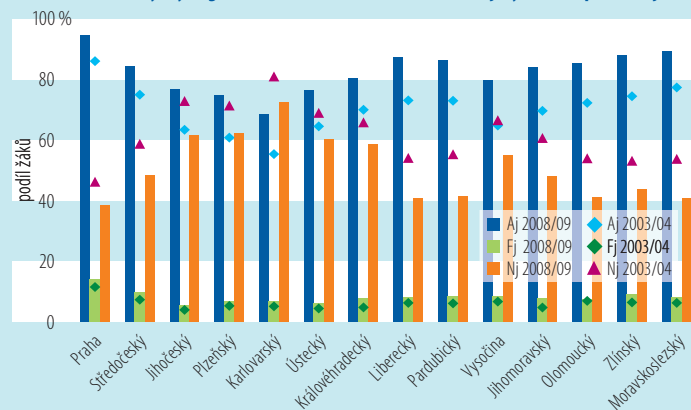
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 16.3: Změna výuky anglického a německého jazyka na ZŠ podle kraje

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 16.4: Změna výuky anglického, francouzského a německého jazyka na SŠ podle kraje

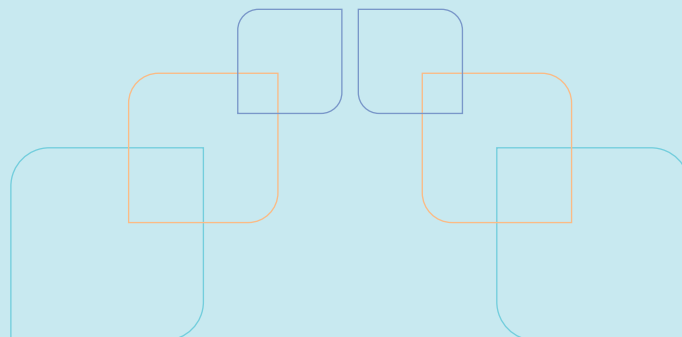

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Tabulka 16.1: Učitelé cizích jazyků (přepočtení na plně zaměstnané) v roce 2008/09

Jazyk	V základní škole		Ve střední škole		Ve vyšší odborné škole	
	počet	podíl nekvalifikovaných	počet	podíl nekvalifikovaných	počet	podíl nekvalifikovaných
anglický	8 952,4	33,3 %	5 040,1	19,7 %	232,7	6,7 %
francouzský	165,0	16,4 %	593,0	7,2 %	14,3	1,4 %
německý	2 318,2	25,1 %	3 192,9	12,3 %	162,0	2,4 %
ruský	358,2	4,0 %	439,1	2,1 %	31,9	8,2 %
španělský	26,7	18,7 %	283,8	9,5 %	14,0	14,3 %
italský	1,9	26,3 %	22,2	2,3 %	1,9	0,0 %
ostatní	5,7	22,8 %	153,9	7,6 %	11,3	6,2 %
Celkem	11 828,1	30,5 %	9 725,0	15,2 %	468,1	5,4 %

Zdroj: Statistická ročenka školství 2008/09. Výkonové ukazatele

Od devadesátých let 20. století počet legálně pobývajících cizinců v České republice každým rokem roste, v posledních letech se tempo růstu jejich počtu zrychlilo. Ke konci roku 2008 žilo v České republice 438 301 cizinců (jejich podíl z celkového počtu obyvatel činil 4,2 %). Cizinci k nám nejčastěji přicházejí za pracovními příležitostmi. Příliv imigrantů přináší větší nároky na vzájemné soužití a toleranci. Multikulturní výchova je také jedním ze šesti průřezových témat v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.

V roce 2003/04 se vzdělávalo v českých školách 34 786 cizích dětí, žáků a studentů, o pět let později jich již bylo 55 908. Většinu z nich tvoří vysokoškolští studenti, kterých bylo v roce 2008/09 31 218 a před pěti lety 14 518. Cizí studenti vysokých a vyšších odborných škol zde převážně nežijí se svými rodinami, za studiem cestují a bydlí na kolejích či internátech. V případě vzdělávání v MŠ, ZŠ a SŠ jde zejména o děti a žáky, jejichž rodiče v České republice žijí a pracují.

Největší zájem cizinců je o vysoké školy

S výjimkou vysokých škol u žádného jiného druhu školy nepřesáhl podíl žáků s cizí státní příslušností 2% hranici. Podíl studentů s cizí státní příslušností na vysokých školách dosáhl ve školním roce 2008/09 celkem 8,4%. Zájem cizinců o české vysoké školy potvrzuje 3% nárůst jejich podílu ze všech vysokoškolských studentů během pětiletého sledovaného období. Nejčastěji na vysokých školách studují občané ze Slovenska, kteří využívají dohodu o bezplatném vysokoškolském vzdělání pro všechny občany EU. Někteří z nich si zde nacházejí zaměstnání a zůstávají zde natrvalo. Slovinci tvoří přibližně dvě třetiny vysokoškolských cizinců. V mateřských, základních a středních školách mezi lety 2003/04 a 2008/09 mírně vzrůstal podíl cizinců na celkovém počtu žáků, nejvýrazněji na středních školách, a to o 0,7 %. Naopak na vyšších odborných školách jejich podíl mírně poklesl z 1,3 % na 1,1 %. V rámci krajů se největší podíly cizích žáků vyskytují v Praze a Karlovarském kraji.

Hlavní zjištění, ke kterým ve sledovaném období došlo, jsou:

- ➔ Podíl cizinců se téměř ve všech druzích škol zvyšuje, nejvýrazněji ve vysokých školách.
- ➔ V mateřských, základních a středních školách je nejvíce Vietnamců, Ukrajinců a Slováků.
- ➔ Na vysokých školách tvoří Slovinci dvě třetiny cizích studentů.

Struktura cizinců v mateřských, základních a středních školách

V **mateřských školách** byl i přes pokles mezi lety 2003/04 a 2008/09 zaznamenán největší podíl vietnamských dětí (39,2 %, resp. 31,2 %). Z krajů byly nejčastěji zastoupeny v Karlovarském, Ústeckém a Plzeňském kraji. Dále mateřské školy navštěvovaly ukrajinské děti, jejichž podíl stoupl ze 16,1 % na 21,2 %. Vzestupnou tendenci měl rovněž podíl dětí se slovenskou státní příslušností (9,2 %, resp.

15,8 %). Největší podíl slovenských dětí v MŠ byl ve Zlínském kraji. Podíly dětí z ostatních států a Ruska se snížily.

Podobně jako v mateřských školách, tak i v **základních školách** dosáhli přes snížení ve sledovaném období největšího podílu žáci s vietnamskou státní příslušností (31,5 %, resp. 23,7 %). V největší míře se vyskytovali opět v západních a severních Čechách a v roce 2003/04 i v kraji Pardubickém. Z 25,4 % na 21,8 % se snížil podíl ukrajinských žáků. Shodně s mateřskými školami rostl podíl slovenských žáků (11,7 %, resp. 18,9 %). Jejich nejvyšší podíly byly ve Zlínském a Moravskoslezském kraji. Zvýšil se také podíl žáků z ostatních států.

Na **středních školách** dosáhli ve školním roce 2003/04 mezi cizinci nejvyššího podílu ukrajinští žáci (21,8 %), za pět let mírně narostl na 22,1 %. Přesto v roce 2008/09 bylo nejvíce vietnamských žáků (26,7 %), jejichž podíl se za sledované období zvýšil o 12 %. Jedná se pravděpodobně o početné skupiny přicházející ze základních škol. Opět největší podíl vietnamských žáků se vyskytuje v Karlovarském kraji. Poměrně výrazně klesl podíl žáků z ostatních států, z 32,5 % na 24,5 %, a také ruských žáků, ze 16,1 % na 9,6 %. Podíl slovenských žáků naproti tomu zaznamenal mírný nárůst, o 2,1 % na 17,1 % v roce 2008/09.

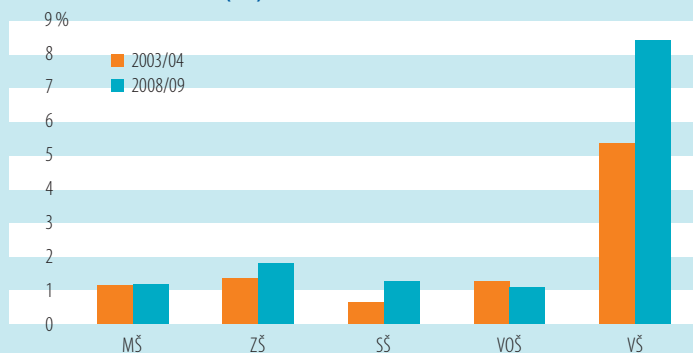

Tabulka 17.1: Počet cizinců na jednotlivých druhích škol v letech 2003 a 2008

	MŠ	ZŠ	SŠ	Spec. školy ³¹		VOŠ	VŠ	Celkem
2003	3 221	12 770	3 592	300		385	14 518	34 786
	MŠ	ZŠ	SŠ		Konz. ³²	VOŠ	VŠ	Celkem
2008	3 535	13 583	7 134		307	131	31 218	55 908

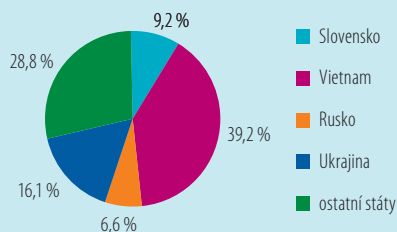
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2003/04; 2008/09

Graf 17.1: Podíl cizinců na celkovém počtu žáků v jednotlivých druhích škol v letech 2003/04 a 2008/09 (v %)

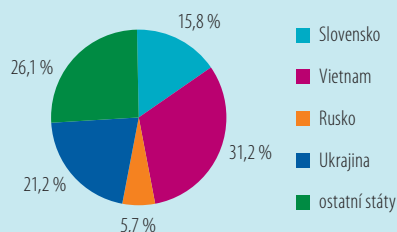

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008 • Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 17.2a: Cizinci v MŠ podle státní příslušnosti ve školním roce 2003/04

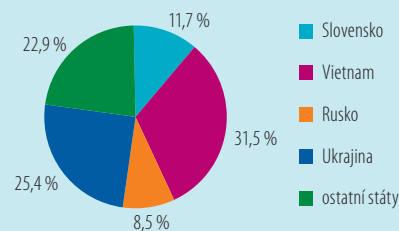
Graf 17.2b: Cizinci v MŠ podle státní příslušnosti ve školním roce 2008/09

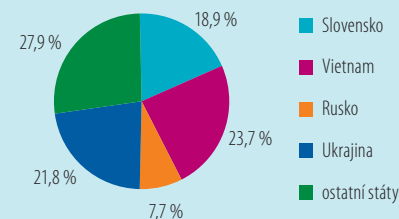
31 Změněná metodika vykazování speciálních škol od školního roku 2005/06, dle zákona č. 561/2004 Sb. (školský zákon).

32 Před školním rokem 2005/06 se konzervatoře vykazovaly v rámci středních odborných škol.

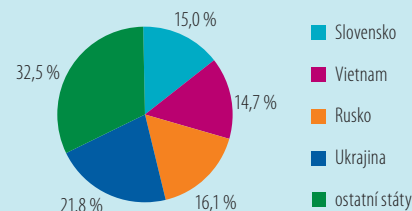
Graf 17.2c: Cizinci v ZŠ podle státní příslušnosti ve školním roce 2003/04

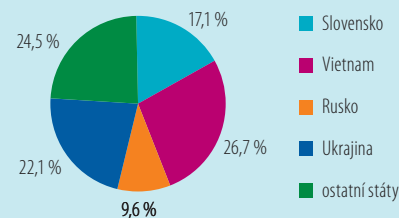
Graf 17.2d: Cizinci v ZŠ podle státní příslušnosti ve školním roce 2008/09

Graf 17.2e: Cizinci ve SŠ podle státní příslušnosti ve školním roce 2003/04

Graf 17.2f: Cizinci ve SŠ podle státní příslušnosti ve školním roce 2008/09

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Dům zahraničních služeb MŠMT (dále DZS) plní úkoly při zajišťování školských, vzdělávacích a dalších styků se zahraničím podle pokynů MŠMT. DZS obstarává vysílání lektorů na lektoráty českého jazyka a literatury, zajišťuje vysílání učitelů ke krajským komunitám, spolupracuje na realizaci projektů podporujících mezinárodní akademickou mobilitu, odpovídá za organizační zajištění různých forem studia cizinců v ČR a plní úkoly související s vysíláním občanů ČR k různým formám studia do zahraničí. DZS poskytuje informace a služby související se vzděláváním občanů ČR v zahraničí a zahraničních zájemců v ČR a zabývá se také propagací českého školství v zahraničí. Od roku 2007 zajišťuje DZS administraci a implementaci evropských vzdělávacích programů (viz další kapitola).

Následující výčet je výběrem zásadnějších kvantifikačních údajů reprezentujících činnost jednotlivých oddělení DZS ve sledovaném období.

Lektoráty českého jazyka a literatury na VŠ v zahraničí

Lektoráty českého jazyka a literatury na vysokých školách v zahraničí naplňují dvoustranné smluvní závazky na úseku školské spolupráce mezi Českou republikou a partnerským státem. DZS zajišťoval výběrové řízení na obsazení lektorských míst, dodával studijní materiály, vyřizoval víza atd. Počet lektorátů se pohyboval mezi lety 2005–2008 mezi 44–50, nacházely se v Evropě i mimo Evropu (viz graf 18.1).

Krajský vzdělávací program

DZS obstarával výběr a vyslání učitelů českého jazyka a literatury ke krajským komunitám v zahraničí včetně vybavení učebními pomůckami, zajišťoval studijní pobyty krajanů na veřejných vysokých školách v ČR. Letní jazykový kurz v Dobrušce navštívilo každým rokem okolo 60 krajanů zhruba ze tří desítek zemí. V letech 2005–2008 vyslal DZS 12 učitelů ke krajanům (8 učitelů do Evropy a 4 učitelé do Jižní Ameriky).

Studijní oddělení – studium cizinců v ČR

V rámci zahraniční rozvojové spolupráce nabízí Česká republika stipendia cizincům na standardní dobu studia v akreditovaných vysokoškolských studijních programech uskutečňovaných na veřejných vysokých školách a ke studiu v kurzu českého jazyka a odborné přípravy. V roce 2005 obdrželo vládní stipendia 887 cizinců, až do roku 2007 počet stipendistů rostl (986). O rok později získalo stipendium 874 cizinců.

Na stáze byli vysláni studenti zahraničních vysokých škol v souladu s mezinárodními smlouvami. Na stážích bylo v ČR každým rokem zhruba 200–300 cizinců, nejvíce v roce 2006, a to 296 cizinců (viz graf 18.2).

Akademická informační agentura (AIA) – studium českých občanů v zahraničí

Akademická informační agentura shromažďuje, zpracovává a rozšiřuje informace o možnostech vzdělávání českých občanů (zejména vysokoškolských studentů, postgraduátů a pedagogů) v zahraničí, poskytuje administrativně-organizační a poradenský servis v souvislosti s výběrovými řízeními na stipendia na základě mezinárodních smluv. V roce 2005 se zpracovalo 753 přihlášek na tyto stipendijní pobyty v zahraničí, v dalších dvou letech se jejich počet zvyšoval (viz graf 18.3).

Programy AKTION Česká republika – Rakousko a CEEPUS

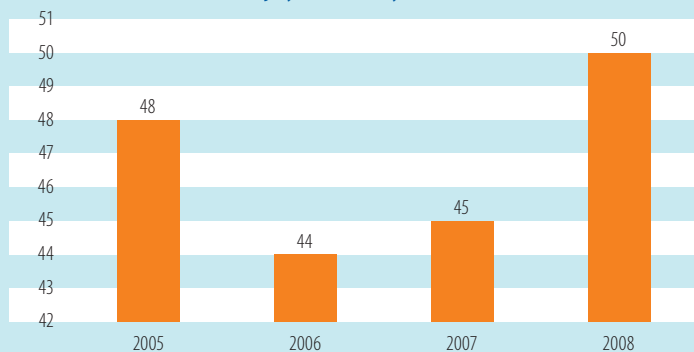
AKTION Česká republika – Rakousko je program pro podporu bilaterální spolupráce ve vzdělávání a vědě v terciárním sektoru. Mezi českými a rakouskými univerzitami bylo v letech 2005–2008 ročně schváleno mezi 36–48 projekty (viz graf 18.4).

Program CEEPUS je středoevropský výměnný univerzitní program zaměřený na společné projekty sítě vysokých škol. Počet stipendijních měsíců vložených do programu Českou republikou ve sledovaných letech rostl. V roce 2005 se podílelo 15 vysokých škol (30 fakult) na programu 600 stipendijními měsíci, v roce 2008 spolupracovalo 16 vysokých škol (35 fakult) a do programu vložily 650 studijních měsíců (viz graf 18.5).

Hlavní závěry jsou:

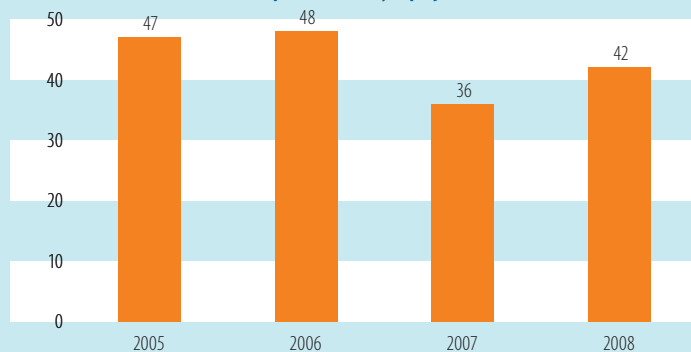
- ➔ Nejvíce lektorátů českého jazyka a literatury v zahraničí bylo v roce 2008.
- ➔ Nejvíce vládních stipendií a stáží bylo uděleno v letech 2005 a 2006.
- ➔ Nejvíce zpracovaných přihlášek českých studentů na zahraniční stipendia na základě mezinárodních smluv bylo v roce 2007.
- ➔ Vzrůstá účast českých VŠ v programu CEEPUS.

Graf 18.1: Počet lektorátů českého jazyka a literatury v letech 2005–2008

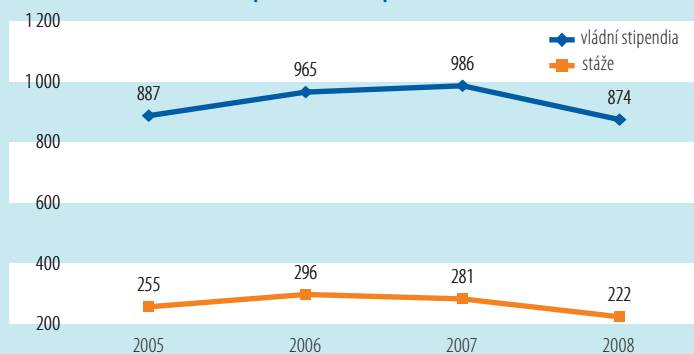
Zdroj: Databáze DZS

Graf 18.4: Aktion (ČR – Rakousko) – počet schválených projektů

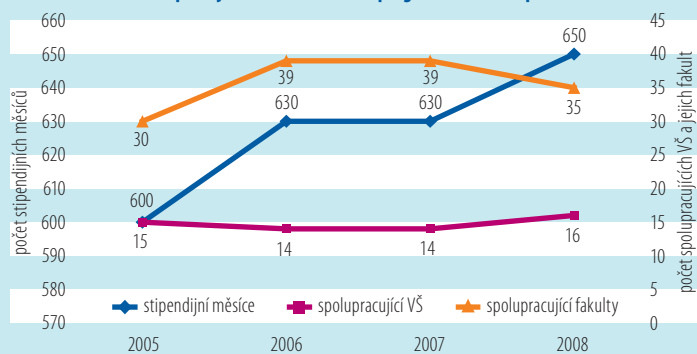
Zdroj: Databáze DZS

Graf 18.2: Studium cizinců v ČR – počet vládních stipendií a stáží

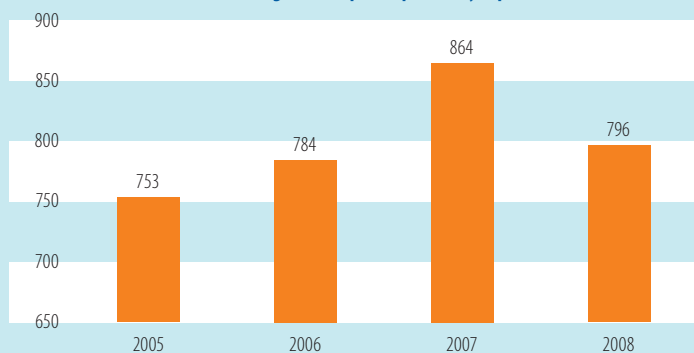
Zdroj: Databáze DZS

Graf 18.5: CEEPUS – stipendijní měsíce vložené do programu Českou republikou

Zdroj: Databáze DZS

Graf 18.3: Akademická informační agentura – počet zpracovaných přihlášek

Zdroj: Databáze DZS

Národní agentura pro evropské vzdělávací programy (NAEP) je součástí Domu zahraničních služeb MŠMT od roku 2007 a koordinuje vzdělávací programy mezinárodní spolupráce. Hlavní složkou NAEP je Program celoživotního učení (LLP) a jeho programy – Comenius, Leonardo da Vinci, Erasmus, Grundtvig, studijní návštěvy pro experty ve vzdělávání, Evropská jazyková cena Label a Jean Monnet. Dalšími programy, které zajišťuje NAEP, jsou eTwinning, Euroguidance, Finanční mechanismy EHP/Norsko, Program švýcarsko-české spolupráce – Fond na stipendia – SCIEX-NMSch, Erasmus Mundus a Tempus.

Mezi stěžejní programy LLP patří Comenius, Leonardo da Vinci, Erasmus a Grundtvig.

Comenius

Program je určen školnímu vzdělávání žáků a pedagogických pracovníků mateřských, základních a středních škol. Program Comenius je v České republice velmi rozšířen. V roce 2007 bylo přijato celkem 1 211 žádostí a schváleno a podepsáno 543. Nových žádostí bylo v tomto roce v programu Comenius schváleno 369. V roce 2008 bylo přijato celkem 992 nových žádostí, z toho jich bylo 526 schváleno a podepsáno.

Leonardo da Vinci

Tento program je zaměřen na výukové a vzdělávací potřeby všech osob účastnících se odborného vzdělávání a odborné přípravy na jiné než vysokoškolské úrovni a na instituce a organizace nabízející nebo podporující toto vzdělávání a přípravu. Leonardo da Vinci je výraznou podporou ve vzdělávání. V roce 2007 bylo přijato celkem 259 žádostí pro všechny aktivity programu Leonardo da Vinci, z toho bylo schváleno a podepsáno 197 žádostí. V roce 2008 bylo přijato 340 žádostí a z toho 161 žádostí bylo schváleno a podepsáno.

Erasmus

Program Erasmus je vlajkovou lodí EU v oblasti programů vzdělávání a odborné přípravy. Je zaměřen na mobilitu a spolupráci ve vysokoškolském vzdělávání v Evropě. V roce 2007 využilo 7 529 uchazečů vysokoškolského sektoru mobilit programu Erasmus. V roce 2008 se počet uchazečů zvýšil na 8 868.

Hlavní závěry, ke kterým v letech 2007 a 2008 došlo, jsou:

- ➔ V roce 2008 byly v programech Comenius a Grundtvig oproti předchozímu roku schváleny vyšší počty nově podaných žádostí.
- ➔ V roce 2008 se ve srovnání s rokem 2007 zvýšil počet vysokoškolských studentů a učitelů, kteří se zapojili do programu Erasmus.
- ➔ V roce 2008 došlo oproti roku 2007 k nárůstu počtu předložených žádostí o grant v rámci programu Leonardo da Vinci.

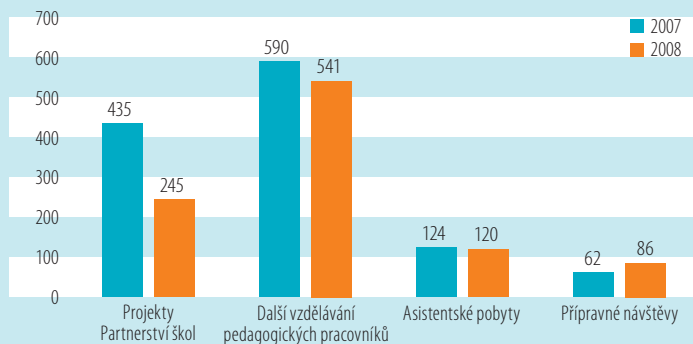
Grundtvig

Tento program je zaměřen na výukové a vzdělávací potřeby osob ve všech formách vzdělávání dospělých a na instituce a organizace nabízející nebo podporující toto vzdělávání. Grundtvig se zaměřuje na širokou cílovou skupinu. V roce 2007 tento program využily různé instituce, jako vysoké školy, nevládní organizace, knihovny, krajské úřady, soukromé subjekty a podobně, kterým bylo schváleno celkem 79 nových žádostí o grant. V roce 2008 vzrostl počet schválených žádostí na 86, z celkem 222 podaných.

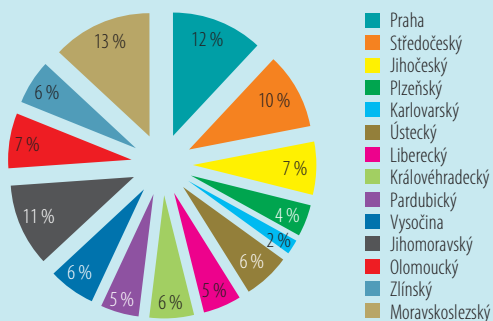
Národní agentura pro evropské vzdělávací programy

Graf 19.1: Comenius – podané žádosti

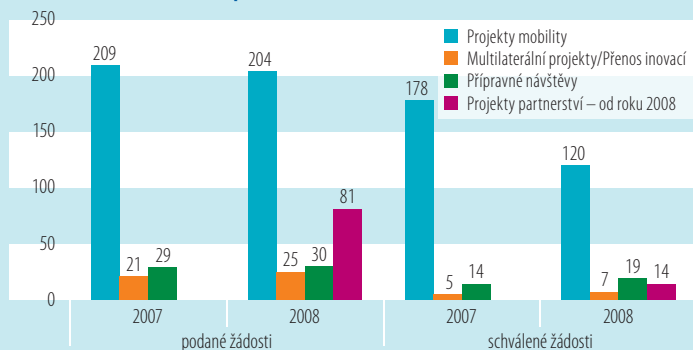
Zdroj: Databáze DZS

Graf 19.2: Comenius – podané žádosti podle krajů v roce 2008

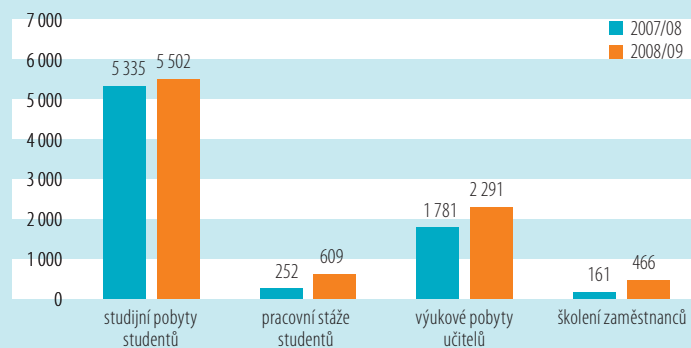
Zdroj: Databáze DZS

Graf 19.3: Leonardo da Vinci – podané a schválené žádosti

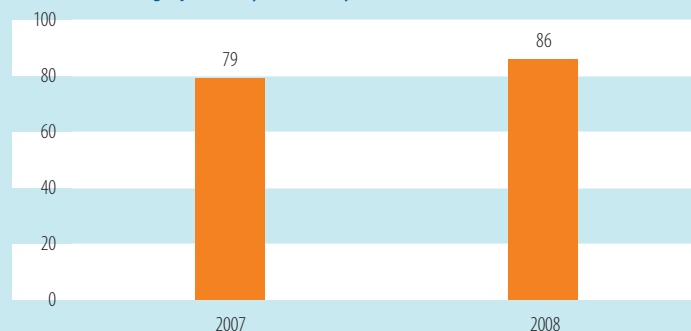
Zdroj: Databáze DZS

Graf 19.4: Erasmus (Projekty mobility) – počet vyslaných studentů a zaměstnanců v letech 2007/08 a 2008/09

Zdroj: Databáze DZS

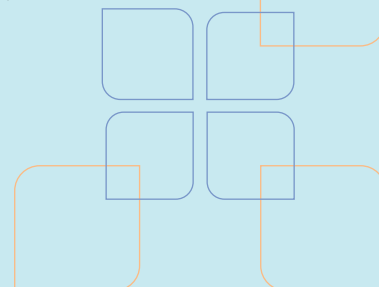
Graf 19.5: Grundtvig – počet nových schválených žádostí

Zdroj: Databáze DZS

Komentář ke grafům:

Počty žádostí v roce 2007 a 2008 je třeba srovnávat s ohledem na fakt, že do roku 2007 včetně byly v programech Comenius a Grundtvig registrovány jak žádosti o nové projekty partnerství, tak žádosti o prodloužení již běžících projektů. V roce 2008 se však registrovaly pouze žádosti o nové projekty; o prodloužení projektů se již nežádalo, a tudíž tyto běžící projekty již od roku 2008 nefigurují ve statistikách.

Vzdělanostní struktura populace udává míru vzdělanosti obyvatel dané země, do jisté míry vypovídá také o struktuře školského systému. Čím vyšší je vzdělanostní úroveň obyvatelstva, tím vyšší jsou jeho šance na progresivní vývoj a na vyšší životní úroveň. Vysoce vzdělaná populace je tak základním nezbytným předpokladem pro sociální a ekonomický růst společnosti i jedince.

Vyšší vzdělání získává na důležitosti

Vzdělanostní úroveň obyvatelstva České republiky se postupně zvyšuje, celkově dochází v porovnání s předšestnácti lety jen k pozvolným posunům. Přesto signalizují trendy, které v budoucnu nastanou. V České republice měla v roce 2008 naprostá většina obyvatelstva ve věkové skupině 25–64 let alespoň střední vzdělání (90,9 %, oproti roku 2003 se podíl obyvatel se středním vzděláním zvýšil o 2,5 %). Nejčastěji se vyskytuje střední vzdělání bez maturity (40,5 %, v roce 2003 43,6 %). Podíl obyvatel s terciárním vzděláním a středním maturitním vzděláním pomalu stoupá. Nejvíce se zvýšila populace s terciárním vzděláním v Praze (o 4,6 %), největší nárůst obyvatel se středním vzděláním s maturitou zaznamenal Ústecký kraj (o 6 %). Na druhé straně můžeme sledovat opačný posun u populace se středním vzděláním bez maturity a základním vzděláním, která se ve sledovaném období snížila o 3,1 %, resp. 2,4 %. Vzdělanostní struktura se postupně pozitivně vyvíjí směrem k vyššímu podílu osob s vyšším vzděláním.

Mladí lidé se snaží dosáhnout co nejvyššího vzdělání

V mladší věkové skupině 25–34letých je v porovnání s celkovou populací charakteristický výrazně menší podíl osob s nejnižším vzděláním a naopak vyšší zastoupení těch, kdo mají střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou a terciární vzdělání. Ve srovnání s rokem 2003 vzrostl v roce 2008 podíl populace se středním vzděláním s maturitní zkouškou o 3,1 %. Zastoupení lidí s terciárním vzděláním se zvýšilo dokonce o 5,5 %. Nejvýrazněji se procento obyvatel s terciárním vzděláním zvýšilo ve Středočeském kraji (o 8,6 %), v Praze (o 8 %) a v Pardubickém kraji (7,8 %). Výjimku představuje Karlovarský kraj, kde dokonce došlo k poklesu podílu lidí s terciárním vzděláním (o 1,1 %). Naopak podíl lidí se středním vzděláním bez maturity v celkové populaci 25–34letých klesl razantním způsobem, o 8,2 %.

Porovnání s okolními státy

Česká republika v porovnání se svými středoevropskými sousedy se vyznačuje dvěma hlavními rysy. Jednak má ve věkových skupinách 25–34letých a 55–64letých největší procento obyvatel s alespoň středním vzděláním a dále nejnižší podíl obyvatel s terciárním vzděláním. Z toho vyplývá, že se pohybujeme mezi dvěma extrémami – velmi dosažitelné střední vzdělání a naopak malý podíl lidí, kteří dokončili terciární vzdělání. V populaci 25–34letých má největší podíl terciárně vzdělaných Polsko (28 %), mezi 55–64letými je nejvíce lidí s terciárním vzděláním v Německu (23 %), zajímavé je, že téměř shodný podíl je u mladé německé generace.

Genderové hledisko

Ve věkové skupině 25–64 let jsou nejmenší rozdíly mezi muži a ženami na úrovni dosaženého terciárního vzdělání. Naopak nejvýraznější rozdíl je v roce 2008 u středního nematuritního vzdělání, které mají častěji muži (48,1 %, v roce 2003 51,9 %) než ženy (32,8 %, v roce 2003 35,4 %). Středního vzdělání s maturitou dosáhly častěji ženy (41,1 %, v roce 2003 38,5 %). Z genderového pohledu je zřejmé, že zejména v mladší populaci dosahují ženy vyššího stupně vzdělání než muži.

Mezi základní zjištění patří:

- ➔ Podíl obyvatel se středním maturitním a terciárním vzděláním se pomalu zvyšuje, tedy celková vzdělanost vzrůstá.
- ➔ Ve věkové skupině 25–34letých jsou větší podíly obyvatel s terciárním vzděláním než v celkové populaci.
- ➔ V porovnání s ostatními státy máme největší podíl obyvatel s alespoň středním vzděláním³³ a naopak nejmenší procento lidí s terciárním vzděláním.
- ➔ Vzdělanostní úroveň žen narůstá rychlejším tempem než u mužů.

33 Středním vzděláním se rozumí vzdělání, které získají žáci úspěšným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání. Stupně středního vzdělání jsou střední vzdělání (zakončené závěrečnou zkouškou), střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitní zkouškou (viz. zákon č. 561/2004 Sb., § 58 a § 72).

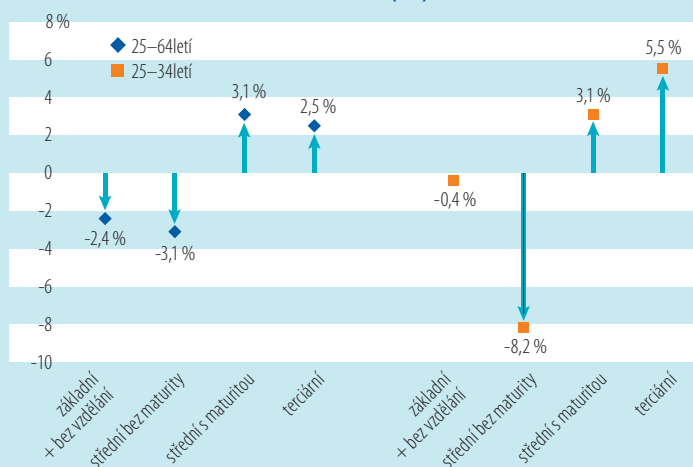
Tabulka 20.1: Struktura populace podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Struktura populace ve věku 25–64 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání				
	základní + bez vzdělání	střední bez maturity	střední s maturitou	terciární
2003	11,5 %	43,6 %	32,8 %	12,0 %
2008	9,1 %	40,5 %	35,9 %	14,5 %

Struktura populace ve věku 25–34 let podle nejvyššího dosaženého vzdělání				
	základní + bez vzdělání	střední bez maturity	střední s maturitou	terciární
2003	6,2 %	43,9 %	37,7 %	12,2 %
2008	5,8 %	35,7 %	40,8 %	17,7 %

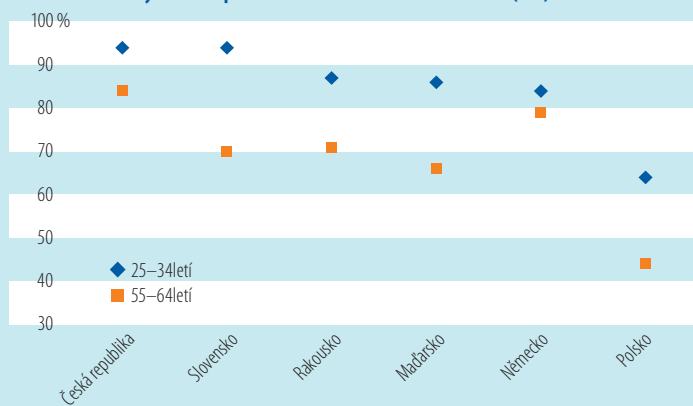
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 20.1: Změna struktury populace 25–64letých a 25–34letých podle úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání v letech 2003–2008 (v %)

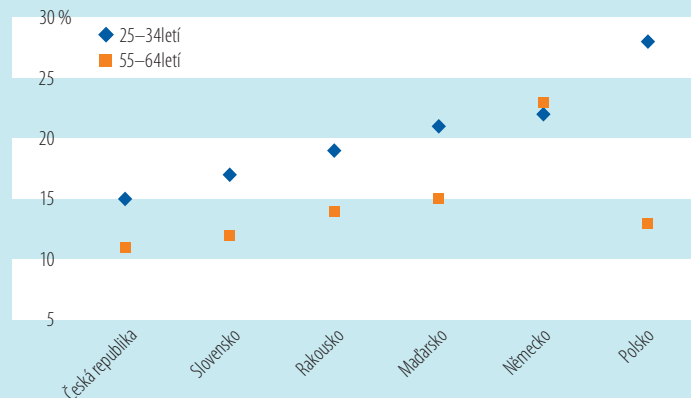
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 20.2: Podíl obyvatel alespoň se středním vzděláním v roce 2006 (v %)

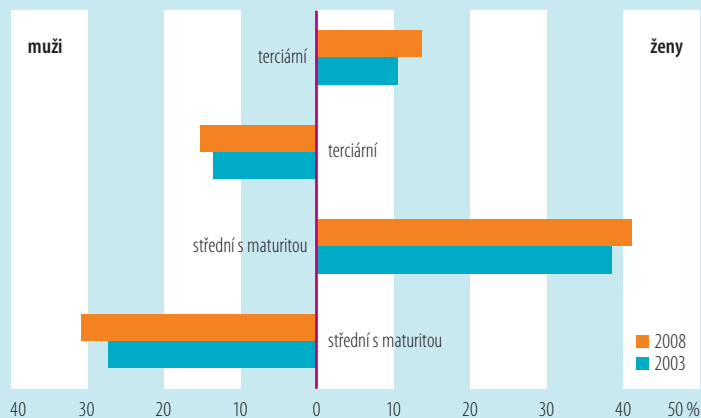
Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

Graf 20.3: Podíl obyvatel s terciárním vzděláním v roce 2006 (v %)

Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

Graf 20.4: Podíl mužů a žen, kteří mají střední vzdělání s maturitou a terciární vzdělání (v %)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Od roku 1991 klesal počet narozených dětí, tento pokles byl způsoben změnou společenské struktury, nabídkou nových možností a s tím souvisejícím posunutím narození prvního dítěte do pozdějšího věku atd. K největšímu úbytku porodnosti (natality) došlo na konci 90. let 20. století. Toto snížení počtu dětí se v současné době nejvíce projevuje na základních školách. Od roku 2000 počty novorozenců začaly opět pozvolna vzrůstat.

Z důvodu změněné metodologie vykazování učitelů bylo nutné rozdělit učitele potažmo i žáky do dvou období 2000/01–2004/05 a 2005/06–2008/09.

Počet učitelů klesá i roste pomaleji než počet žáků

V prvním sledovaném období mezi roky 2000/01–2004/05 se snížil počet učitelů v mateřských školách (o 4,1 %) a základních školách (o 7,2 %), na středních a vyšších odborných školách došlo k jejich mírnému 1,5% nárůstu. Počet žáků klesal pouze na základních školách, a to poměrně výrazně, během sledovaného období se snížil o 13 %. Stav dětí v mateřských školách zůstal téměř beze změny. Nárůst počtu žáků zaznamenaly střední školy (o 4 %) a vyšší odborné školy (o 10,3 %).

V porovnání školních roků 2005/06–2008/09 došlo k největším úbytkům počtu učitelů na základních školách (o 5,8 %) a vyšších odborných školách (o 5,6 %). Ve středních školách klesly stavy učitelů o 1,3 %. Naopak v mateřských školách stoupl počet učitelů o 4,8 %, zde se také zvýšil počet dětí, a to o 6,9 %. Na základních školách se počet žáků snížil o 11 %, zde se nejvýrazněji odráží nepříznivá demografická situace. Pokles počtu žáků postihl také střední školy (o 2,3 %). Na vyšších odborných školách byl zaznamenán výrazný nárůst počtu žáků o 17,3 % (je důležité zmínit, že mezi lety 2004/05 a 2005/06 došlo k poklesu).

Celkově lze shrnout, že počet učitelů neklesá, případně neroste tak rychle jako počet žáků. Menší pokles počtu učitelů než žáků nemusí být nevýhodou, učitelé vyučují méně dětí a mají více času pro individuální práci s žáky. Pozitivní pro budoucí vývoj je, že ve školním roce 2008/09 roste počet dětí v mateřských školách a také se začíná zvyšovat počet žáků na 1. stupni základních škol (v porovnání se školním rokem 2007/08).

Regionální rozdíly na jednotlivých druhích škol

Rozdíly mezi kraji jsou sledovány pouze mezi lety 2005/06 a 2008/09. V mateřských školách byl nejvyšší nárůst počtu dětí a učitelů registrován ve Středočeském kraji, počet učitelů se zde zvýšil o 10,1 % a počet dětí o 11,4 %. Na nejvyšší nárůst právě ve Středočeském kraji má vliv suburbanizace (rostoucí populace v satelitních městech a obliba bydlení v zázemí Prahy). Dále výrazně rostl počet dětí a učitelů v Praze, což také může do jisté míry souviset se suburbanizací. Naopak nejmenší nárůst počtu dětí a učitelů byl zaznamenán v mateřských školách v Karlovarském kraji (3,3 %, resp. 1,1 %).

Na základních školách došlo ve sledovaném období k největšímu úbytku žáků v Moravskoslezském kraji (o 13,4 %), o více než 12 % se snížil počet žáků v krajích Olomouckém a Vysočině. Počet učitelů klesl nejvýrazněji v Karlovarském kraji (o 8,3 %), k velkým úbytkům došlo také v krajích Moravskoslezském (o 7,8 %), Vysočině a Praze (o 7,5 %).

Počet středoškolských žáků se mezi roky 2005/06 a 2008/09 v největší míře snížil v kraji Libereckém (o 5 %). Dále jejich výrazné úbytky (okolo 4 %) byly vykázány v Karlovarském, Jihomoravském kraji a v Praze. Na druhé straně ve Středočeském a Královéhradeckém kraji došlo ke zvýšení počtu žáků na středních školách (o 1,3 %, resp. o 0,5 %), v těchto dvou krajích byl nárůst počtu žáků doprovázen také mírným nárůstem počtu učitelů (o 1 %, resp. 2,2 %). V ostatních krajích se počty učitelů snižovaly, nejvíce v krajích Jihočeském (o 4,8 %) a Zlínském (o 4,2 %).

Hlavní zjištění jsou:

- ➔ Počet učitelů se mění méně výrazným způsobem než počet žáků.
- ➔ Nejvýraznější pokles počtu učitelů a žáků je na základních školách.

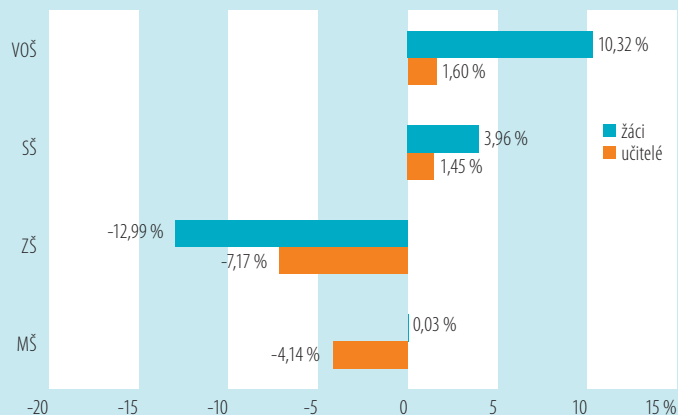

Tabulka 21.1: Počty žáků a učitelů podle druhu škol

	Žáci				Učitelé – fyzické osoby (bez speciálních škol)			
	MŠ	ZŠ	SŠ	VOŠ	MŠ	ZŠ	SŠ	VOŠ
2000/01	286 147	1 102 057	559 386	22 691	23 923	68 155	66 020	5 798
2004/05	286 230	958 860	581 554	25 033	23 060	63 267	66 977	5 891
	Žáci				Učitelé – přepočtené osoby			
	MŠ	ZŠ	SŠ	VOŠ	MŠ	ZŠ	SŠ	VOŠ
2005/06	282 183	916 575	577 605	23 881	22 484,6	63 157,6	47 352,1	1 922,6
2008/09	301 620	816 015	564 326	28 027	23 567,8	59 492,3	46 734,9	1 815,2

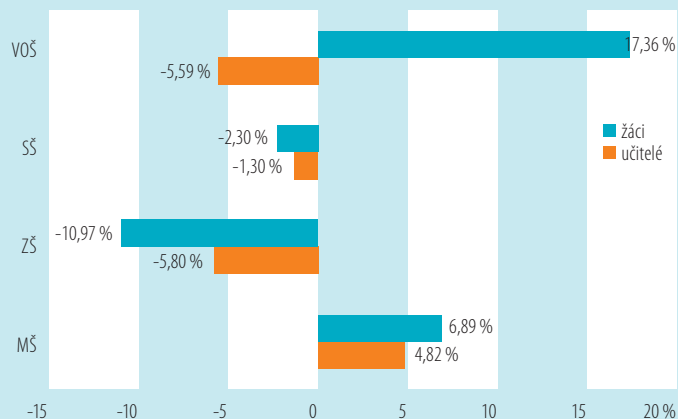
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2001/02; 2004/05; 2005/06; 2008/09

Graf 21.1: Změna počtu žáků a učitelů v jednotlivých druhích škol v letech 2000/01–2004/05 (v %)

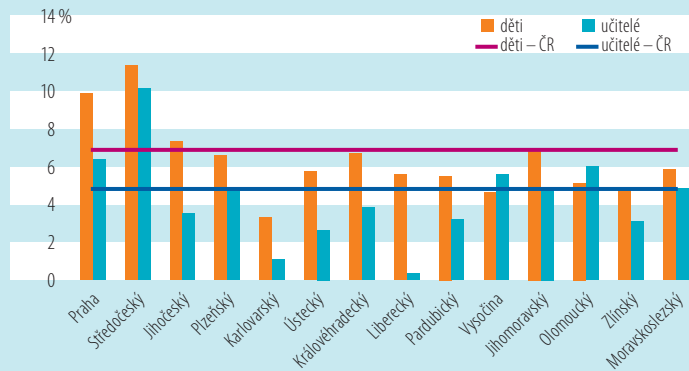
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2001/02; 2004/05

Graf 21.2: Změna počtu žáků a učitelů v jednotlivých druhích škol v letech 2005/06–2008/09 (v %)

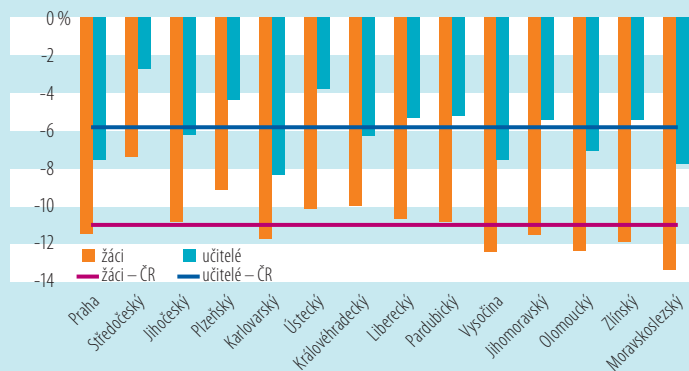
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 21.3: Změna počtu dětí a učitelů v MŠ v letech 2005/06–2008/09 (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 21.4: Změna počtu žáků a učitelů na ZŠ v letech 2005/06–2008/09 (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 21.5: Změna počtu žáků a učitelů na SŠ v letech 2005/06–2008/09 (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Vláda na konci ledna 2009 přijala návrh novely zákona o pedagogických pracovnících, která zahrnuje požadavky na kvalifikaci učitelů. Nynější zákon o pedagogických pracovnících učitelům ukládá, aby si nejpozději do začátku roku 2010 začali potřebnou kvalifikaci doplňovat. Pokud studovat nezačnou, měli by ze škol odejít. Tak by ale ze dne na den musela ze školství odejít zhruba pětina učitelů.

Novela prodlužuje dobu, kdy si může pedagog začít doplňovat vzdělání, až na rok 2014. Noví učitelé bez kvalifikace však musí začít s odbornou přípravou na své povolání nejpozději do dvou let od nástupu. Výjimkou jsou učitelé starší 45 let s více než desetiletou učitelskou praxí, ti si vzdělání doplňovat nemusejí. Novela mimo jiné uznává vzdělání učitele získané v rámci programu celoživotního vzdělávání a nově definuje požadavky na asistenta pedagoga.

Lepší se situace na základních a středních školách

Při porovnání změny počtu učitelů a podílu nekvalifikovaných učitelů na jednotlivých druhích škol mezi školními roky 2005/06 a 2008/09 vyplývá, že v základním a středním školství nastalo s poklesem počtu pedagogů také snížení podílu nekvalifikovaných. Na druhé straně v mateřských školách v souvislosti s rostoucím počtem narozených dětí došlo k nárůstu počtu učitelek, ale i podílu nekvalifikovaných. Tedy mateřské školy jsou nuceny nabírat i nekvalifikované učitelky (viz graf 22.1 a 22.2).

V mateřských školách se tedy ve sledovaném období zvýšil podíl nekvalifikovaných učitelů o 1,5 % a ve školním roce 2008/09 dosáhl 7,9 %. Na základních a středních školách byl zaznamenán pokles podílu učitelů bez kvalifikace o 0,5 %, resp. 1,3 %. Jde o pozvolné snižování, které by zejména na základních školách mělo nabýt rychlejší podoby. Z grafu 22.2 je zřejmé, že střední školy opouštějí rychleji nekvalifikovaní učitelé a také ve větší míře si zde pedagogové doplňují kvalifikaci než na školách základních. Zlepšení situace si nepochybně vyžadá delší časové období.

Nejvíce nekvalifikovaných učitelů působí v Karlovarském kraji

Při pohledu na stav nekvalifikovaných učitelů základních škol v jednotlivých krajích je patrné, že jich je relativně nejvíce v Karlovarském kraji (v roce 2005/06 34,5 %, v roce 2008/09 33,3 %), ve Středočeském a Ústeckém kraji nemá necelá čtvrtina učitelů potřebnou kvalifikaci. Nejmenší podíl nekvalifikovaných působí na školách v Jihočeském a Olomouckém kraji (okolo 8,5 %). Ve sledovaném období, s výjimkou krajů Plzeňského a Královéhradeckého, se ve všech krajích podíl

nekvalifikovaných učitelů na základních školách snížil (viz graf 22.3). Podobně je tomu i na středních školách, kde nejhorší situace je v Karlovarském a Ústeckém kraji. Naopak nejmenší podíly nekvalifikovaných pedagogů vykazaly kraje Jihočeský, Zlínský a Moravskoslezský.

Školy zřizované obcemi mají nejmenší podíl učitelů bez kvalifikace

Během sledovaného období vzrostl podíl nekvalifikovaných učitelů nejvíce v mateřských školách, jejichž zřizovatelem je církev (o téměř 7 %) a v roce 2008/09 dosáhl 24 %. Vysoký podíl nekvalifikovaných působil i v soukromých mateřských školách (20,9 % v roce 2008/09). Ve sledovaných letech měly nejméně učitelů bez kvalifikace školy zřizované obcemi (5,7 %, resp. 7,4 %).

Na základních školách, které zřizuje kraj,³⁴ působil jak v roce 2005/06, tak v roce 2008/09 největší podíl nekvalifikovaných učitelů (27,5 %, resp. 23,9 %). Pouze u církevních základních škol došlo k nárůstu jejich podílu o 2,3 % na 17,3 % v roce 2008/09. V tomto školním roce se snížil podíl učitelů bez kvalifikace na školách zřizovaných soukromými subjekty pod 15 % hranici. Ve školách, jejichž zřizovatelem je obec, byl jejich podíl nejnižší a klesl ze 14,4 % na 14,2 %.

Ve sledovaném období měly větší podíly nekvalifikovaných učitelů střední školy zřizované kraji a soukromým sektorem. Ve školách krajského zřizovatele se jejich podíl snížil z 15,1 % na 13,5 % a v soukromých školách klesl minimálně (ze 14,6 % na 14,5 %). Podíl učitelů bez kvalifikace se mírně zvýšil ve středních školách zřízených obcemi a církví, přesto šlo o školy s nižšími podíly nekvalifikovaných.

Hlavní trendy, ke kterým mezi školními roky 2005/06 a 2008/09 došlo, jsou:

- ➔ Na základních a středních školách za poslední tři roky klesal podíl nekvalifikovaných pedagogů.
- ➔ Naopak jejich podíl se zvýšil v mateřských školách.
- ➔ Ve školách, jejichž zřizovatelem je obec, se nachází nejmenší podíl nekvalifikovaných učitelů.

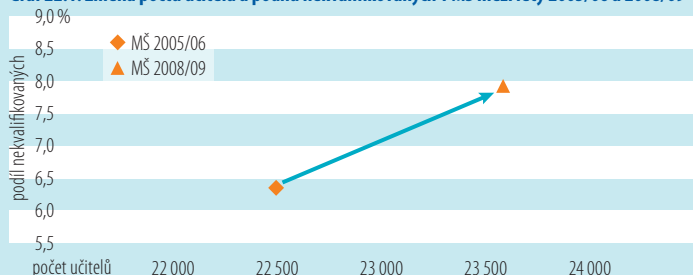
³⁴ Škol krajského zřizovatele je poměrně málo a jsou to většinou školy pro žáky se speciálními potřebami.

Tabulka 22.1: Počet přepočtených učitelů a podíl nekvalifikovaných učitelů v MŠ, ZŠ a SŠ v letech 2005/06 a 2008/09

Šk. roky	Přepočtený počet učitelů			Podíl nekvalifikovaných učitelů		
	MŠ	ZŠ	SŠ	MŠ	ZŠ	SŠ
2005/06	22 484,6	63 157,6	47 352,1	6,4 %	15,5 %	15,1 %
2008/09	23 567,8	59 492,3	46 734,9	7,9 %	15,0 %	13,8 %

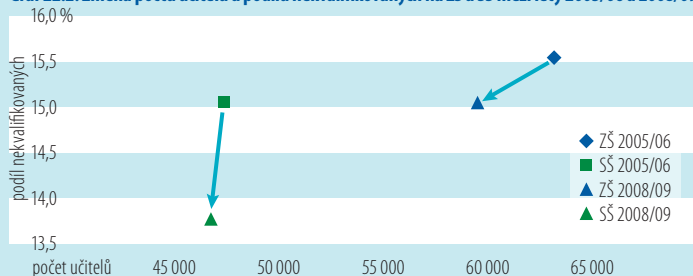
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 22.1: Změna počtu učitelů a podílu nekvalifikovaných v MŠ mezi lety 2005/06 a 2008/09

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 22.2: Změna počtu učitelů a podílu nekvalifikovaných na ZŠ a SŠ mezi lety 2005/06 a 2008/09

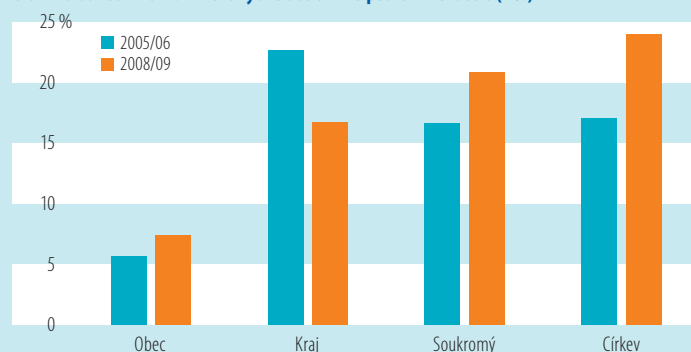
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 22.3: Podíl nekvalifikovaných učitelů na základních školách v letech 2005/06 a 2008/09 (v %)

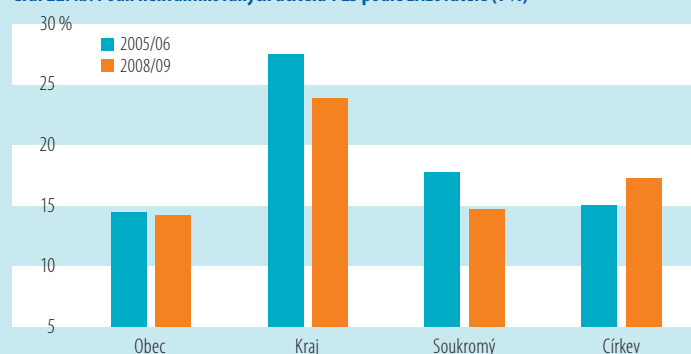
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 22.4a: Podíl nekvalifikovaných učitelů v MŠ podle zřizovatele (v %)

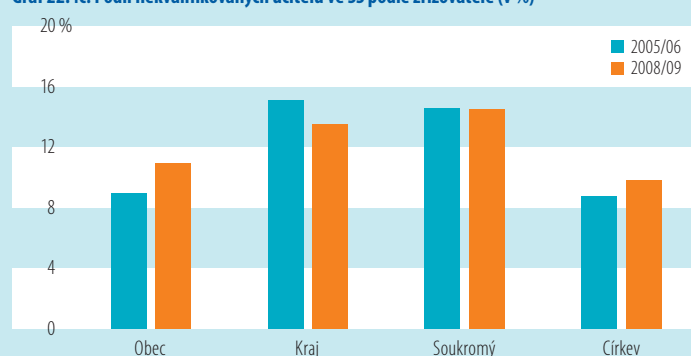
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 22.4b: Podíl nekvalifikovaných učitelů v ZŠ podle zřizovatele (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 22.4c: Podíl nekvalifikovaných učitelů ve SŠ podle zřizovatele (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Významným problémem českého školství je vysoká feminizace. V učitelských sborech v současnosti výrazně převažují ženy. Důvody tohoto nepříznivého stavu můžeme hledat zejména v nízké platové úrovni českých učitelů, se kterou souvisí nižší motivace učitelů, odchod nejschopnějších učitelů do jiného sektoru a nízká atraktivita učitelské profese pro absolventy pedagogických fakult. Dále odrazuje muže od působení ve školství i nižší status učitelského povolání.

Z důvodu změněné metodologie ve vykazování učitelů bylo opět nutné rozdělit sledované období do dvou částí (2000/01–2004/05 a 2005/06–2008/09).

Malé změny míry feminizace

Celkově lze říci, že při porovnání let 2000/01–2004/05 a 2005/06–2008/09 se míra feminizace v učitelském sboru na českých školách příliš nemění. Určitě není překvapivé, že ženy tvoří bezmála 100 % vyučujících v mateřských školách. Vysoká feminizace se projevuje nejsilněji na základních školách, mezi školními roky 2000/01 a 2004/05 se podíl žen snížil o 0,9 %, ovšem v roce 2008/09 ve srovnání s rokem 2005/06 došlo k mírnému nárůstu počtu žen v celkovém počtu učitelů o 0,4 % na 83,9 %. Na prvním stupni základní školy působí téměř výhradně ženy učitelky, na druhém stupni tvoří jejich podíl přibližně tři čtvrtiny. Na středních školách pozorujeme v obou sledovaných obdobích pozvolné zvyšování podílu žen mezi učiteli, mezi lety 2000/01–2004/05 vzrostl jejich podíl o 1,4 % na 55,4 % a v rozmezí let 2005/06–2008/09 o 0,6 % na 58,5 %. Situace na středních školách jen potvrzuje klesající zájem mužů o učitelské povolání. Naopak na vyšších odborných školách v prvním sledovaném období poklesla míra feminizace pouze nepatrně, ale mezi lety 2005/06 a 2008/09 se snížila o celá 2 % na 60,5 %.

Je zřejmé, že pro snížení podílu žen mezi vyučujícími se budou muset změnit finanční podmínky pro odměňování učitelů (a také způsob odměňování) a bude nutné zvýšit prestiž učitelské profese, aby se do škol začali vracet pedagogové, kteří odešli za vyššími výdělky do jiných oblastí, a také aby se učitelství stalo atraktivní pro čerstvé absolventy.

Kde působí ve školách nejvíce žen?

Rozdíly v míře feminizace na základních školách nebyly u jednotlivých krajů příliš velké, nepřesahovaly více než o 3 % úroveň celorepublikového průměru. V roce 2005/06 vykazovala největší podíl žen mezi učiteli Praha (85,9 %), na druhé straně relativně nejméně žen učí v kraji Vysočina (80,6 %). Feminizace dosáhla v roce 2008/09 největší míry ve Středočeském kraji (86,5 %), naopak nejmenší byla v kraji Jihočeském (81,5 %). Největší nárůsty mezi dvěma uvedenými lety byly zaznamenány v kraji Vysočina a v kraji Olomouckém (o 1,3 %). Při pohledu na graf 23.3 je patrné, že v jižních a východních Čechách, v kraji Vysočina a v moravských krajích je podíl vyučujících žen o něco nižší.

Ve středních školách rovněž nebyly rozdíly podílu žen mezi učiteli příliš výrazné, ale přesto byly mírně vyšší než u základních škol. Ve školním roce 2005/06 byla nejvyšší míra feminizace zaznamenána v Praze (61,9 %), naopak tomu nejmenší podíl středoškolských učitelek působil v Královéhradeckém kraji (54,8 %). O tři roky později stále zůstává nejvyšší míra feminizace v Praze a Moravskoslezském kraji (v obou krajích 62,2 %), naopak nejnižší byla

v kraji Královéhradeckém (55,2 %). Nejvyšší nárůsty mezi lety 2005/06 a 2008/09 byly vykazány v Olomouckém kraji (o 1,8 %), k nejvýraznějšímu poklesu došlo v Pardubickém kraji (o 1,1 %). Je zajímavé, že v Praze a krajích s velkým krajským městem (Jihomoravský, Moravskoslezský a Plzeňský) je podíl učitelek působících ve středních školách nadprůměrný nebo v případě Plzeňského kraje alespoň průměrný.

Základní zjištění se dají shrnout takto:

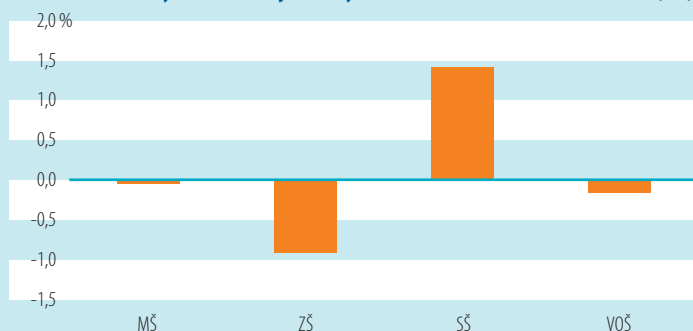
- ➔ Změny míry feminizace jsou malé.
- ➔ Ve sledovaných obdobích rostla feminizace na středních školách.
- ➔ Největší podíl žen učí v Praze, ve Středočeském a Moravskoslezském kraji.

Tabulka 23.1: Míra feminizace podle druhu škol

šk. roky	MŠ	ZŠ	SŠ	VOŠ
podíl učitelek – fyzické osoby (bez speciálních škol)				
2000/01	99,5 %	84,4 %	54,0 %	56,9 %
2004/05	99,4 %	83,5 %	55,4 %	56,7 %
podíl učitelek – přepočtené osoby				
2005/06	99,9 %	83,5 %	57,9 %	62,5 %
2008/09	99,9 %	83,9 %	58,5 %	60,5 %

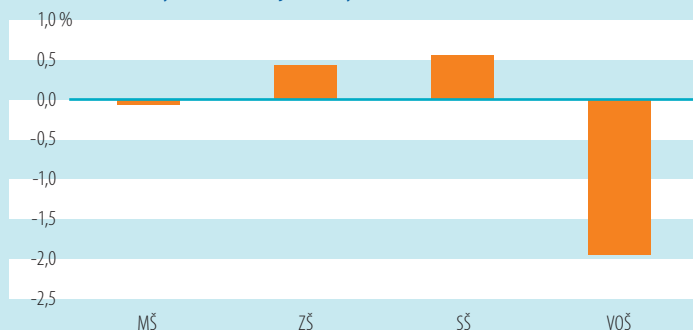
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2001/02; 2004/05; 2005/06; 2008/09

Graf 23.1: Změna míry feminizace na jednotlivých druzích škol v letech 2000/01–2004/05 (v %)

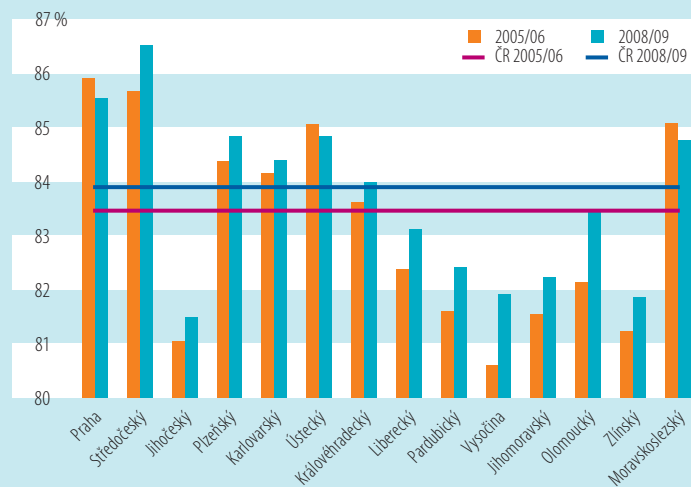
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2001/02; 2004/05

Graf 23.2: Změna míry feminizace na jednotlivých druzích škol v letech 2005/06–2008/09 (v %)

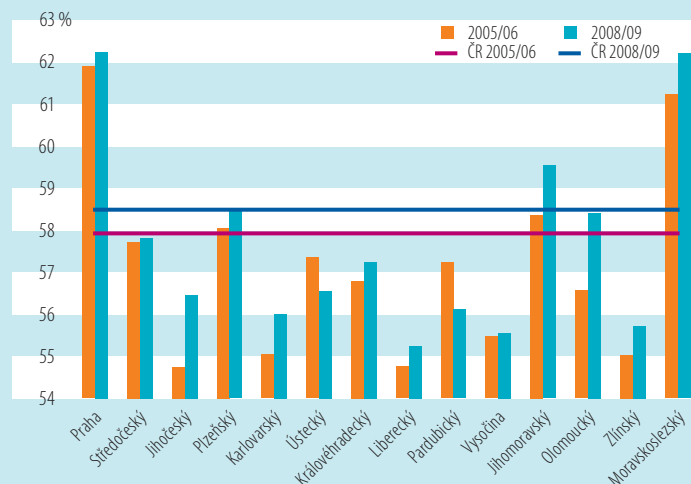
Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 23.3: Míra feminizace na základních školách v letech 2005/06 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Graf 23.4: Míra feminizace ve středních školách v letech 2005/06 a 2008/09 (v %)

Zdroj: Statistická ročenka školství. Výkonové ukazatele. 2005/06; 2008/09

Odměňování učitelů představuje jeden z nejvýraznějších problémů českého školství. I když se v posledních letech platová situace pedagogů zlepšovala, stále nedosahuje požadované úrovně 130 % celorepublikové průměrné mzdy. Odměňování učitelů se odvíjí od tabulkových platů, veškeré prostředky nad rámec těchto platů závisí na konkrétní škole a jejích možnostech. V blízké budoucnosti se připravuje změna, podle které by měla být práce pedagoga oceněna podle skutečné kvality bez ohledu na dobu jeho praxe. Cílem je zajistit, aby učitelé byli placeni nejen podle odsloužených let, ale také podle odváděné práce a podle toho, jak si zvyšují svoji odbornou kvalifikaci prostřednictvím kurzů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Podíl platu učitelů vůči průměrné mzdě klesá

Přestože dochází každým rokem ke zvyšování platů učitelů na jednotlivých druhích škol, není tempo tohoto nárůstu tak rychlé jako u průměrné celorepublikové mzdy. Jak je patrné, tak se čeští učitelé požadovaného platu rovnajícího se 130 % průměrné mzdy v několika příštích letech nedočkají. Ba co hůře, místo přibližování se ke 130% hranici se poměr učitelských mezd vůči průměrné mzdě zmenšuje.

Nejhorší situace panuje v mateřských školách, kde v roce 2005 dosahovala mzda učitelů 87,9 % průměrné mzdy, o tři roky později to bylo již jen 82 %. V ostatních druhích škol jsou platy učitelů vyšší než průměrná mzda. V základních školách představovaly platy učitelů v roce 2005 111,2 % průměrné mzdy, v roce 2008 pouze 104 %. Na středních školách se během sledovaného období tento poměr učitelské a průměrné mzdy snížil ze 116,3 % na 110,1 %. Také na vyšších odborných školách, kde je platová úroveň učitelů nejlepší, došlo k poklesu tohoto poměru, ze 123,7 % na 117,4 %.

Učitelé platy a inflace

Celkově mezi sledovanými lety 2005 a 2008 se zvýšení platů učitelů pohybovalo od 15,4 % v mateřských školách do 17,4 % ve vyšších odborných školách. Za stejnou dobu dosáhla míra inflace 11,6 %. V letech 2006 a 2007 byl nárůst platu učitelů v jednotlivých druhích škol výrazně vyšší než inflace. Ovšem v roce 2008 se situace obrátila a míra inflace (6,3 %) přesáhla navýšení učitelských platů, které se pohybovalo od 3,3 % ve středním školství do 4,1 % na základních školách.

V mateřských a základních školách pobírají nejvyšší mzdy učitelé ve Středočeském kraji

Mezi sledovanými lety 2005 a 2008 se zvýšily platy učitelů v mateřských školách v jednotlivých krajích přibližně o 2–3 tis. Kč. Zatímco v roce 2005 pobírali průměrně učitelé mateřských škol plat 17 254 Kč, tak o tři roky později dosáhli jejich

plat výše 19 911 Kč. Mezi kraji mají nejvyšší plat učitelé ze Středočeského kraje (17 617 Kč v roce 2005, 20 397 Kč v roce 2008).

Na základních školách ve všech krajích vzrostly ve sledovaném období mzdy učitelů více než u jejich kolegů v mateřských školách, zhruba o 3–4 tis. Kč. Průměrný plat učitelů základních škol stoupl z 21 833 Kč na 25 254 Kč. V roce 2005 pobírali nejvyšší plat středočeskí učitelé základních škol (22 170 Kč), v roce 2008 dosáhli největší mzdy učitelé z Libereckého kraje (25 918 Kč), u nichž byl během sledovaného období zaznamenán také nejvyšší nárůst platu, o 4 155 Kč.

Ve středních školách dosáhli nejvyšších platů pražští učitelé

Během sledovaného období došlo ke zvýšení platů středoškolských učitelů přibližně o 3–5 tis. Kč. V roce 2005 byl průměrný učitelský plat na středních školách 22 836 Kč, v roce 2008 činil 26 739 Kč. V obou sledovaných letech pobírali mezi kraji nejvyšší platy učitelé v Praze (23 758 Kč, resp. 27 868 Kč). Podobně

jako na základních školách, tak i na středních školách v Libereckém kraji byly mezi lety 2005–2008 nejvíce navýšeny platy, konkrétně o 4 944 Kč.

U vyšších odborných škol byly rozdíly v platech učitelů v jednotlivých krajích nejvyšší. Mezi lety 2005 a 2008 došlo k vyššímu nárůstu platů v porovnání s ostatními druhy škol, který se pohyboval zhruba mezi 3–7 tis. Kč (nejvyšší zvýšení platů bylo zaznamenáno v Ústeckém kraji, o 6 794 Kč). V obou sledovaných letech měli nejvyšší platy učitelé působící na vyšších odborných školách ve Zlínském kraji (26 977 Kč, resp. 31 017 Kč).

Hlavní zjištění, ke kterým mezi lety 2005–2008 došlo, jsou:

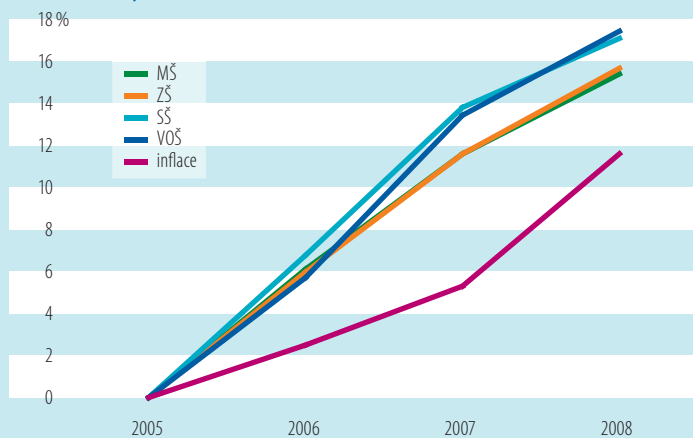
- ➔ Průměrný plat učitelů vzhledem k průměrné celorepublikové mzdě zaměstnanců klesá.
- ➔ Nárůst učitelských platů byl v letech 2006 a 2007 vyšší než míra inflace, v roce 2008 naopak rostla inflace rychleji než učitelské platy.
- ➔ Nejvyšší platy v mateřských a základních školách pobírali učitelé ze Středočeského kraje (v roce 2008 učitelé základních škol z Libereckého kraje).
- ➔ Ve středním školství byly nejvyšší platy u pražských učitelů, na vyšších odborných školách u učitelů ze Zlínského kraje.

Graf 24.1: Podíl průměrného platu učitele na jednotlivých druzích škol k celorepublikové průměrné mzdě (v %)

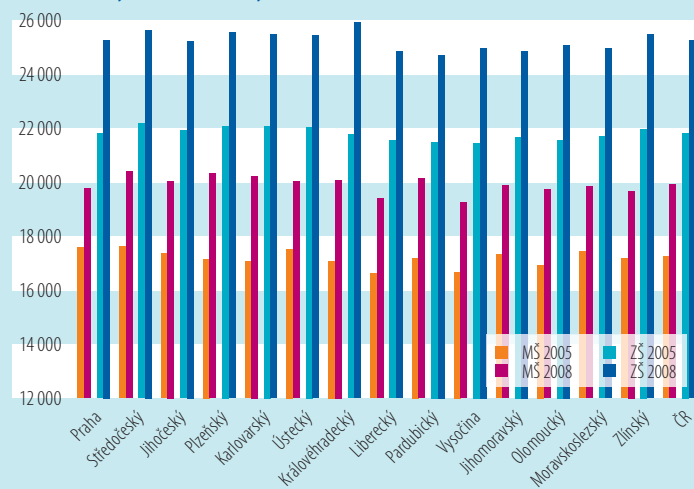
Zdroj: Krajská ročenka školství 2005; 2006; 2007; 2008

Graf 24.2: Nárůst platů učitelů na jednotlivých druzích škol mezi lety 2005 a 2008 v běžných cenách (v %)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2005; 2006; 2007; 2008 • Vývojová ročenka školství v České republice 2003/04–2008/09

Graf 24.3: Platy učitelů v mateřských a základních školách v letech 2005 a 2008 (v Kč)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2005; 2008

Graf 24.4: Platy učitelů ve středních a vyšších odborných školách v letech 2005 a 2008 (v Kč)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2005; 2008

Veřejné výdaje na školství dosáhly v roce 2008 151 mld. Kč, v roce 2003 činily tyto výdaje 115,9 mld. Kč. Během sledovaného období tak došlo k jejich navýšení o 30,3 %. V roce 2008 představovaly veřejné výdaje na vzdělávání 4,1 % HDP, 14 478 Kč na jednoho obyvatele, na jednoho žáka průměrně připadlo 72 612 Kč. Je nutné zmínit, že mezi veřejnými výdaji na školství nejsou výdaje na školy zřizované Ministerstvem vnitra a Ministerstvem spravedlnosti.

Vzrůstající výdaje na školství

V roce 1990 se pohybovaly veřejné výdaje na školství zhruba okolo 24 miliard Kč, v roce 2008 již dosáhly více než 150 miliard Kč. Za tuto dobu se veřejné výdaje na vzdělávání zvýšily více než šestkrát. Během sledovaných let došlo ke snížení těchto výdajů pouze v letech 1997³⁵ a 2008³⁶ (viz graf 25.2). Samozřejmě by bylo dobré, kdyby veřejné výdaje určené pro školství rostly rychlejším tempem, jde ale o to najít jejich co nejefektivnější využití. Výše veřejných výdajů na vzdělávání odráží i skutečnost, jak velkou prioritu představuje oblast školství pro stát.

V poměru k HDP výdaje spíše klesají

I když veřejné výdaje na vzdělávání rostou, tak jejich výše převedená na podíl HDP ukazuje spíše opak (viz graf 25.1). V uplynulých 15 letech veřejné výdaje na školství vyjádřené jako podíly HDP převážně klesají. Od roku 1993 do roku 1996 tvořily veřejné výdaje na vzdělávání více než 5 % HDP. V následujících letech již nepřesáhly 5 % hranici, nejnižší klesly v letech 2001 a 2008, kdy činily pouze 4,2 %, resp. 4,1 % HDP.

Nepříliš lichotivou situaci České republiky dokresluje také srovnání s okolními zeměmi. V roce 1995 dávalo ze svého HDP na vzdělávání největší podíl Rakousko, a to 6,1 %. Okolo 5 % HDP vynakládaly na školství všechny postkomunistické země střední Evropy, z nich nejméně Slovensko (4,6 % HDP). O pět let později téměř všechny země s výjimkou Polska snížily podíl HDP určený pro oblast školství, nejvýrazněji v České republice a na Slovensku, na 4,2 %, resp. 4 % HDP. V roce 2005 mělo ze středoevropských zemí nejvyšší výdaje na vzdělávání v poměru ku HDP Polsko, kde na školství připadlo 5,9 % HDP.

Jedním z výsledků vyšší podpory vzdělávání v Polsku je nejvyšší podíl mladé populace (25–34letí) s terciárním vzděláním v porovnání s ostatními státy. Naopak nejmenší podíly z HDP (4,4 % a 4,6 %) vydávaly na vzdělávání stále Slovensko a Česká republika.

Změny ve struktuře výdajů podle druhu školy

Ve struktuře výdajů podle druhu školy došlo k největšímu posunu u vysokých škol, které v roce 1990 dostaly 11,5 % veřejných výdajů pro školství a v roce 2008 se tento podíl téměř zdvojnásobil na 20,7 %. Naopak prudký propad zaznamenaly během 18 let ostatní výdaje,³⁷ které klesly z 39 % na 18,8 %. V základních školách narůstal výdajový podíl až do roku 2003, kdy činil zhruba třetinu všech veřejných výdajů na školství, o pět let později se snížil na 29,9 %. Ve zbylých druhích škol se i přes četné výkyvy ve sledovaných letech podíly výdajů celkově mírně zvýšily.

Jako nejvýznamnější se mezi sledovanými lety ukazují tato zjištění:

- ➔ Celková hodnota veřejných výdajů na školství stoupá nedostatečným tempem.
- ➔ Veřejné výdaje jako podíl HDP se pozvolna snižuje, což se projevuje i ve srovnání s dalšími středoevropskými sousedy.
- ➔ Ve struktuře veřejných výdajů je patrný zejména nárůst výdajů pro vysoké školy.

35 V roce 1997 měly velký vliv na snížení výdajů úsporné balíčky.

36 Meziroční snížení výdajů v roce 2008 je dáno aplikací zákona č. 26/2008 Sb. a z něj vyplývajícím nepřeváděním nevyčerpaných prostředků OSS do rezervních fondů, a tudíž jejich nezahrnutím do čerpání.

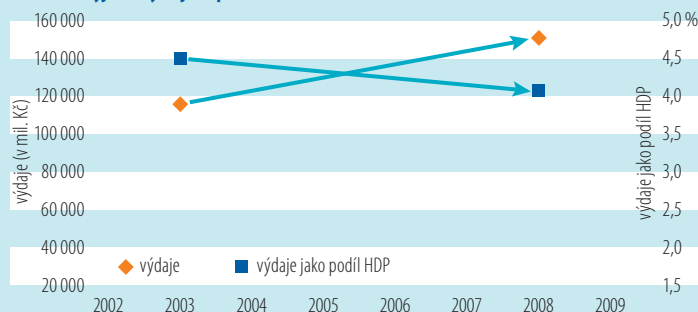
37 Mezi ostatní výdaje patří: výdaje na stravování, ubytovací zařízení, státní správu, základní umělecké školy, další výdaje na předškolní, základní a střední vzdělávání a ostatní nespecifikované výdaje.

Tabulka 25.1: Veřejné výdaje na školství v běžných cenách, jejich podíl na HDP v letech 2003–2008 (v mil. Kč)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ³⁸
HDP v běžných cenách	2 577 581,0	2 812 772,0	2 982 193,0	3 218 655,0	3 533 615,0	3 705 693,0
Veřejné výdaje na školství v běžných cenách	115 856,6	123 041,6	130 319,2	142 834,1	152 988,2	151 004,5
Veřejné výdaje na školství v % HDP	4,5%	4,4%	4,4%	4,4%	4,3%	4,1%
Celkové výdaje státního rozpočtu v běžných cenách	808 718,0	862 891,7	922 798,0	1 020 640,2	1 092 274,6	1 103 946,3
Výdaje na školství na 1 obyvatele	11 356,7	12 054,7	12 733,8	13 912,4	14 820,6	14 478,3
Meziroční inflace	0,1%	2,8%	1,9%	2,5%	2,8%	6,3%

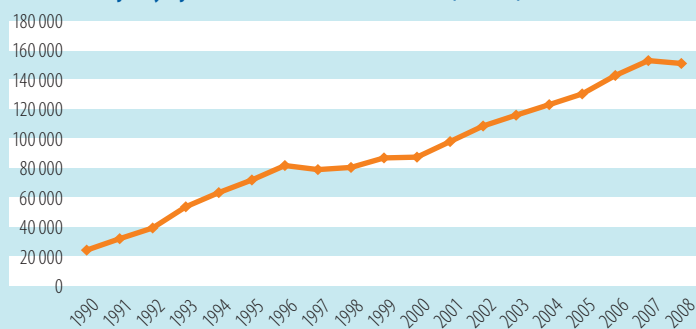
Zdroj: Statistická ročenka školství 2008. Soubor ekonomických ukazatelů; Vývojová ročenka školství v ČR 2003/04–2008/09

Graf 25.1: Porovnání absolutních veřejných výdajů na školství s veřejnými výdaji vyjádřenými jako podíl HDP

Zdroj: Statistická ročenka školství 2008. Soubor ekonomických ukazatelů

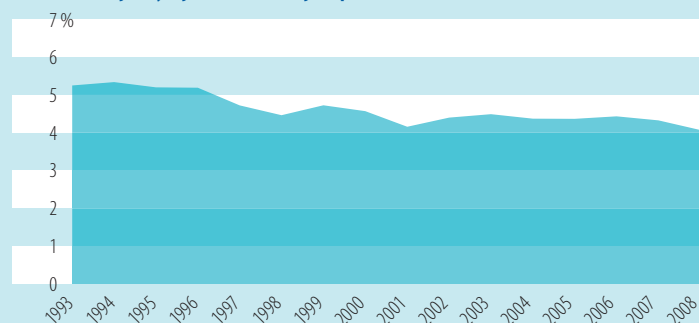
Graf 25.2: Veřejné výdaje na vzdělávání v letech 1990–2008 (v mil. Kč)

Zdroj: Historická ročenka školství. Stručná ročenka školství v ČR 1953/54–1997/98
Vývojová ročenka školství v České republice 1989/90–2000/01; 2001/02–2006/07; 2003/04–2008/09

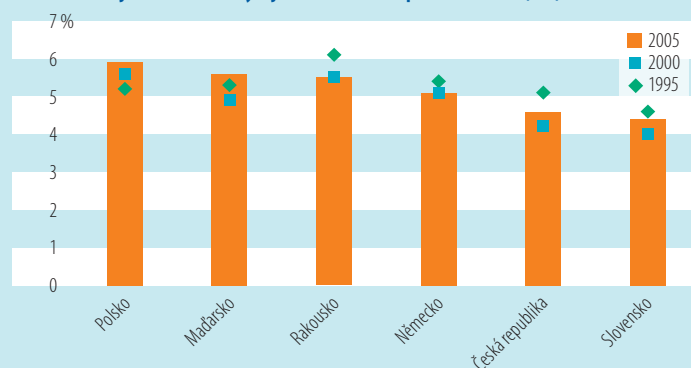
38 Meziroční snížení výdajů v roce 2008 je dáno aplikací zákona č. 26/2008 Sb. a z něj vyplývajícím nepřeváděním nevyčerpaných prostředků OSS do rezervních fondů, a tudíž jejich nezahrnutím do čerpání.

Graf 25.3: Veřejné výdaje na vzdělávání jako podíl HDP (v %)

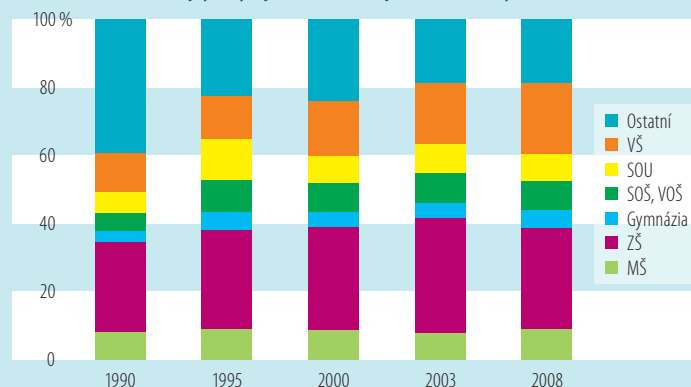
Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 1989/90–2000/01; 2001/02–2006/07; 2003/04–2008/09

Graf 25.4: Veřejné a soukromé výdaje na vzdělávání v poměru ku HDP (v %)

Zdroj: Education at a Glance 2008. OECD Indicators

Graf 25.5: Struktura veřejných výdajů na vzdělávání podle druhu školy v letech 1990–2008 (v %)

Zdroj: Vývojová ročenka školství v České republice 1989/90–2000/01; 2001/02–2006/07; 2003/04–2008/09

Jednotkové výdaje na žáka udávají jednotkovou finanční náročnost vzdělávacího systému, zobrazují tak vlastně cenu vzdělání. Je to jeden z aspektů efektivity vzdělávacího systému, dalším významným aspektem jsou výsledky ve vzdělávání. Výdaje na jednoho žáka jsou dány celkovými veřejnými výdaji na vzdělávání a počty žáků. Jsou zde však i další faktory (vliv velikosti škol, poměr mezi počty žáků a pedagogy, velikost tříd, provozní náklady školy, oborová a institucionální nabídka v regionu, podíl žáků v denním studiu a v ostatních formách studia). Výše výdajů na jednoho žáka je díky normativní metodě financování velmi závislá na výši republikového normativu na žáka, který je pro jednotlivé druhy a typy škol a skupiny oborů vzdělání pevně stanoven. Výši finančních prostředků na žáka může ovlivnit i směr, kterým se ubírá vzdělávací politika daného regionu (souvisí s ekonomickou situací regionu, mírou nezaměstnanosti a požadavky trhu práce). Jednotkové výdaje jsou v této kapitole uváděny pouze za regionální školství, jednotkové výdaje za vysoké školy nejsou uvedeny.³⁹

Finančně nejnáročnější je vzdělávání žáků se SVP

Při pohledu na jednotkové výdaje na jednotlivých druzích škol je patrné, že nejvyšší jednotkové výdaje připadají na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, což souvisí s vyšší finanční, časovou a materiální náročností jejich výuky. Oproti roku 2003 se výdaje pro tyto žáky zvýšily o více než polovinu na 108 761 Kč. Dále výrazně rostly jednotkové výdaje na základních školách, během sledovaného období o 41,5 % a v roce 2008 činily 48 287 Kč. Na středních školách zaznamenala nejvyšší nárůst jednotkových výdajů gymnázia (o 37 %), pomaleji se zvyšovaly na středních a vyšších odborných školách a středních odborných učilištích (o 21,5 %, resp. o 23 %). Vzdělávání ve středních odborných učilištích je z celého středního vzdělávání finančně nejnákladnější. O téměř 30 % stouply jednotkové výdaje v mateřských školách, výdaje na jednoho předškoláka byly v obou sledovaných letech nejnižší (viz tabulka 26.1, graf 26.1 a 26.2).

Nejvíce na žáky základních škol vynakládá Jihočeský kraj

V roce 2003 dosáhly mezi kraji jednotkové výdaje na základních školách nejvyšší úroveň v Praze (37 710 Kč), dále vysoké byly také v Jihočeském kraji (37 263 Kč). Na druhé straně jejich nejnižší hodnoty byly zaznamenány v kraji Jihomoravském (31 277 Kč) a v dalších moravských krajích, Olomouckém (32 370 Kč) a Zlínském

(32 586 Kč). O pět let později, v roce 2008, vynaložil na jednoho žáka na základní škole nejvíce Jihočeský kraj (55 285 Kč), vysoké jednotkové výdaje byly rovněž v krajích Vysočina (53 669 Kč) a Královéhradeckém (53 501 Kč). Naopak ve Zlínském a Středočeském kraji se pohybovaly na nejnižší úrovni (42 760 Kč, resp. 43 256 Kč). V základním školství došlo mezi sledovanými lety k nejvýraznějšímu nárůstu jednotkových výdajů v Královéhradeckém kraji (o 62,8 %), relativně nejméně vzrostly ve Středočeském kraji (o 29,9 %).

Hlavní zjištění se dají shrnout takto:

- ➔ Na všech druzích škol ve sledovaném období rostly jednotkové výdaje na dítě/žáka.
- ➔ Nejvyšší jednotkové výdaje na žáka jsou na školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.
- ➔ Nejvyšší jednotkové výdaje na základních a středních školách jsou v Jihočeském kraji.

Nejvyšší výdaje na středoškoláka jsou v krajích Jihočeském a Vysočina

Nejvyšší výdaje na středoškolského žáka byly v roce 2003 zaznamenány v Jihočeském kraji (49 415 Kč) a v kraji Vysočina (48 163 Kč). Naopak na nejnižší míře se pohybovaly v Plzeňském kraji (38 926 Kč), na nízké úrovni byly rovněž v Moravskoslezském (39 354 Kč) a Jihomoravském kraji (39 642 Kč). V roce 2008 se situace příliš nezměnila, nejvyšší výdaje na

jednoho středoškolského žáka vynakládaly stále kraje Vysočina (59 816 Kč) a Jihočeský (59 015 Kč). Naproti tomu nejnižší jednotkové výdaje byly v Moravskoslezském kraji (46 927 Kč). Ve středních školách vzrostly mezi sledovanými lety nejvíce jednotkové výdaje v Plzeňském kraji (o 37 %) a ve Středočeském kraji (o 36,3 %), naopak relativně nejméně se zvýšily v krajích Libereckém (17,4 %) a Královéhradeckém (o 18,7 %).

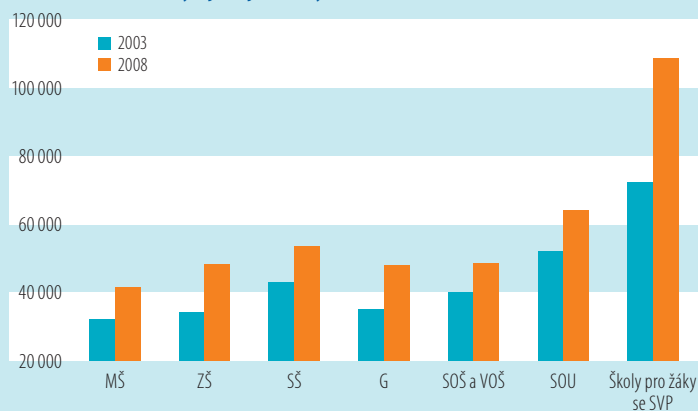
³⁹ Vysoké školy se řídí zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, a jeho pozdějšími novelami.

Tabulka 26.1: Jednotkové výdaje na jednotlivých druhích škol v letech 2003 a 2008 (v Kč)

roky	MŠ	ZŠ	SŠ	G	SOŠ a VOŠ	SOU	Školy pro žáky se SVP
2003	32 066	34 129	42 936	35 066	40 090	52 194	72 272
2008	41 542	48 287	53 539	48 034	48 712	64 203	108 761

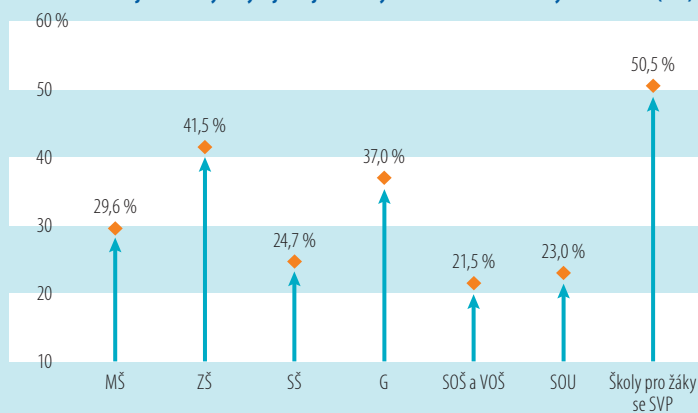
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 26.1: Jednotkové výdaje na jednotlivých druhích škol v letech 2003 a 2008 (v Kč)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 26.2: Nárůst jednotkových výdajů na jednotlivých druhích škol mezi lety 2003 a 2008 (v %)

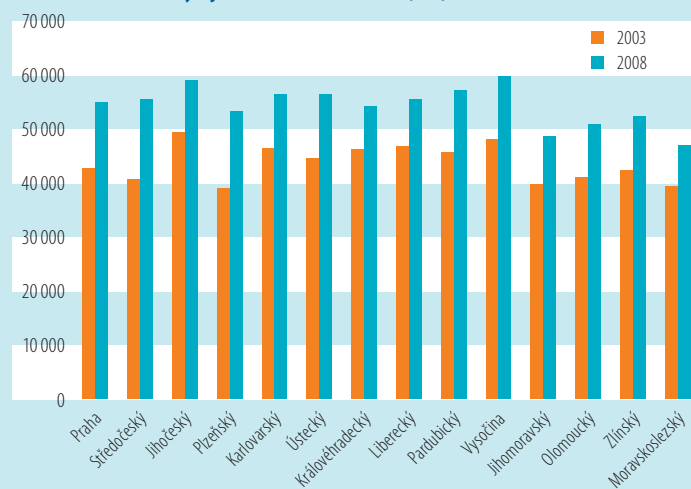
Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 26.3: Jednotkové výdaje na žáka v základní škole (v Kč)

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Graf 26.4: Jednotkové výdaje na žáka ve střední škole (v Kč)

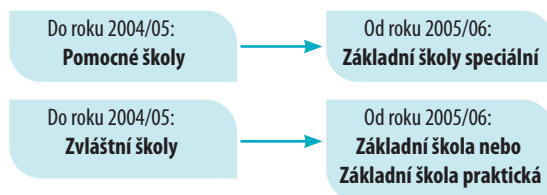

Zdroj: Krajská ročenka školství 2003; 2008

Školství, zejména pak regionální, prošlo od roku 2003 podstatnými změnami. S účinností od 1. 1. 2005 vstoupil v platnost školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, a rovněž řada prováděcích předpisů, které vzdělávání blíže upravují.⁴⁰ Od roku 2005 rovněž platí zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, a nutné je zmínit ještě zákon č. 562/2004 Sb., který mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona. Tyto legislativní změny se promítly též do výkaznictví a terminologie, která je v rámci statistik používána. Nejpodstatnější změny ve výkaznictví a terminologii uvádíme níže.⁴¹

Vybrané změny, které se dotýkají výkaznictví a terminologie v oblasti regionálního školství:

- **Propojení speciálního školství se školami běžného typu** – díky této změně není od roku 2005/06⁴² v rámci statistik možné spolehlivě oddělit speciální a běžné školy, podle nového názvosloví se dříve speciální školy nově nazývají školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a to na všech úrovních vzdělávání; v rámci výkaznictví není možné spolehlivě určit (a to zejména z důvodu masivního slučování škol), která škola je určena pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, a tudíž je v rámci statistik ÚIV používáno kritérium, že má-li škola alespoň jednu třídu běžnou, je celá klasifikována jako škola běžná – pro žáky bez speciálních vzdělávacích potřeb. Do roku 2005/06 jsou některá data publikována bez speciálních škol, protože údaje za ně nejsou v potřebném členění, to vyplývá z odděleného (a rozsahem odlišného) sledování statistických údajů za běžné a speciální školy.
- **Mateřské školy** – nejsou již klasifikovány jako školská zařízení, ale jako školy. Do roku 2004/05 obsahovaly statistiky údaje o školách při zdravotnických zařízeních. Do roku 2004/05 se v rámci mateřských škol sledovala věková kategorie dětí pouze do 5 let a starší, od roku 2005/06 se sledování rozšířilo samostatně na děti 6leté a děti starší 6 let.
- **Základní školy** – novelou školského zákona byla změněna terminologie:

Od roku 2005/06 je možné oddělit pouze základní informace o počtu žáků v jednotlivých ročnících podle oboru vzdělání, tedy žáky základní školy a základní školy speciální;⁴³ pokusně ověřované domácí vzdělávání⁴⁴ nahradilo od školního roku 2005/06 individuální vzdělávání. Změnou školského zákona již není možné od roku 2005/06 sledovat vzdělávání v málotřídních školách. Zaváděním výuky podle RVP a ŠVP se ztrácí smysl dělení škol a žáků podle vzdělávacích programů,

kteř se od výše uvedeného školního roku nesledují. Od školního roku 2005/06 nemohou žáci základních škol opakovat na daném stupni více než 1x, což ovlivňuje hodnoty v časových řadách. Do roku 2004/05 obsahovaly statistiky údaje o školách při zdravotnických zařízeních.

- **Střední školy** – v oblasti středních škol došlo ke změně terminologie a výkaznictví, typové členění na gymnázia, SOŠ a SOU již není používáno. Od roku 2005/06 do roku 2007/08 bylo v rámci statistik nahrazeno neexistující typové členění obdobným členěním na základě 5. pozice v oboru dle nařízení vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, od roku 2008/09 z důvodu změn oborové struktury není možné toto použít a v rámci středního vzdělávání je použito členění na všeobecné vzdělávání a odborné vzdělávání s tím, že nástavbovému studiu je věnována samostatná pozornost. V rámci odborného vzdělávání členíme data podle druhu vzdělávání na střední, střední s výučním listem (včetně zkráceného studia), střední s maturitní zkouškou (včetně zkráceného studia) a nástavbové studium.
- **Konzervatoře** – od roku 2005/06 nejsou součástí středních škol, jsou samostatným druhem školy.
- **Oborová struktura** – do roku 2005 upravena Klasifikací kmenových oborů vzdělání, od 1. 1. 2008 nahrazena v rámci regionálního školství nařízením vlády č. 689/2004 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání – tato změna neměla na výkaznictví vliv; od roku 2008/09 jsou data vykazována zvlášť za obory podle tohoto nařízení vlády převzaté z KKO V (8místný kód) a zvlášť za obory, které jsou nově zaváděny podle RVP (7místné kódy) – toto platí jak pro střední vzdělávání,⁴⁵ tak pro vzdělávání na vyšších odborných školách.
- **Počet škol** – v rámci vykazování počtu škol (základních a mateřských) došlo k výrazným změnám zejména z důvodu masivního slučování škol:

Do roku 2004/05 byl počet MŠ a ZŠ počítán jako počet míst, kde výuka probíhá.

Od roku 2005/06 jde o počet subjektů vykonávajících činnost školy, tudíž subjekty, kde výuka probíhá na více místech, jsou započteny jen jednou.

40 Jak školský zákon, tak prováděcí předpisy byly již několikrát novelizovány.

41 Nejedná se o plný výčet změn, ale pouze o změny, které mohou uživatelům statistik komplikovat práci a znesnadňovat orientaci v časových řadách.

42 V některých datových výstupech bylo možné se ještě v roce 2005/06 setkat s typovým členěním, které v sobě neslo též informaci o tom, zda je škola speciální či nikoli.

43 Obor 79-01-C/01 – Základní škola, 79-01-B/01 – Základní škola speciální.

44 Jedná se o jeden ze způsobů plnění povinné školní docházky.

45 Pro konzervatoře toto platí od školního roku 2009/10.

U středních škol, konzervatorií a vyšších odborných škol došlo ke změně od roku 2006/07, před tímto rokem byly školy započteny podle počtu jednotlivých typů škol, počínaje rokem 2006/07 je využita stejná metodika jako v případě škol základních a mateřských, uvádí se tedy počet právních subjektů vykonávajících činnost střední školy.

- **Přijímací řízení na střední školy** – doznalo od roku 2003/04 do roku 2008/09 podstatných změn:

Do roku 2004/05 mohli žáci podávat **dvě přihlášky** (na jednu školu do prvního kola, na druhou školu do druhého kola)

Od roku 2005/06 mohli žáci podávat v rámci prvního kola **přihlášku jen na jednu střední školu** s tím, že po ukončení prvního kola mohli v případě neúspěchu podat neomezený počet přihlášek do dalších kol, pokud je škola vypsalá.

Počínaje školním rokem 2008/09 (přijímání pro rok 2009/10) byl systém přijímacího řízení opět změněn, žáci mohou podat v první kole přihlášku **na tři školy, v dalších kolech není počet přihlášek omezen**.

- V rámci změn v **názvosloví** byl na všech úrovních vzdělávání v regionálním školství, tedy od mateřských škol po školy vyšší odborné, nahrazen termín studium termínem vzdělávání. Dříve denní studium je od roku 2005/06 označováno jako denní forma vzdělávání, ostatní formy studia pak termínem ostatní formy vzdělávání, na úrovni mateřských až středních škol a konzervatorií hovoříme o žácích, u vyšších odborných škol se již jedná o studenty.

Do roku 2004/05 včetně probíhalo veškeré statistické zjišťování na úrovni regionálního školství podle zákona o státní statistické službě, od roku 2005/06 je většina statistických šetření realizována na základě školského zákona.

Vysoké školství se řídí zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, ve znění pozdějších předpisů, nicméně i zde k došlo ke změnám ve výkaznictví:

Do roku 2003/04 se pracovalo v rámci statistik **s počty studií** – každý student byl započten tolikrát, kolikrát na některé vysoké škole, fakultě, oboru či programu studoval. Tímto započtením docházelo k duplicitám.

Počínaje rokem 2004/05 přistoupeno k publikování **počtu studentů – fyzických osob** pro statistické účely. Tento termín znamená, že každý student je započten jen jednou, bez ohledu na to, zda studuje více vysokých škol nebo v rámci jedné vysoké školy či fakulty, avšak v různých studijních oborech či programech. V rámci podrobnějších statistik jsou pak studenti neduplicitně započtení vždy v každé kategorii.

Na příkladu je možné si celou situaci názorně předvést – student navštěvuje v rámci prezenčního studia jednu vysokou školu, v rámci kombinovaného studia pak souběžně studuje na jiné vysoké škole, v rámci kategorie studenti celkem bude započten pouze jednou. V rámci prezenčního studia jednou a v rámci distančního a kombinovaného studia také jednou, což názorně ukazuje, že tyto dvě dílčí kategorie nelze vzájemně sčítat. Pokud bychom pak provedli samostatnou statistiku za každou vysokou školu, student by byl započten pod každou vysokou školou, kterou studuje, tedy dvakrát, v celkové statistice za všechny VŠ pak jen jednou.

Data byla přepočtena zpětně od roku 2000. Vzhledem k tomu, že v SIMS (Sdružených informacích z matrik studentů), z kterých jsou data získávána, je možné provádět opravy průběžně, a to i zpětně, je každoročně generována celá nová časová řada od roku 2000, a údaje tak nemusí plně souhlasit s údaji publikovanými za stejné období v minulosti. Statistiky postihující počet studií, tedy duplicitní počet studujících, je možné i nadále získat, byť se s nimi, právě z důvodu výše zmíněných duplicit, pracuje méně.

Data týkající se **školského personálu** jsou stručně sledována jednak jedenkrát⁴⁶ ročně (podle stavu k 30. 9.) spolu s ostatními výkonnými daty za regionální školství, jednak čtvrtletně v rámci statistického zjišťování⁴⁷ zaměřeného na zaměstnanost a jejich mzdové prostředky.

V rámci prvního šetření bylo **do roku 2004/05** včetně možné sledovat **počty učitelů jak ve fyzických osobách** (bez ohledu na to, na jak velký úvazek učitel pracuje), **tak v přepočtených počtech** (přepočten na plný úvazek).

Údaje o personálu speciálních škol byly do roku 2004/05 sledovány odlišným způsobem a zpětně doplnění časových řad tak není možné.

Od roku 2005/06 jsou sledovány již **jen přepočtené počty učitelů**.

Druhé zmíněné zjišťování vychází z metodiky a požadavků ministerstva školství a řídí se interním číselníkem PaM, který doznal během období, kterého se tato publikace týká, některých drobných změn. Jednou ze změn, která reflektovala změny školského zákona, bylo zavedení samostatného sledování všech kategorií školského personálu a jejich mezd a platů za konzervatoře a konzervatoře pro žáky se zdravotním postižením od roku 2006. Počínaje rokem 2008 došlo rovněž k jinému systému započtení finančních prostředků z ESF, do roku 2007 nebyly tyto prostředky vykazovány v rámci státního rozpočtu, ale zcela odděleně, od roku 2008 jsou prostředky státního rozpočtu vykazovány dohromady včetně ESF.

Struktura ekonomických dat⁴⁸ a statistiky z nich vyplývající navazují na rozpočtovou skladbu (vyhláška č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě, ve znění poz-

46 Jedná se o statistické zjišťování podle školského zákona.

47 Jedná se o statistické zjišťování v rámci zákona o státní statistické službě, z toho důvodu se toto zjišťování plně neřídí terminologií školského zákona a v oblasti středních škol je sledování spíše založeno na vyučovacích oborech dané školy.

48 ÚIV nerealizuje sběr ekonomických dat, data jsou přebírána.

dějsích předpisů). Rozpočtová skladba během sledovaného období doznala změn zejména ve smyslu zpřesnění obsahové stránky a doplnění některých položek a paragrafů. Statistiku a výkaznictví z těchto změn ovlivnilo zavedení samostatného paragrafu pro sledování výdajů konzervatoří (od roku 2007, do tohoto roku byly výdaje vykazovány v rámci výdajů středních odborných škol). V rámci jednotkových výdajů na žáka došlo ke změně metodiky započtení žáků a studentů ostatních forem vzdělávání z 1/3 do roku 2005 včetně na 1/4 od roku 2006. Zmínit je nutné rovněž aplikaci zákona č. 26/2008 Sb., která se projevila meziročním snížením výdajů na vzdělávání v roce 2008 v porovnání s ostatními lety, ekonomická data za rok 2008 z důvodu aplikace tohoto zákona nejsou plně porovnatelná s údaji za předchozí roky.

